

K U B B E A L T I .
AKADEMİ
M E C M U A S I

ISSN 1301-157X

EKİM 2002

YIL: 31 SAYI: 4

SÂMİHA AYVERDİ . SAFİYE EROL

HALİL AÇIKGÖZ . MUHİTTİN SERİN

KÂZİM YETİŞ . HALÛK DURSUN

İLHAN GEÇER . ZEYNEP ULUANT

EMİN IŞIK . MUSTAFA TAHRALI

FİKRET KIZILTUĞ . İBRAHİM HATİPOĞLU

MEHMET ALİ EŞMELİ . DURSUN GÜRLEK

BEKİR SITKI ERDOĞAN . KEMAL AREN

KUBBEALTI
AKADEMİ
MECMUASI

YIL: 31 EKİM 2002 SAYI: 4

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

-Üç ayda bir çıkar.-

*

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi Adına Sâhibi

Sinan Uluant

*

Yazı İşleri Müdürü

Mehmet Nuri Yardım

*

Yayın Danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Mustafa Tahrallı, Prof. Dr. Sema Uğurcan,
Prof. Dr. Kâzım Yetiş, Dr. İbrahim Aydın Yüksel.

*

Haberleşme Adresi

Peykhâne Sokağı No. 3 34400 Çemberlitaş / İstanbul
Tel: (0212) 516 23 56 - 518 92 09 Faks: (0212) 638 02 72

*

info@kubbealti.org.tr

kubbealti@superonline.com

www.kubbealti.org.tr

*

Postaçekli No. 337056

*

Abone Bedeli

Yurtiçi: 15.000.000.-TL. Kurumlar: 20.000.000.-TL. Yurtdışı: 25 USD - 25 EURO

*

Temsilcilerimiz

T. Diyanet Vakfı Ankara Yayınevi Necatibey Cad. Ankara İşhanı No. 8/32-33

Sıhhiye-Ankara

Bilge Kitabevi Atatürk Cad. Osmanlı İşhanı No. 105 Bursa

Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti. Sofyalı Sokak No. 32/4 Tünel-İstanbul

Bulak Bilgi Hizmet. Neşr. ve Tic. A.Ş. Konur Sokak No. 27/6 Kızılay-Ankara

Akademi Kitabevi Kâzım Dirik Mah. 159. Sokak 6/A Bornova-İzmir

*

Kapak ve İç Tasarım

Fikri Cumhur

*

Baskı

Özal Matbaası

*

Mecmuamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

Değerli Kubbealtı Dostları	KUBBEALTI	5
Mülâkat	SÂMiHA AYVERDİ	7
Laz Sıdkı'nın Florya'da Hovardalığı	SAFİYE EROL	9
Safiye Erol'un Kendi Kaleminden Hayatı	HALİL AÇIKGÖZ	13
Kemal Batanay	PROF. DR. MUHİTTİN SERİN	23
İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamalarından...	PROF. DR. KÂZİM YETİŞ	27
Alaman Dağı'ndan Tuna'ya Bakış	DR. HALÛK DURSUN	36
Buruk	İLHAN GEÇER	40
Zeynep Kerman ile Hasbihal	ZEYNEP ULUANT	41
Muhyiddin Arabî'den Fahreddin Razî'ye Mektup	EMİN IŞIK	50
Hüzzam Kâr-ı Nâtık	PROF. DR. MUSTAFA TAHRALİ	57
Nağmekâr	FIRAT KIZILTUĞ	60
Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati...	DR. İBRAHİM HATİPOĞLU	62
Sevgili Gönlünde Senin	M. ALİ EŞMELİ	77
Kitap Medeniyetinden Tablolar	DURSUN GÜRLEK	78
Karabatak	BEKİR SITKI ERDOĞAN	83
Okuduklarım-Gördüklerim- Düşündüklerim	KEMÂL Y. AREN	84
İndeks		88

Kubbealtı Akademi Mecmuası,

4.10.1976 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince
8.11.1976 tarihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge
numarasıyla tavsiye edilmiştir.

Değerli Kubbealtı Dostları,

Sevinçle görüyoruz ki, doğumunun 100. yılını idrak ettiğimiz Safiye Erol, Türkiye'nin gündemine yerleşti. Bütün eserleri Kubbealtı Neşriyatı tarafından yayınlanan Safiye Erol'un fikir ve sanat hayatımızdaki yeri üzerinde dergilerde çok ciddi makaleler yayımlandı, gazetelerde pek çok yazı çıktı. Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı olarak, vefat tarihi de olan Ekim ayının ilk gününde Safiye Erol'la alâkalı bir program düzenliyoruz. 1 Ekim Salı günü saat 14.30'da romancımız için Karacaahmet'teki mezarı başında toplanıyoruz. Saat 18.00'de ise Tünel'de Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde "Doğumunun 100. Yılında Safiye Erol" toplantısı gerçekleşecek. Türkiye'nin tanınmış aydınları olan konuşmacılar Prof. Dr. Kenan Gürsoy, Prof. Dr. Murat Belge, Selim İleri ve Halil Açıkgöz, Safiye Erol'un muhtelif cepheleri üzerinde duracaklar.

Safiye Erol'un hikâyeciliği bilinmiyordu. Yazarın mecmuamızda yayınladığımız hikâyeleri, edebiyat çevrelerinin ve uzmanların dikkatini çekti. Bu sayımızda da Safiye Erol'un "Laz Sıdkı'nın Florya'da Horvadalığı" isimli hikâyesini yayınlıyoruz. Safiye Erol'un bütün eserlerini yayına hazırlayan Halil Açıkgöz, bu sayımızda "Safiye Erol'un Kendi Kaleminden Hayatı"nı yazıyor.

Sâmiha Ayverdi'nin her sayıda neşrettiğimiz mülâkatları zevkle ve istifade ile okunuyor. Bu sayıda da Mehmet Gülmez'in Sâmiha Ayverdi ile olan mülâkatını sunuyoruz sizlere. Prof. Dr. Zeynep Kerman, Yeni Türk Edebiyatı sahasında yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserlerle kendisini kabul ettirmiş değerli bir araştırmacı-yazar. Zeynep Uluant, Prof. Kerman ile bir çok konuyu ele aldı. Prof. Dr. Muhittin Serin, Prof. Dr. Kâzım Yetiş, Halûk Dursun, Emin Işık, İbrahim Hatipoğlu, Fırat Kızıltuğ, Dursun Gürlek ve Kemal Aren bu sayının yazarları. İlhan Geçer, Bekir Sıtkı Erdoğan, Mustafa Tahralı ve M. Ali Eşmeli de şiirleriyle mecmuamıza renk kattılar.

Yayın dünyasının genelde durgun bir dönem geçirdiği yaz aylarında Kubbealtı Neşriyatı, Sâmiha Ayverdi'nin "Hey Gidi Günler Hey" ve "Boğaziçinde Tarih" isimli eserlerinin yeni baskılarını yaptı. Ekim ayında Nihad Sâmi Banarlı'nın "Türkçenin Sırları"nın 18. baskısı ile Safiye Erol'un "Ciğerdelen" ve "Çölde Biten Rahmet Ağacı"nın yeni baskıları yapıldı. Türk edebiyatının kıymetli hocası Prof. Dr. Orhan

Okay'ın "Bir Başka İstanbul" isimli eseri ise Kasım ayında okuyuculara ulaşacak. Aynı ay içinde Ali Fuat Başgil'in "Gençlerle Başbaşa" isimli eserinin 33. baskısı yapılmış olacak. Uğur Derman'ın yayına hazırladığı "Tanburî Cemil'in Hayatı" isimli eserin tanıtım toplantısı, Mesut Cemil'in doğumunun 100. yılı münasebetiyle Aralık ayında yapılacaktır. Aynı ay içinde edebiyat tarihçimiz Prof. Dr. Birol Emil'in yayına hazırladığı Nihad Sâmi Banarlı'nın "Edebiyat Sohbetleri"nin ve Mayıs'ta yayınladığımız "Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri" kitabının ikinci baskılarının tanıtım toplantısı tertip edilecek.

Kubbealtı Neşriyatı, bu yıl içinde üç büyük fuara iştirak ediyor. Bunlar 5-13 Ekim tarihleri arasında yapılacak olan Dolmabahçe Kitap Fuarı, 26 Ekim ile 3 Kasım tarihleri arasında Beylikdüzü'nde gerçekleştirilecek olan Tüyap Kitap Fuarı ile Türkiye Diyanet Vakfı'nın İstanbul Sultanahmet Câmii avlusunda düzenlediği Kitap Kültür Fuarı.

"Yazı Tekniği- Artık Yazıyorum" isimli kurs, bu sene yaz aylarında ilk defa yapıldı ve başarıyla tamamlandı. Yeni sezonda ise beş ayrı kursumuz başlıyor. "Tezhip-Türk Süsleme Sanatı", "Osmanlı Türkçesi" ve "Hat Sanatı" kursları 5 Ekim, "Türk Sanat Müsikîsi" ve "Diksiyon-Güzel Konuşma Sanatı" kursları ise 2 Kasım tarihinden itibaren başlayacaktır.

Yeni yılda çıkacak olan Ocak sayımızda buluşmak ümidiyle, hoşçakalın.

KUBBEALTI

Mülâkat

Sâmiha AYVERDİ

Mehmet GÜLMEZ ile

6.7.1945

Mehmet Gülmez: Bana hodbehod huzûrunuza gelmek cesâretini veren kuvvet, dilimden anlayacağınıza emin olmaklığım olmuştur. Dilimden anlarsınız; hem öyle anlarsınız ki... Anladığınız için de onun söylemek istediklerini sizden saklamayacağım. Biz nâmahremden gizleniriz; çünkü dilden anlamayana sır vermek o sırrın kadrini bilmemek demektir.

Hanımefendi, kitapçınıza gittim; adresinizi istedim, ama o, bu yolda kolaylık göstermek şöyle dursun, beni sizinle karşılaştırmamak için elinden gelen her zorluğu gösterdi. Ah sultânım, içimi bir bilse, benim ateşimden bir haberi olsa böyle yapar mıydı?

Sâmiha Ayverdi: Mâzur görün... Herkes için iç görmeye yol yoktur. Kim bilir o da ne düşünmüştür.

Mehmet Gülmez: Eyvallah... Evet belki korktu, belki çekindi. Halbuki insan olan, karşısındakinin yüzüne bakınca onu okuyandır. Bu ilim dururken başkalarıyla uğraşmak ne boş! Her insan insan değil sultânım.. Eğer benim buraya gelmekte bir kötü niyetim varsa bunu erbâbından saklayamam ki... İşte bakın, nem var benim Allah'dan gayrı?.. Ah anlasalar, beni anlasalar merhamet ederler. Kötülük de iyilik de insan olanın veçhine akseder.

Dilden anlamayan dilber olmaz
Halden anlamayan sultan olmaz
Dertten anlamayan Lokman olmaz...

Insandan anlayan ancak insandır. Ben Üveysi'yim. Biz bir ot parçasına bile eziyetten çekiniriz. Çünkü Allah, her yerde Allah...

Bana huzûrunuza çıkmak şerefini verdiğiniz için bastığınız topraklara yüzümü süreyim. Ben insan görmek için buraya geldim. Dünyâda her şey çok. Sâde bu ender. Olsa da tanıyan, seçen, gören nerede? Âlem halkı Allah'a taptığını, Peygambere inandığını sanır. Halbuki ne O'na tapar ne de buna inanır. Yalnız her ikisinin de ismine hürmet eder, o kadar. Kendisine sorarsanız "Tapiyorum, inanıyorum" der. Ama hayaldir; görmez ki tapsın. Bilmez ki inansın.

Allah görülmezmiş. Bütün bu cihâmı yaratan Allah, her şeyi kurar, meydana koyar da kendisi görülmez olur mu? Mâdemki görülmez diyorlar, o halde neden tapıyorlar? Görülmeyene tapılır mı?

Samiha Ayverdi: Hz. Ali'nin "Görmediğim Allah'a tapmam" ve Ebû Bekir Hazretlerinin: "Hiçbir şey görmedim ki onda Allah'ı görmeyeyim" dediklerini unutmayın.

Mehmet Gülmez: Âlem halkı Allah'ın da Peygamberin de ismini tanıyorlar, kendini değil, işte o kadar.

Sultânım, size glar, o halde neden tapıyorlar? Görülmeyene tapılır mı?

Samiha Ayverdi: Hz. Ali'nin "Görmediğim Allah'a tapmam" ve Ebû Bekir Hazretlerinin: "Hiçbir şey görmedim ki onda Allah'ı görmeyeyim" dediklerini unutmayın.

Mehmet Gülmez: Âlem halkı Allah'ın da Peygamberin de ismini tanıyorlar, kendini değil, işte o kadar.

Sultânım, size gelirken içimde şu tesellim de vardı. Kendi kendime diyordum ki: Bu dünyâda Allah her kula yer vermiş. Büyük insana da, küçük insana da. Onun için mâmahrem olmayanı elbette hoş görür.

Beni yıllar yılı Allah aşkı ile yaktilar. Tâ içimden yandım. Ne oldu ise gön-lüme oldu. Yüreğim yanıp gözlerimden sel gibi yaşlar döküldükçe etrafıma ba-
kar, beni bu hâle koyan kabahatliyi arardım. Ama yoktu, bulamazdım ki, "yap-
ma, yeter artık!" diyeyim.

Şu sigara bile kendi kendine yanmaz; ama kibritin ateşi ona değerse o da ateş olur. Vâsıtasız bu dünyâda ne olur? Ama vâsıtayı da bulunca kul nefsinden fânî olmak gerek. Yoksa Hak ile Hak olmak ne uzak. Bu dünyâda hep insan di-
ye geziyoruz. Halbuki yaptıklarımızı, yapacaklarımızı meydana çıkarıp şöyle
gerdanlık gibi göğsümüze sıralasak, acaba kim kimin yüzüne bakabilir? İnsanın
insan olması için evvelâ ahlâkının tekemmül etmesi lâzım. Yoksa bu kimseye aşk
tecellisi muhal. Dünyâya bu kadar insan geldi gitti. Dünyânın nesi arttı, nesi ek-
sildi! Artıp eksilen biziz. Ah sultânım, insan azâbından kurtulmadıkça insan
olamıyor. Ben çok mihnet çektim; meğer mihnet kadar zevk yokmuş. Onu baş
tacı edebilsek ne mutlu bize!

Bir âlim tasavvur edin. Etrafında yüzlerce talebesi var. Fakat elinden kitabını,
altından kürsüsünü çekiyorsunuz kapıyı yüzüne çeviriyorsunuz o da kûsüp gidiyor,
bir daha da dönüp, talebelerim, demiyor. Çünkü izze-i nefsi ile berâber menfaati de
kaybolmuştur. Ama bir derviş sana ne verecekse fisebilillah verir; karşılık, mevki, al-
kış beklemez. Mevlânâ 'Mesnevî'sini yazmakla dünyadan ne beklemiştir? Onlar ne
bulmuşlarsa Allah'tan bulmuş, ne almışlarsa gene O'ndan almışlardır vesselâm.

Laz Sıdkı'nın Florya'da Hovardalığı¹

Safiye EROL

Hazırlayan: Halil AÇIKGÖZ

Keşanlı Hesnâ Hanım artık ihtiyarlamaya başladı. Geçenlerde Kadıköyü'ne gelmiş, bir dişi kırılmış meğer, doktoruma gidip tedavi ettiriyormuş. Bittabi faturaları bendeniz tediye ediyorum Hesnâ ile epeyce şaka ettim, "Ayol ihtiyarlamışsın" dedim. "İhtiyar olsam da gönlüm tazedir" dedi. Dişi kırık olduğu için fa.. fa.. acâib bir konuşuşu vardı. Kendisine masaya kurdum, içki getirdim. (Söz aramızda, Hesna Hanım dimitra köpoğlu sever). Maksadım onu yine söyletmekti. Baktım ki bir az keyiflendi:

-Hesnâ Hanım, dedim, Pomak Ali Efendi'nin vefatından sonra tekrar teehhül ettin değil mi?

-Teehhül edemez olaydım da keşke Allah beni kahredeydi!

- Hesnâ'cığım canım, anlatsana, şu ikinci kocan Lâz Sıdkı'yı Florya' da nasıl yakaladın?.. Biraz naz etti ama sonunda dayanamadı, "İlâhî kız!" diyerek başladı:

"Şimdi efendim, annem Keşan'a gitmiş, bize telgraf çekiyor, "Pazar günü geliyorum, beni Sirkeci'den karşılayın" diyor. Biz de o zaman Şehremini'nde oturuyoruz. Pazar günü hava güzel mi güzel. Yarabbi aklıma başka zaman böyle şeyler gelse: "Hadi Sıdkı, kalk, seninle Florya'ya gidelim" dedim. Başladı türlü diller dökmeğe, herif sanırsın bülbül kesildi, "Ah karıcığım, dedi, ne yapıcan sen Florya'yı, ben sana para vereyim de Şehzâdebaşı'na sinemaya git, zâten benim bugün tulumbacı kahvesinde işim var, ben kahveye gidiyorum. Çıkardı efendiceğizim bana yirmi beş kuruş verdi, beşini geriye aldı, kaldı yirmi, efendim benim. (Hesnâ, sağ elinin şehâdet parmağıyla sol avucunun içine bir bir sayıyordu.) Tramvayım, sinemam, suyum, yenmişim hep bu yirmi kuruşun içinde. Hınzır kereta gidi! Her ne ise efendim, "Karıcığım Allahaismarladık" dedi, kırdı boynunu. Ben de yirmi kuruşla ne halt edersin, bâri bir ahababa gideyim, dedim Taşkasab'a boylandım. Bir Şehremini caddesi var. Bir de arka tarafta yangın yeri. Meğerse benim herif, takmış koluna Tatar Ayşe'yi, Tatar Ayşe kızlığında benimkiyle oynamıştı. Kimse görmesin diye yangın yerinden çekmiş Kumkapı. Şu Allah'ın işine bak ki kızım yarı yolda Şehriban Hanım

1 Millî Mecmua, nr. 106, 15 Mart 1928, s.1712-1713.

çıkmiş karşlarına, Şehriban çarşafı, tabii tanıyamamışlar. Karı beni çok sever, hâli görmüş fenâ olmuş, koşa koşa gelmiş Taşkasab'a benim gittiğim ahaba avaz avaz bağıyor, ben üstüne düştüm, daha taşlıktan üst kattaki sesini duydum: "Vay namussuz kepâze, diyordu, gül gibi karısı evde dururken, yangın yerlerinde el ele kol kola Tatar Ayşe ile seyrâna çıkmış; vah Hesnâ'cığım pek yazık sana, amanın bir kaşık su yetiştirin üzerime fenâlık geliyor!" diye karı çırpınıyordu. Ben bunu duydum, beynim attı, gözüm karardı, koştum hemen yangın yerine. Oralar kazan ben kepçe, saatlerce aradım taradım ama ne gezer, herifle karı kırklara karışmış. Birden bire kafama dank dedi, atladım Kumkapı'dan trene yallah Florya. A kaltak nereden anladın ki Florya'ya gittiler, diyen olsa! Kim bilir hikmet-i Hüdâ, içime doğdu işte. İstasyonda indim, şimdi nereye gidersin? Can evimde bir kuş, çırpınıyor, çırpınıyor, bağırimi paralayacak. Peçemin altından ter şakır şakır süzülüyordu. Ben bu sıkıntıda iken Sıdkı'nın bir arkadaşı hızır gibi karşıma çıktı. "Dön geri, nereye gidiyorsun?" dedi. Dedim, baksan a bana Hüsmen Aga, sen benim kellemi kessen dönmem. Şimdi sen gel bana söyle, Sıdkı Efendi nerede? Allah'ın güneşinde beyhûde yere dolamayım, zere (zira) anamdan emdiğim süt burnumdan geldi.

-Hüsmen Aga baktı ki olacak gibi değil, Allah rahmet eylesin, o da göçtü. Hey gidi koca Hüsmen, şöyle kır bıyıklarını bir avucuna aldı. "Hadi, dedi, incir ağaçları sırasından git bulursun."

Toptan gülle çıkar gibi fırladım. Nefesim alıp verinceye kadar meğer gazinoya gelmişim de haberim yok. Daha bir bakışta bizim herifi gördüm. Arkasını bana vermiş, kalpağını bir iskemleye atmış, yan gelmiş oturuyor, karşısında Tatar Ayşe. Masa bir düzülü ki, tatlısıyla, tuzlusuyla, birasıyla, mezesiyle, işte öyle bir masa. Üstünde on on beş liralık masraf var. Gidi gözüne dizine durası, beni yirmi kuruşla sinemaya sav, sonra böyle oynasına yedir!

Ne ise efendim, önce Tatar Ayşe beni gördü, karı fırladığı gibi koştu ileride bir ağacı siper aldı, peçesiyle de ağzını burnunu örttü. Bizimki afalladı, önce başına kalpak mı, yoksa ayağına kurdura mı hangisini giysin, şaşırdı. "Ulan böyle nereden geliyorsun baskın tutar gibi, dedi, görüyor musun yabancı değil, komşumuz Ayşe Hanım". Elimin tersiyle göğsünden ittim, "Sen karışma, sus" dedim. Sonra Tatar

Ayşe'ye seslendim: "Kız gelsene buraya, dedim, kocamdan kaçmadın da benden ne diye kaçıyorsun gel!.." Kırta kırta geldi. İkisine de gönlüm istedi bir şamar, bir de tükürük, sonra çekip gideyim. Ama ne yaparsın kızım, babamın evinde böyle kepezeliğe alışmamışım. Tâlih beni Şehremini çingeneleri arasına düşürdü ama... El-hayâ minel-îman, ben efendi kızyım. Böyle Laz Sıtkılara karı olacak kişi değilim. Ah tâlih, ah muhacirlik, ah hınzır gâvur Bulgar...

Efendim o gün dedim ya: Pazar, Rumu, Ermenisi gaziyoğa dolmuş, tam yemek zamanı, herkes kumanyaları açmış sermiş, herkes daha çatal elinde, besmele dememiş. Cümle âlem bize baka kaldı. Ben söyledikçe Sıdkı, "Ulan suusss, diyordu. Bana sen kafa mı tutacaksın, bana Lâz Sıdkı derler, şimdi senin..." Artık dayanamadım: Şana Lâz Sıdkı derler ama kuzucuğum, bana da Keşanlı Hesnâ demişler, daha öğrenemedinse semtimizde soruştur" dedim.

-Ne halt etmeye buraya geliyorsun?

Bir kahkaha attım ortalık çınladı, bağırarak dedim ki:

-Azizim, Şehzadebaşı'nda sinemanın şeridi koptu da, şimdi kendim sinema oynatmaya buraya geldim.

Efendime söyleyim, kavga uzadı, daha da çok uzayacaktı ama ah bu benim yufka yüreğim! Tatar Ayşe durup dururken ağlamaya başladı, elime eteğime sarıldı, dedi ki: "Kıyma bana Hesnâ'cığım, bunca yıllık komşuyuz. Beni burada gördüğünü kocama söylersen beni şakkadak boşar, artık bu iş senin sütüne îmanına kaldı. Ev yıkanın evi de yıkılır a kızım merak etme", diye cevap verdim.

Sıdkı dersin, allem etti kallem etti beni gene aldattı. Eve yolladı. "Gaz al, şunu al, bunu al, bak annen gelecek. Ben buradan Sirkeci'ye gider onu karşılarım. Ben senin hâk-i pâyinim, sen benim başımın tacısın, hadi benim civan karıcığım." Daha neler, neler, ne diller döktü.

Florya bahçesinde havuz kenarına indim de yüzümü gözümü yıkadım, yarabbi sen sabır ver, benim de evim barkım yıkılmasın, dedim. Gâvur garson o zaman yanıma geldi de: "Hanım sen, senin koca pisastos etti, hiç de kepezelik yapmadı. Ben böyle kavi kari görmedim, sana aşk olsun" diye piyazladı... Ne yaparsın, işte, bindik trene geldik evimize. Bizim herif Sirkeci'ye gidecek, beni Kumkapı'da bıraktı. Her

şey yetişiniyor gibi bir de envâi yemekler ısmarladı. Sucuklu yumurta, köpoğlu mancası* istedi, koş akşama yetiştir, dedi. Ah kızım ben neler çektim. Rahmetli Pomak Ali Efendi de bir türlü idi ama -Allah için söyleyeyim- bu kadar karı düşkünü değildi."

Hesnâ Hanım sustu, bir müddet sigarasının dumanlarına dalgın dalgın baktıktan sonra tutturdu.

*Nihâyet gelmiyor feryad ü âha
Felek yar olmuyor baht-ı siyâha*

-Hesnâ'cığım, dedim, Tatar Ayşe kim bilir ne kadar minnettar kalmıştır sana... Minnettâr da söz mü a yavrum. Karı parmak ısırdı:

"Âferin sana Hesnâ. Şehremini'nde senin ayağına su dökecek kadın yok, dedi, imanım hakkı için senin kocan turnayı gözünden urmuş, dedi, tevekkeli değil, derler ki soyu soydan al, köpeği mandıradan."

* Rumeli'nin bazı mahallelerinde patlıcan salatasına "köpoğlu mancası" derler.

Safiye Erol'un* Kendi Kaleminden Hayatı

Halil AÇIKGÖZ

100. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle

Safiye Erol'un hayatı ile ilgili ansiklopedik bilgiler, ne yazık ki, çeşitli hatâlarla doludur. Burada, kendi yazılarına dayanarak hayatına dâir bâzı bilgilere ulaşılmaya çalışılacaktır.

Doktora tezinin sonunda yer alan 1926 yılına kadarki tercüme-i hâline, daha sonraki hayat bilgileri de eklenecektir.

Safiye Erol 02.01.1902'de o zamanlar Edirne vilâyetine bağlı Uzunköprü'de doğmuştur.¹

Safiye Erol'un babası Sâmî Bey Uzunköprü belediyesinde katiptir.² Annesinin adı da Emine İkbâl Hanım'dır.³

Safiye Erol dört yaşındayken (1906) âile İstanbul'a taşınır, Üsküdar'da Selimiye semtine yerleşir. 1961 yılında kaleme aldığı bir yazısında İstanbul'da ilk yerleştikleri evin hâlâ durduğunu kaydetmektedir: "...Ben dört yaşlarındayken âilemiz burada oturmuş... O ev hâlâ duruyor, biraz eskimiş, havat mavi yağlı boyası aşınmış, fakat hâlâ gözümü gönlümü okşuyor, her zerrinden güzellik, mubâreklik sızıyor, hareminden nağmeler besteler dalga dalga havalanıyor, kapısı dibinde kûmelerle gece safâsı bitmiş."⁴ demektedir.

Babası Sâmî Bey Duyun-ı Umûmiyye İdaresi'nde çalışmaktadır. Safiye Erol, on yaşına kadar İstanbul'da bir ilk okula, sonra Fransız mürebbiyeler okuluna, 1914'te de Haydarpaşa'daki Alman Lisesi'ne verir. Daha sonra da lise tahsiline Beyoğlu'ndaki Alman Lisesi'nde devam eder.⁵ "Küçükken Acibâdem sırtlarında kendimi yere atar, çılgın gibi yuvarlanırdım."⁶ dediği sıralarda âile artık Kadıköyü Şifâ semtine ta-

* H.Açıköz, "Hâtıraların İçinden: Safiye Erol'un Yazı Dünyası", **Kubbealtı Akademî Mecmuası**, Yıl.30, nr.4, Ekim 2001, s. 80-88'e yeni ilâveler yapılmıştır.

¹ Safiye Sâmî (Erol), **Die Pflanzennamen in der aaltarabischen Poesie**, Münih, 1926, s. 46; Ayrıca 1318 şeklinde Emel Esin de bir doğum tarihi vermektedir. bk. Emel Esin, "Safi'nin Ölümü (Safiye Erol hakkında birkaç hâtıra)", **Yeni İstanbul**, 07.10.1964

² Safie Sâmî (Erol), **aynı yer**.

³ Samiha Ayverdi, "Keşanlı İkbâl Hanım", **Âbide Şahsiyetler**, 3.b., İstanbul 2001, s. 189-192; ayrıca bk. Emel Esin, **aynı yer**.

⁴ Safiye Erol, "Yeni İklim", **Son Havâdis**, 14.10.1961; Safiye Erol Makaleler, (Haz: Halil Açıköz), 1.b., İstanbul 2002, s.276-279.

⁵ Safie Sâmî (Erol), **Die Pflanzennamen in der aaltarabischen Poesie**, Münih, 1926, s. 46;

⁶ Safiye Erol, "Papatya", **Havâdis**, 29.05.1957; Safiye Erol Makaleler, (Haz: Halil Açıköz), 1.b., İstanbul 2002, s.115-117.

şınmıştır. Kadıköyü'nün Safiye Erol'un dünyasında yeri bambaşkadır. Kadıköyü'nün Romanı'ndaki Orhan isimli kahramana "Semt-i Dildâr" ismini verdirmiştir ve bu isim çok sonraları makalelerinden birine de konu olur.⁷ Beyoğlu Alman Lisesi'nde okuduğu sıralarda da Bayezıt'ta Soğanağa semtine taşınmış olmaları. Bu yıllar ile ilgili olarak **Yakın Tarih** başlıklı yazısında şunları söylemektedir: "Biz Soğanağa'da otururken Balkan Harbi imiş. Yaşım küçük olduğundan o zamânı pek hatırlamazsam da mozaik parçaları gibi hâtıralarım var. Bunları sonradan âile içinde büyüklerden dinlediklerimle birleştirence hâfızamda toplu tasvire benzer bir şeyler canlanıyor. O zamanki evimiz Mithat Paşa âilesinden bir muhterem zâta âit bir kira evi imiş."⁸ Safiye Erol'un Alman Lisesi'nde okuduğu bu yıllardaki (1912) görünüşü ile ilgili Emel Esin şunları kaydetmektedir: "Ona kalabalık sınıflarda; öğle vakti muhallebici dükkânında rastlayanlar, Türk çocukları grubu içinde, başı beyaz örtülü, temkinli ve çalışkan bir küçük kız hatırlarlar."⁹

1917 yılının Aralık ayında Türk-Alman Derneği'nin aracılığı ile Almanya'ya gider. Pansiyoner olarak bir Alman âilesinin yanına yerleştirilir. Lübek şehrinde özel Falkenplatz Lisesi'ni 1919 yılı Mart'ında bitirir.¹⁰ Almanya'da çıkan huzursuzluklar yüzünden İstanbul'a döner (1919)¹¹. Ortalık yatışınca 1921 yılı yaz döneminde Marburg an der Lahn'de üniversite tahsiline başlar. Elster ve Jensen adlı profesörlerin derslerini takip eder.¹² "Fakültenin birinci sömestrinde iken, ilk yazımı bir Alman mecmuasında neşretmişim... Leylâ ile Mecnun... Bir büyücü masalı yazmışım. Fakat tahsil ile meşgul olduğum için kendimi yazıya fazla ve-

⁷ Safiye Erol, **Kadıköyü'nün Romanı**, İstanbul 2001, s.238; "Semt-i Dildâr, **Son Havâdis**, 28.10.1961; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkğöz), I.b., İstanbul 2002, s. 284-287.

⁸ Safiye Erol, "Yakın Tarih", **Son Havâdis**, 29.07.1961; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkğöz), I.b., İstanbul 2002, s. 248-251.

⁹ Emel Esin, **aynı yer**

¹⁰ Safie Sâmî (Erol), **Die Pflanzennamen in der aaltarabischen Poesie**, Münih, 1926, s. 46.

¹¹ Kandemir, **Edebiyat Âlemi**, Haftalık İçtimâî, Ahlâkî, Târihî, Edebî Gazete, Yıl 1; nr. 13; 28 Temmuz 1949, s. 4-5.

¹² Safie Sâmî (Erol), **aynı yer**

remezdim" dediği yazıları da bu sıralarda yazmış olmalıdır.¹³ 1921/1922 yılı kış döneminde tahsiline devam etmek için Freiburg i. Br. (Breisgau'da) şehrine taşınır. Orada da Reckendorf ve Fincke adlı profesörlerin öğrencisi olur. Bu sıralarda Freiburg'taki Realgymnasium'una devam eder. 1923 yılı Mart ayında Abitur imtihanını kazanır ve yaz döneminde Münih şehrine geçip Geheimrat Hommel, Gunter, Muncker ve Dyroff gibi profesörler ile çalışır. Geheimrat Hommel'in teşvik ve idaresinde **Die Pflanzennamen in der aaltarabischen Poesie** (Münih, 1926) isimli teziyle doktor olur.¹⁴

Hayatının bundan sonraki kısmında onu artık bir yazar olarak buluruz. *"İstanbul'a geldikten sonra bir kaç sene çalıştım. Evlendim. O zaman Milli Mecmua çıkıyordu. Orada Safiye Sâmî, Dilârâ imzalarıyla ilk Türkçe yazılarım intişar etti. Bunlar küçük hikâyeler, tercümeler falandı."*¹⁵ **Milli Mecmua**'da yayınlanan ilk tercümesi Rabintadrath Tagore'dan "Ay Kuş" şiiridir. ¹⁶Yayınlandığını gördüğümüz ilk telif yazısı da yine "Rabintadrath Tagore" başlığını taşımaktadır. ¹⁷

Bundan sonra **Safiye Sâmî** imzalı tercüme ve fikir yazılarına, **Dilârâ** imzasıyla de küçük küçük hikâyelerine rastlamaktayız. 1931 yılında Safiye Erol Bursa'ya gidip gelmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'dan çok daha önce Bursa ile ilgili yazdığı intibâlar sanki Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir'ini müjdelemektedir. ¹⁸Safiye Erol bu Bursa yolculuğunu **Kadıköy'nün Romanı**'nda da işlemiştir. Roman kahramanlarından Necdet gazetecidir ve onun gözüyle Safiye Erol Bursa seyahat izlenimlerini Bursa Bahçeleri'ndeki aynı mekân ve insanlarla an-

¹³ Kandemir, *aynı yer*; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-67.

¹⁴ Safie Sâmî (Erol); *aynı yer*

¹⁵ Kandemir, *aynı yer*; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

¹⁶ Safie Sâmî (Erol), "Ay Kuş"; Tagor'dan, **Milli Mecmua**, 4. sene, 8. cilt, nr.75, İstanbul, 1 Mayıs 1927, s. 1375

¹⁷ Safie Sâmî (Erol), "Rabintadrath Tagore", **Milli Mecmua**, 4. sene, 8. cilt, nr.77, İstanbul, 01.01.1927, s. 1241-1242; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.21-24.

¹⁸ Safiye Erol, "Bursa Bahçeleri", **Milli Mecmua**, n. 127, 15.09.1931, s. 190-192; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.45-49.

latmaktadır.¹⁹ Her hangi bir kurumda veya kuruluşta resmî vazife almadığını gördüğümüz Safiye Erol bir ara Cumhuriyet Halk Partisi'nde çalışmıştır. 1927-1931 yılları arasında Millî Mecmua'da çıkan bu ilk tercüme ve telif yazılarının arkasından Kadıköyü'nün Romanı'nı yazdığını söylemektedir: "İlk romanım, üstünde üç dört yıl çalışmış olduğum Kadıköyü'nün Romanı'dır" Kadıköyü'nün Romanı **Vakit Gazetesi**'nde 1935 yılında tefrika edilir²⁰ ve 1938'de kitap olarak basılır. Millî Mecmua'da rastladığımız Safiye Sâmî imzalı son yazısının yayın tarihi 1931 yılıdır ve bundan sonra evlenmiş olduğunu söyleyebiliriz²¹. Nitekim yeğeni Aydın Erol da aşağı yukarı o tarihlerde evlendiğini bildirmektedir²².

Safiye Erol muhtemelen Kadıköyü'nün Romanı'nı yazdığı sıralarda evlenmiştir. Eşi Deniz Kuvvetleri Çarkçı Başlılarından M. Nurittin Erol Bey'dir (1293/-29.09.1951) Kadıköyü'nün Romanı'nın arkasından Ülker Fırtınası'nı yazmış olduğunu görüyoruz. Bu konuda daha sonra verdiği bilgiler şunlardır: "Yunus Nâdi Bey'in kapısını çaldım. "Bir romanım var" dedim. Aldı "Hele bir okuyalım" dedi. Aradan iki üç sene geçti. Ses sadâ çıkmadı. Gittim, "Geri verin" dedim. Vermediler. Sonra bir gün Allah rahmet eylesin Nâdi Bey'e Serkl Doryan'da rast gelmiştim. "Yarın kitabımı verin artık" dedim... Ertesi günü haber gönderdi, neşrediyoruz diye. Böylece 1938'de tefrika edildi. Sonra kitap oldu"²³ Kitap 1938 yılında tefrika edildiğine göre onun da yazılmasının bitiş tarihi 1935'tir. Ülker Fırtınası Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilir²⁴ ve 1944 yılında kitap olarak çıkar.

Safiye Erol Ülker Fırtınası'nın tefrika edildiği bu yıl başlarında Her

¹⁹ Safiye Erol, **Kadıköyü'nün Romanı**, İstanbul 2001, s.54-60.

²⁰ Kandemir, **aynı yer**; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgoz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

²¹ Safiye Erol, Bibliyografi, Millî Mecmua, nr.129, 01 Teşrin-i sâni/Kasım 1931, s.224; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgoz), 1.b., İstanbul 2002, s.50-51.

²² Aydın Erol ile 16.04.2002 tarihinde yaptığımız özel sohbetten.

²³ Kandemir, **aynı yer**; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgoz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

²⁴ Kandemir, **aynı yer**; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgoz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

Ay'da yayınlanan "Omiros" başlıklı bir makale de yazmıştır²⁵.

Bir yazısında "Son ziyâretim İkinci Cihan Harbi başındaydı." dediğine göre, 1939 yılı sonlarına doğru Almanya'ya ziyaret için gittiğini anlıyoruz²⁶. Almanya'da olduğu sırada memleketten bir telgraf alır: "Atatürk öldü, hemen gelin"²⁷. Safiye Erol 10 Kasım 1939'dan bir kaç gün sonra Türkiye'ye döner.

Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olduğu yıllarda çok geniş bir tercüme faaliyeti başlatılmıştı. Bu arada Safiye Erol, Selma Lagerlöf'ten **Portugaliya İmparatoriçesi** (1941), La Motte-Fouqué'den de **Sukızı** (1945) romanlarını tercüme etmiştir²⁸. Bunların hemen arkasından kendisini daha çok tanıtacak olan **Ciğerdelen** romanını yazar ve eser 1946'da yayınlanır.

Safiye Erol gazetelerde tefrika edilen ve kitap olarak da basılan romanları sayesinde tanınmaya başlar ama o, aynı çağda yaşayan başka yazarlar gibi, pek ortalıkta gözükmez. Kendisine kurduğu özel dünyası içinde sesiz sadâsız tam bir uzlet hayatı yaşamaktadır. Bu konuda Sâmîha Ayverdi "Safiye Erol, edebiyat ve fikir piyasasında münâdi bağırtarak kendini haber vermekten uzak olan insanlardandı."²⁹ demektedir. Nitekim Safiye Erol şöhret olmaktan uzak durduğunu, 1949 yılında Kandemir'e verdiği röportajda şöyle dile getirmektedir:

Kandemir " Ciğerdelen müellifine son suâlimi soruyorum:

- En çok neye düşkünsünüz?
- Hürriyet ve istiklâl...
- Kayıtsız şartsız mı?
- O kadar ki, hürriyetimi, ne de olsa tahdîd edecek diye, şöhretten

²⁵ Safiye Erol, "Omiros", *Her Ay*, nr. 6, 01.02.1938, s.51-57; Safiye Erol *Makaleler*, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.52-59.

²⁶ Safiye Erol, "Goethe'nin Evi", *Yeni İstanbul*, 08.03.1963, s.51-57; Safiye Erol *Makaleler*, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.528-531.

²⁷ Nâzan Yeşim, Kadın Kadına: Vatanımı Aşka Tercih Etmişti, *Milliyet Pazar İlâvesi*, 18.10.1964, s.11.

²⁸ La Motte-Fouque, *Sukızı*, Maârif Vekâleti Dünya Edebiyatından Tercümeler Alman Klâsikleri: 18, Ankara 1945, Alâeddin Kural Matbaası.

²⁹ Sâmîha Ayverdi, "Safiye Erol", *Âbide Şahsiyetler*, 3.b., İstanbul 2001, s.201.

bile korkuyorum..."³⁰. Bu duygulara rağmen Safiye Erol halktan okuyucuları ile tanışmaktan zevk alır. Yine Kandemir soruyor:

- Okuyucularınızla temasınız var mıdır?

- Olmaz olur mu? Bâzen kapıyı çalarlar, tanışmak istiyoruz diye gelirler. Fakat beni en ziyâde mütehassis eden, bir gün bir müessesede otururken, kahve ocağındaki çocuk geldi, heyecanla elimi öptü. Meğer kâriim imiş. Halk tabakasında böyle anlayış gördüğüm zaman cidden seviniyorum."³¹

Dineyri Papazı'nı yazmakta olduğunu bildirdiği röportaja göre o bu romanı üzerinde 1946'dan beri çalışmaktadır. "*Dördüncü romanımı... Üç dört senedir çalışıyorum. Bir seneye kadar tamam olur... Vâkıa aradan hayli zaman geçti. Ama dinlendik...*"³² Nitekim romanını muhtemelen 1950'lerin başında bitirmiştir. Bu roman da ancak 1955 yılında Tercüman Gazetesinde tefrika edilir.³³

İçinde kopan fırtınaların romanlarına yansıdığı 1940'lı yılların ikinci yarısında Safiye Erol, Sâmîha Ayverdi ile tanışır. Öteden beri mektuplaştığı, zamanın Muğla Müftüsü İsmail Hakkı Hakküder'in ve Burhan Toprak'ın teşvik ve tavassutlarıyla ziyaret ettiği Sâmîha Ayverdi ile kısa zamanda gönül dostu olurlar. Bir kaç defa Burhan Toprak'ın, Nezihe Araz'ın, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ve Ken'an Rifâî'nin bulunduğu bâzı sohbetlerde³⁴ Safiye Erol da yer alır ve bu sohbetlerden büyük zevk duyar. Girdabında sürüklendiği dağınıklığın bir düzene girdiğini ve içinde yaşadığı fırtınaların dindiğini, cevapsız sorularına "*Hocam!*" dediği Ken'an Rifâî'den cevaplar aldığını görüyoruz. 1949 yılında Kandemir'in kendisiyle yaptığı röportajda verdiği bilgi-

³⁰ Kandemir, "Bir Röportaj", aynı yer; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

³¹ Kandemir, "Bir Röportaj", aynı yer; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

³² Kandemir, "Bir Röportaj", aynı yer; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

³³ Safiye Erol, Dineyri Papazı, İstanbul 2001; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

³⁴ Sâmîha Ayverdi, Mülakatlar, Kubbealtı Akademe Mecmuası'nda 1999 yılından itibaren bu sohbetlerden bazıları yayınlanmaya başlanmıştır.

lere göre, o sıralarda **Dineyri Papazı** isimli romanını yazmaktadır³⁵ ve Ken'an Rifâi'yi tanımış olmasının etkileri bu romanında açıkça görülür³⁶.

Ken'an Rifâi'nin 1950 yılında vefatından sonra "Şu kısa etüdü ilham eden hocam Ken'an Rifâi'ye ait birkaç şahsî hâtîrâ nakletmek isterim" dediği **Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık** isimli kitapta (208-227.s), kendisiyle 1948 yılında tanıştığını söylediği hocası için çok mühim bir inceleme kaleme almıştır³⁷.

1951 yılı 29 Eylül'ünde eşi M. Nurittin Bey'i kaybeder.

Dineyri Papazı isimli romanı 1955 yılında 26 Mayıs-12 Ekim tarihleri arasında **Tercüman Gazetesi**'nin ilk sayısından itibaren 121 sayı tefrika edilir. Bundan sonra Safiye Erol gazetelerde haftalık yazılar yazmaya başlar. Bununla ilgili olarak Mehmed Çavuşoğlu, kendisiyle 23.02.1984 tarihinde yaptığımız sohbette aynen şunları anlatmıştı: "1956 veya 1957'de, *Türk Yurdu Mecmuası*'na bakarsan, orada görürsün, beni İstanbul muhabiri yaptılar. Dergi malum Ankara'da. Yanıma Erol Güngör'ü de aldım. 300 lira da para vereceklerdi. O zaman iyi para. Bana 'sen yazı topla,' dediler. Bir de liste verdiler.

Rahmetli Fethi Gemuhluoğlu'na gittim. Bana bir takım isimler verdi. Bu listede Sâmiha (Ayverdi) Hanım, Nezihe (Araz) Hanım, Safiye (Erol) Hanım da vardı.

İlk defa Sâmiha Hanım'a gittim. Bana dedi ki: "Bizim Safiye'den de yazı alsana..." Hemen yanımda telefon da etti. Maçka Palas'ta A Blok 16 numarada otururdu, en üst katta.

Safiye Hanım'ı daha önceden biliyordum. Ben 1951'de Haydarpaşa Li-

³⁵ Kandemir, aynı yer; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s.60-66.

³⁶ Belkis Gürsoy, Safiye Erol'un Romanları, Türk Kadınları Kültür Derneği'nce 9 Şubat 2002 tarihinde Ankara'da düzenlenen **Safiye Erol Paneli**'nde yaptığı konuşmadan; ayrıca "Safiye Erol'un Romanlarına Kısaca Bir Bakış", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl.31, nr.2, Nisan 2002, s.54-59.

³⁷ Sâmiha Ayverdi, Nezihe Araz, Sofi Huri, Safiye Erol, **Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık**, 3.b., İstanbul 1983 s.223; s.280 ayrıca Mustafa Kara, **Metinlerle Günümüz Tasavvuf Haraketleri**, İstanbul 2002, Dergâh Yayınları.

sesi'nde talebeyken H. Nihal Atsız, mektebimizde hoca idi; edebiyat hoca-sı. Benim hocam değildi ama, biz oradayken o da hoca idi. Bir grup cumar-tesi günleri öğleden sonra Atsız'a giderdi. Ben de gittim bir cumartesi öğle-den sonra.

O toplantıda Atsız, kendi târihi romanlarından bahsediyordu. Bize de târih sevgisi, kahramanlık duygusu işleyen romanları okumamızı, onlardan gıdalanmamızı tavsiye ediyordu. "Târih şuuru lâzım. Milletimiz bir bütündür. Târihimiz bir bütündür. Roman bizi târih içinde yaşatır..." diyordu. O sırada da Ciğerdelen'den bahsetti ve Safiye Hanım'ı yakından tanıdığını söyledi. "Avrupa kültürü ile yetişmiştir, bu romanı bu kadar güzel nasıl ya-zabilir! Şaşırdım..." falan diyordu.

Safiye Hanım bu romanı nasıl yazmış; 1956-1957'lerde kendisinden öğ-rendim.

Safiye Hanım'da bir mânevî cezbe vardı benim için. Güler yüzlü, açık sözlü, insan kalbini hemen avuçlayan bir hâli vardı. Bir dost havası vardı. İkinci, üçüncü oturduğumuzda kendisine "Abla!" demeye başlamıştım. O de-recede yakın birisi idi. Mâhir (İz) Bey anlatırdı; "Hayatta iki insanda o hâ-li gördüm. Bir (Süheyl Ünver Bey'in şeyhi vardı, neydi ismi?[Abdülmeccî Tolun]) bir onda; bir de Ken'an Rifâi'de; insanı teshîr edici bir hâl vardı"³⁸, cezb edici, yüz güzelliği. Safiye Hanım'da da cezb edici bir hâl vardı.

Safiye Hanım, çok rahat insandı. Kendi o mütene zarâfeti içinde konuşur-du. Rumeli şivesini taklit ederdi. Şöyle el vurur (Hocam, sağ yumruğunu sol avucunun içine vurup sallayarak taklidini de yaptı) "Ülen Meemet!.." deyip sö-zê girerdi. Böyle argo, bâzı Rumeli argoları kullanırdı.

Bir taraftan Türk Yurdu'na yazı alıyorum, bir taraftan Yeni İstanbul ve sonra Son Havadis'te musahhihlik yaparken de yazılarını hep ben alıyordum. Hakk-ı teliflerini dahi ben götürürdüm. Kendisi gazeteye uğramazdı pek.

Yazılarını okudun. Kolay yazdığını zannedersin değil mi? Râhat.. Sehl-i mümteni.. Halbuki haftada bir yazdığı o yazılar için ciltlerle kitap karış-tırırdı. Çoğu kitapları da ben temin etmişimdir.

³⁸ Bu konuda Mâhir İz'in **Yılların İzi** adlı eserindeki şu kaydı söyledim: "Abdülazîz Meccî Efendi âlim, zekî, şâir, üstün dirâyet ve firâset sâhibiydi; gördüğünü tesir al-tında bırakırdı. İstitraten belirteyim ki, bu hâl meşhur Şeyh Ken'an Bey'de de vardı ve daha kuvvetli idi" (Mülâkatçı, **Yılların İzi**, İstanbul 1975, s. 161).

Bir tasavvuru vardı; "peygamber anneleri"ni yazmak istiyordu. Bir Budha'nın, bir Hazret-i İsâ'nın, bir Hazret-i Mûsâ'nın, bir de Hazret-i Peygamber'in annelerini...

Yeni İstanbul'da bir ramazan boyu süren tefrika yazdı. Orada Hazret-i Peygamber'in hayatından safhalar anlatılır. "Çölde Biten Rahmet Ağacı" ismini de kendisi koydu. Benden de kitaplar istedi, götürdüm. 30 tefrika yazdı, sonra devam etmedi. Sebebinin de söyledi: "Beni bu yazı bitirdi. Yeni bir hava gerek, yeniden enerji toplamam lâzım..." dedi. Gazete çok ısrar etti, ama yazamadı. Yazmadı değil, yazamadı. Çünkü Ciğerdelen'i nasıl yazdığını bana daha önce anlatmıştı. Biliyordum, yazamam değişindeki mânâyı.

Ciğerdelen'i nasıl yazdığını şöyle anlattı:

Bir Hindli ile tanışır. Aralarında platonik bir aşk başlar. Sonra Hindli evlenme teklif eder. Safiye Hanım kabul etmez. Der ki: "Bu aşk böyle kalsın. Benim memleketime karşılık vazifelerim var" der³⁹.

Ciğerdelen'deki mühendis kendisidir. "Hindli her gün gözümün önünde duruyor" derdi. Kitabı deşarj olmak için yazar. Kitabı bitirdiğinde kırk kiloaya düşmüş. "Ondan sonra rahatladım" derdi.

Ken'an Rifâi'ye giderken kendisinin mânen hazır olduğunu söylüyordu. Ondaki mânevî yükü yüklenmeye hazır olduğunu söylerdi. Ruh olgunluğu için daha önce kendisinden atılacak safranın boşaldığını, borcunu, dünya borcunu Ciğerdelen'i yazarken ödediğini, bu aşkın bedelini verdiğini söylüyordu..."

Safiye Erol, 06.02.1957-06.01.1962 târihleri arasında, önceleri Havadis, daha sonra da **Son Havadis** ismini alan gazetede 2. sayfada **İstanbul Sohbetleri** başlığı altında veya **Günün Yazısı** sütununda

³⁹ Bu konu hakkında bk. Nâzan Yeşim, "Kadın Kadına: Vatanını Aşka Tercih Etmmişti", **Milliyet Pazar İlâvesi**, 18.10.1964, s.11 ve ayrıca Türker Acaroğlu, 1965 **Varlık Yıllığı**, İstanbul 1965, s. 545; Sâmîha Ayverdi bir sohbetlerinde "Safiye'nin hayatı sürprizlidir. Hintli genç ile arkadaş oluyor. O müslüman olamıyor, bu da Hindü. Sonra ayrılıyorlar" demişlerdir. Emel Esin de 11.11.1981 tarihli görüşmemizde, Emel Esin'in eşi Seyfullah Esin ile İstanbul Alman Lisesi'nden arkadaş olduklarını; Seyfullah Esin Avrupa'da konsolosluk yaparken Safiye Erol ile bir kere daha görüştüğünü; Seyfullah Esin'in Hindistan'da konsolosluk yaptığını duyunca Hindli genç ile rüyalarında randevulaştıklarını, buluşma yerinin Hindlinin annesi, babası, hısım akrabası ile hep birden gelişlerine hayret etmiş olduğunu nakletmiştir.

haftada bir yazılar yazmıştır. Arada **Türk Yurdu Mecmuası**'nda da yazıları yayınlanır. **Yeni İstanbul Gazetesi**'nde de önce **Çölde Biten Rahmet Ağacı** tefrika edilir⁴⁰ ve arkasından 24.02.1962 tarihinden itibaren 07.06.1963 tarihine kadar haftalık yazılara devam eder. Basında yer alan son yazısı **Türk Yurdu Mecmuası**'nda çıkan Hazret-i Mevlânâ'nın Meşrebi başlığını taşımaktadır⁴¹.

Komşular isimli makalesinde *"Yirmi senedir, iç avluya açılan banyo ve mutfak pencerelerimizden o tarafın kadınlarıyla bizim tarafın kadınları karşılıklı temizlik yarışındadır."*⁴² ifadelerinden 1937-1957 arası aynı evde ve semtte oturduğu anlaşılmaktadır. Ve yine bu evde ve 1957 yılı içinde çok sevdiği annesi Emine İkbâl Hanım'ı kaybetmiştir: *"...bizim evden en aziz bir vücut rahmete verildikten az sonra bitişikte doğum oldu. İçli bir teselli duydum ve dedim ki "İşte çatımız ölüm de gördü, doğum da." Bizim eksilişimiz, komşuların artışı bana hepimizin üzerinden aşan hayat dalgasının tek bir cilvesi gibi geldi. Benim sevgilimi benden koparıp gâip âlemine götürür, N. Hanımın sevgilisini gâip âleminden alıp ona getirirken kader gûyâ aynı jesti yapmıştı. Ama benim ağlamak zamanım-mış, komşunun da gülmek⁴³. Ayrıca "Elvedâ" başlıklı yazısında, ramazan hazırlıkları geleneklerinden bahs ederken annesinden "rahmetli" olarak söz eder: *"Rahmetli annem bana eski Trakya hanımlarını anlatırdı, nasıl taze bir şevkle ramazan hazırlıklarına başlar, kıyı bucak temizlik yapar, kiler eksiğini hesaplar, ev içinde aşağı yukarı salınırken ilâhiler okurlarmış.."*⁴⁴*

(Devam edecek)

⁴⁰ Safiye Erol, **Çölde Biten Rahmet Ağacı**, **Yeni İstanbul**, 04.01.1962-03.02.1962; ayrıca kitap olarak **Çölde Biten Rahmet Ağacı**, (Haz: Halil Açıkğöz), 1.b., İstanbul 2002, s.112, Kubbealtı Neşriyatı.

⁴¹ Safiye Erol, Hz. Mevlânâ'nın Meşrebi, **Türk Yurdu Mecmuası**, nr. 302-304/8-9-10, Temmuz 1964, s. 52-53; **Safiye Erol Makaleler**, (Haz: Halil Açıkğöz), 1.b., İstanbul 2002, s.580-584.

⁴² Safiye Erol, "Komşular", **Havâdis**, 13.03.1957; **Safiye Erol Makaleler** (Haz: Halil Açıkğöz), 1.b., İstanbul 2002, s.82-84.

⁴³ Safiye Erol, "Komşular", **Havâdis**, 13.03.1957; **Safiye Erol Makaleler** (Haz: Halil Açıkğöz), 1.b., İstanbul 2002, s.82-84.

⁴⁴ "Elvedâ" **Havâdis**, 01.05.1957; H. Açıkğöz, **Safiye Erol Makaleler**, İstanbul 2002, s. 103-105.

Bestekâr, tanburî, hattat, hâfız Kemal Batanay

Prof. Dr. Muhittin SERİN

Kemal Batanay, zamanının en kudretli mûsikî ve tanbur üstadlarının husûsî ilgi ve dersleriyle, bilgi ve yeteneğini geliştirdi, kendi sanat gücünü ve zevkini ortaya koyacak bir olgunluğa erişti. Onun mûsikî ile sınırlı kalmayan san'at heyecanı, hat san'atı sahasına da taşarak tâlik yazıda mükemmel eserler verdi ve geçen asrın önde gelen hattatları arasında yer aldı.

Kemal Batanay'la evinde yaptığımız bir meşk sırasında hat sanatına ne zaman ve nasıl başladığını, kimlerden ders aldığını kendisinden dinlemiş, not etmişim:

"Yazıya pek küçük yaşta başladım. Tahminen 14-15 yaşlarında idim ki, bir mektep tatilinde babam, beni evimizin yakınında oturan Rumeli kazaskeri Mahmud Kâmil Efendi'nin küçük oğlu Muhyiddin Bey'e götürdü. Kendisi meşhur bir hattat değildi, ama isteyenlere tâlik yazı meşkederd. Maksudı san'atkâr yetiştirmekten ziyade gençlere güzel yazı zevk ve merakını aşılamak, boş vakitlerini değerlendirmekti. Bizim gençliğimizde aile büyükleri bu düşüncelerle çocuklarını böyle bir sanat eğitiminden geçirirlerdi.

San'at, ruh ve fikir terbiyesinde en müessir yoldur. Yazı öğrenirken göz zevki ile duyma ve düşünme melekeleri de beraber gelişir. Aynı zamanda disiplinli, güzel, temiz iş yapma ve sabır gibi yüksek insanî değerler kazanılır. Ayrıca aileler târihten gelen ve bizi ayakta tutan geleneksel san'atlara sahip çıkmanın şuurunda idiler. Bugün bu değerleri kaybettiğimizi hissediyorum. Bak, şu daracık sokakta sabah-tan akşama kadar bağırarak top oynayan, etrafı rahatsız eden çocuklara. Bu yavruların geleceğinden çok endişe ediyorum.

Muhyiddin Bey'den üç veya dört ay talik meşk ettim. Beni bu san'ata kabiliyetli ve istekli görmüş olmalı ki:

- "Oğlum sana daha fazla meşk veremeyeceğim, seni hocama götürüyüm" dedi. Ailemin de tasvibini alarak Bab-ı fetvâ'da talik hocası Karînâbathı Hasan Hüsni Efendi'yi¹ ziyaret ettik. Muhyiddin Bey, hocaya:

¹ İstanbul Şerîye Sicilleri Arşivi, Dosya nr. 12; İbnülemin, Son Hattatlar, s. 550.

Kemal Batanay'ın hocası Hattat Hülûsî Efendi

- "Hocam bu genç benim talebemdir. Kendisinde yazıya karşı büyük bir kabiliyet görüyorum. Kabul buyurursanız yazı meşkine sizden devam etsin." Hoca:

- "Elbette oğlum, bu bizim vazifemiz, şimdiye kadar kimseyi geri çevirmedik" dedi.

Kısa süren bu ziyaretten sonra her hafta muntazaman Hasan Hüsnü Efendi'nin derslerine devam ettim. İki sene sonra talik mürekke-

bâtı bitirmek üzere idim ki, hocamın ömrü vefa etmedi. Seksen beş yaşında iken vefât etti. Çok üzıldüm. Hocasız kalmıştım. Bir gün Cuma namazı için Sultan Selim Câmiine gittim. Namazdan önce müezzinlerin yanına oturdum. Bana Kur'an ve iç ezanı okuttular. Namazdan sonra baş müezzin meşhur hattat Hulûsî Efendi'nin² elini öptüm. Bana:

- "Hâfız Efendi sen kimsin? Maşallah okuyuşun da, sesin de pek güzel" dedi.

- "Efendim, Kayserili Hâfız Ziyâeddin Efendi'nin oğluyum" deyince, gözleri parladı.

- "A iyi tanırım, ahabımdır" dedi.

Bu fırsatı değerlendirerek:

- "Efendim, bir zaman Hasan Hüsnü Efendi'den talik meşk ettim. Fakat malûmunuz hocam vefât etti. Yazıyı ikmâl edemedim. Sizden talik meşk etmek istiyorum. Cesaretimi bağışlayın" dedim.

Talebimi memnuniyetle kabul buyurdular. O târihten itibaren haftada bir gün iki seneye yakın Hulûsî Efendi'den Çukurbostan'daki evine giderek talik meşk ettim. Medresetü'l-hattâtın açılınca da Hulûsî Efendi beni oraya kaydettirdi. Bir yılda Medresetü'l-hattâtın'de hocamdan talik meşk ettim. Bu arada Birinci Dünya Harbi zuhur etti. Levâzım zabıtı olarak askere alındım. Harbi Umûmî'nin son bulmasıyla İstanbul'a döndüğümde Hulûsî Efendi'nin derslerine tekrar devam ettim. Mürekkebâttan Molla Câmîi'nin Besmele kasidesini bitirdim. Bir müddet de örneksiz kendi hazırladığım talik ve celi talik yazılar üzerinde çalıştım ve 1334 senesinde icazet aldım. Maalesef icazetnâmem Çırçır yangınında diğer kıymetli yazı ve kitaplarımla beraber yandı.

Sülûs, nesih ve rik'a yazılarını Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Hattatı Sofu Mehmed Efendi'den meşk ettim. Celi dîvânî ve dîvânî yazılarını da Dîvan-ı Hümâyunda vazifeli Ferid Bey'den³ öğrendim. Fakat talik

² İstanbul Şerîye Sicilleri Arşivi, Dosya nr. 2912; İlmiye Salnamesi, s. 188; Darüşşafaka, İstanbul 1927, s. 65, 66, 95; A. Süheyl Ünver, Hattat Hulûsî Efendi, İstanbul 1958; İbnülemin, Son Hattatlar, s. 557.

³ İbnülemin, Son Hattatlar, s. 783.

yazıdan daha çok zevk aldım. Diğer yazılar üzerinde fazla emek sarfetmedim. Zaten talik hattatı olarak bilinirim!

Kemal Batanay'ın, hocalarına karşı derin bir saygı ve hayranlığı vardı. Onları hep erişilmez, müstesna ve dünyâya lütfen gelmiş üstadlar olarak görürdü. Her zaman olduğu gibi bu satırları kendisinden kaydederken de bir çocuk sâfiyeti içinde ince ve pembe dudakları titriyor: “Hocam Hulûsî Efendi evliya insandı. Bir daha onun gibi sanat-kâr gelmez” diyerek için için ağlıyor, göz yaşı döküyordu. Kemal Batanay, hat sanatının altın çağını idrak etmiş, Ömer Vasfi, Tuğrakeş İsmail Hakkı, Kâmil Akdik, Necmeddin Okyay, Macid Ayral gibi daha bir çok ünlü son Osmanlı hattatlarıyla da tanışmış, onlardan feyz almış, istifade etmiştir.*

(Devam Edecek)

*06.12.1967’de hoca ile yaptığım bir ders günü kaydedilmiştir.

Istanbul Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamalarından 500. Yıldönümüne (2)

Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

Bu raporu buraya özetleyerek alalım:

"İstanbul Fethinin 500. Yıldönümü Hakkında Rapordur.

İstanbul fethinin kutlanmasına ait hazırlıkların neden ibaret olması gerektiğini tayin için toplanan komisyonumuz, her şeyden önce bu kutlamanın mânâsıyla hedefini araştırmak lüzumunu duymuştur. Çünkü ancak bu suretle yapılacak işlerin birbirini tutacak ve tamamlayacak bir surette sıralanması ve yürütülmesi kabil olacağı düşünülmüştür. Bilindiği gibi İstanbul fethi, tarihin sıradan bir vak'ası olmayıp Türk tarihinde olduğu kadar dünya tarihinde de önemli ve büyük sonuçlar vermiş bulunan bir dönüm noktasıdır. Türk gücünün ve yayılış kudretinin parlak bir sembolü olan bu vak'anın 500. yılını kutlarken Türk'ün 500 yıllık gelişmesinin safhalarını, bu gelişmenin eski dünya kıt'alarında yaşayan milletler üzerindeki etkilerini ve buna karşılık tepkilerini gözden geçirmiş, sözün kısası, Türk milletinin medeniyet âlemindeki yapıcı rolünü herkese anlatmak fırsatını elde etmiş olacağız. Yine böylece milletimizin bu büyük başarısıyla övünürken yeni nesillerin nefse itimat ve yapıcılık ideali gibi meziyetlerini kuvvetlendirmiş bulunacağız.

Kutlama dolayısıyla bazı düşünceler:

İstanbul'un 1453'te Fatih'in şahsiyle ordusu tarafından temsil edilen Türk milletinin hamlesi neticesinde fethedilmesi, Türk milletinin gelişme ve yayılmasının nasıl tabii bir neticesi ise İstanbul'da Türk hâkimiyetinin devamı ve hattâ Birinci Cihan Harbi sonunda mağlûplar arasında bulunmasına rağmen, yine Türk milletinin, İstanbul'u geri alması suretiyle, bu hâkimiyeti tazeleyerek canlandırabilmesi de bu milletin 20. asırda da dirilik ve kudretinin öylece bir neticesi sayılmalıdır.

Bu sebeple İstanbul'daki Türk hâkimiyetinin 1953'teki 500. yıldönümü dolayısıyla yapılacak kutlama hareketi, İstanbul'un yalnız 500 sene evvelki fethi değil, aynı zamanda bu hâkimiyetin devamı ve Milli Mücadele sonunda tazelenmesi de gözönünde tutularak idare edilmeli ve ona göre mânâsının genişliği belirtilmelidir, kanaatindeyiz. Bu fethin ve hâkimliğin, yalnız siyaset bakımından değil, aynı zamanda coğrafya, tarih, iktisat ve ticaret, sözün kısası, bilim yönünden de büyük mânâsı gözönüne konmak,

bugün İstanbul dediğimiz bu eşi bulunmaz yerde çok eski zamanlardan başlayan medeniyet hareketleri ve bunların içinde Türk rolünün büyüklüğü her türlü anlamı ile meydana çıkarılmak gerektir. Bu suretle, kanaatimizce, Türk'ün İstanbul'a ve Boğazlara hâkim ve sahip olmasının bütün insanlık için bir kazanç olduğu belirmiş, Türk'ün, bu malı üzerindeki sarsılmaz hakkı herkesin gözüne sokulmuş, sözün kısası, İstanbul'un büyük ve medenî bir eser ve belde olarak devamıyla gelişmesinde Türk'ün kudretinin, zekâsıyla zevkinin mevkiî gösterilmiş olacaktır.”

Daha sonra İstanbul'un, İstanbul'un fethinin ve fetihten sonra İstanbul'da gelişen Türk kültür ve medeniyetinin insanlık tarihindeki yeri, bunun insanlığa tanıtılmasının önemi üzerinde durulur. Fetih kutlamalarının Türk kültür ve medeniyetinin batı dünyasına tanıtılmasına vesile olması temennisinde bulunularak kutlama hareketine geçilir:

“Kutlama hareketinin ana çizgileri:

Bu düşüncelere göre kutlama hareketini (1) bugünden başlaması gereken hazırlık ve (2) 1953'de yapılacak törenler olmak üzere iki safhaya ayırmak lâzım gelir.

1. Hazırlık safhasındaki çalışmalar:

- A) Bilim ve yayın faaliyeti,
- B) İmar hareketi,
- C) Anıtlar ve tesisler,

olmak üzere üç cümlede hulâsa olunabilir. Tabii, bu çalışmaları yürütmek üzere gereken teşkilâtın da vücuda getirilmesine ihtiyaç bulunduğunu ilâveye hacet olmasa gerektir. Bu teşkilât şimdiden tasarlanmakla beraber her üç türlü çalışmaları üzerine alacak vekiller ve müesseselerce bir kat daha tamamlanabilir.

A) Bilim materyali derleme ve yayınlar yapma işi:

Şimdiden başlaması gereken hazırlığın en önemli bir kısmını bilimsel yayınlar teşkil eder. Uzun ve yorucu çalışmaları gerektirecek olan bu yayınların 1953'e kadar da arkası alınamaz. Bunların daha sonra da devam ettirilmesi Türk kültürü bakımından dilek olmalıdır. Yayınlar yapabilmek için her şeyden önce materyal toplamaya ihtiyaç bulunduğunu söylemeye hacet olmasa gerektir. Bu materyal şu kısımlara ayrılabilir:

a) İstanbul'a ait olmak üzere şimdiye kadar neşredilmiş bütün eserlerin (kitap, mecmua, şiir vs.) mümkün olduğu kadar tam bir bibliyografyasının yapılması (Bu bibliyografya, İstanbul'un jeolojisine prehistoirına, tarihine, coğrafyasına, sosyal ve ekonomik durumuna ait bütün eserleri toplamış olmalıdır.),

b) Mümkünse bu eserleri toplamış bir özel kütüphane kurulması,

c) İstanbul'a ait her türlü vesika, harita, kroki ve resimleri toplayacak bir özel arşiv meydana getirilmesi.

Bu materyali toplayabilmek için İstanbul'a ait kaynaklar üzerinde geniş bir araştırmaya girişmek, daha sonrada bunları yavaş yavaş tedarike çalışmak gerektir.

Bilindiği üzere İstanbul'a ait kaynakların bir kısmı milli fakat diğer bir kısmı da yabancıdır. Millî kaynaklarımız, kütüphanelerimizdeki basılmış veya basılmamış eserler, arşivlerimizdeki vesikalardır. Bunlardan faydalanmak uzun bir çalışmayı gerektirirse de bu alanda çalışacak unsurların çoğaltılması ile daha çabuk neticeler alınabilir. Yabancı kaynaklara gelince bunlar: (1) Bizans Tarihleri, (2) Avrupa dilleriyle yazılmış eserler, (3) Ceneviz, Venedik, Papalık hükümetleriyle münasebetlerimizin mahsulü olan ve bugün İtalya'daki arşivlerde bulunan vesikalardır. Bunların bir kısmı neşredilmiş bulunduğu için tedarik olunabilir ve bunların en önemli görülenleri de tercüme ettirilip yayınlanabilir. Nitekim İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi şimdiden Bizans tarihlerini, hem Avrupa dilleri yolu ile değil, doğrudan doğruya Bizans Grekçesiyle yazılmış asıllarından tercüme ettirmeye başlamış bulunmaktadır. İtalya'daki arşivlerde bulunup henüz neşredilmemiş vesikaları bulup araştırmak ise bu işi yapabilecek unsurların yetiştirilmesine bağlıdır.

Demek ki materyali derledikten sonra güç ve uzun bir tercüme işine girişmek lâzım gelmekte ve bu iş yapılırken bir taraftan da telif ve yayınlama işine başlamak gerekmektedir. Bu hâlde yayınlama işi de:

1. Tercümeler,
2. Monografiler,
3. İstanbul araştırmaları için bir mecmua neşri,
4. İstanbul'a mahsus bir ansiklopedi yazılması,
5. İstanbul'a ait terkibi bir büyük eserin hazırlanması şekillerinde tasarlanabilir.

Bu şekillerin her birisinin ayrı güçlükleri ve fakat büyük de faydaları olduğuna şüphe yoktur. Tercüme yayınları için bahis mevzuu olan eser ve vesikaları tercüme edebilecek olan ve Bizans Gerekeşiyle diğer Avrupa dillerini de bilen bir tercüme hey'etine ihtiyaç vardır. Monografiler, İstanbul'un 500. yıldönümü hazırlıklarıyla ilgilenen tarihçiler tarafından hazırlanabilir. İstanbul araştırmaları mahsullerine sahifelerinde yer verecek ve ilmi tenkitleri mümkün kılacak bir mecmuanın neşri hem bir çalışma havası uyandırmak, hem de problematik konuların aydınlanmasına yol açmak bakımından çok faydalı olur. İstanbul'a ait olmak üzere bir ansiklopedi hazırlayıp neşretmeye çalışmak ise İstanbul ile ilgili her türlü bilim araştırmaları için âdeta bir okul ve merkez vazifesini göreceği için pek büyük bir önemi haizdir. Avrupa'daki örneklerinden ve İstanbul Edebiyat Fakültesince tercüme ve telif mahiyetinde olmak üzere yayınlanan İslâm Ansiklopedisi denemesinden ders ve kuvvet alarak diyebiliriz ki, gereken teşkilât vücudunda getirilmek şartıyla, İstanbul'a ait her türlü bilgi için pek müsait bir çalışma alanı ve havası sağlayabilecek ve yavaş yavaş tercüme, monografiler ve İstanbul Ansiklopedisi maddeleri neşrolunmak suretiyle belki de 1953 tarihine kadar İstanbul için derli toplu büyük bir eser hazırlamak kabiliyetine sahip olacaktır.

İlave edilebilir ki, İstanbul'da bulunup bu derleme ve yayın faaliyetini idare edecek olan teşkilât, İstanbul Edebiyat Fakültesi ile yakın bir münasebette bulunur. Ve daha doğrusu bu ilmi faaliyetin idaresi Fakültenin elemanlarına verilirse bu çalışma ve araştırmaları Fakülte tedrisatıyla ahenkli olarak yürütmek ve talebeyi faydalandırmak ve hattâ talebenin yardımlarından istifade etmek mümkün olur. Söylemeğe hacet yoktur ki İstanbul'a ait araştırmalarla uğraşan bütün Türk ve yabancı bilginlerle ve müesseselerle işbirliği yapılması tabiidir. İstenirse İstanbul'a ait araştırmalar için Avrupa'daki bazı üniversitelerde görülen ve şehir belediyelerince kurulmuş ve masrafı temin edilmiş bulunan şehir araştırmaları kürsüleri gibi, İstanbul Edebiyat Fakültesinde de bir İstanbul araştırmaları kürsüsü kurulabilir.

B) İmar İş:

Fatih devrinde vücuda getirilen eserlerin bu kutlu yıldönümü vesilesiyle onarılması veya restore edilmesi pek yerinde bir kadirbilirlik eseri olacaktır. İstanbul'un fethi kutlanırken Fatih'in ister İstanbul'a ister yurdun

diğer yerlerine ait olsun, bütün eserlerinin hatırlanmaması ve bunların yeniden canlandırılması arzusunun duyulmaması elbette kabil değildir. O hâlde bir yandan İstanbul'daki, öte yandan yurdun ayrı köşelerindeki eserlerin listesi yapılmalı ve bunların rölövesi yapılmamış ise rölöveleri yaptırılmalı ve en önemlisi başa alınarak bir program sırasına göre özenilerek onarılmalıdır. Bu eserler listesinin tertibinin bir bilgi işi olduğu meydandadır. Bunu tarihçilerin, müzecilerin ve evkaf mütehasşislerinin birlikte yapması gerekmektedir. Aşağıda anlatılacağı üzere bu onarım işi hem zamana, hem önemli tahsisata ihtiyaç gösterir. Bu sebeple bu eserlerle doğrudan doğruya ve dolayısıyla ilgili bakanlık ve müdürlüklerin anlaşarak ve verilecek tahsisatı senelere bölerek bir onarım programı yapmaları lüzumu meydandadır. Fatih devrine ait eserlerin bazılarında kazılar yapmak lâzım gelebilir. Bu suretle bunların ilk şekilleri kesin olarak meydana çıkarılmalıdır. Bundan başka bu eserlerin tamamen meydana çıkarılması veyahut da bunlara götüren yolların açılması ve yapılması işi de hem bu eserler, hem de İstanbul için çok önemli bir imar işi olacaktır. Bu arada Fatih'in gemilerini karada yürüttüğü hattı takibedecek bir bulvar açılması yersiz sayılmasa gerektir. İstanbul'dan gayri şehirlerde bulunan Fatih devri eserlerinin de aynı suretle ve programlanarak onarılması lüzumunu ilâveye hacet yoktur.

İstanbul'un fethi Türk milletinin bu güzel beldeye hâkimliğini ifade etmesi bakımından kutlandığına göre İstiklâl Mücadelesinden sonra İstanbul'un işgâlden kurtarılması da aynı yolda kutlanmalıdır. Bu yüksek ve değerli zafer ve onun başarıları elbette İstanbul fethi ve Fatih kadar övülmeye ve genç nesillerin minnet ve takdir hafızalarına tevdi edilmeğe layıktır. İstanbul'da bu son zaferle ilgili yerler de bir imar programına tâbi tutulmalıdır.

C) Anıtlar ve tesisler:

1. Anıtların bir milletin şükran ifadesi olduğu kadar yeni nesillerin terbiyesinde ve onlara bir ideal aşlamak hususunda da büyük rol oynadıkları izaha muhtaç değildir. Bu sebeple İstanbul'un münasip bir yerinde Fatih'e ait bir anıt dikmek elbette pek yerinde olur. Bu anıt Fatih'in at üstünde bir heykeli veya başka bir kompozisyon olabilir. Anıt ne kadar büyük olursa mânâsı da o derece önem kazanır. Anıtın gerek mânâ ve gerek kompozisyon bakımından bir musabakaya konu olması bu hususlarda isabet

için en doğru yoldur.

Anıt yeri olmak üzere Dolmabahçe, Sarayburnu, Kızkulesi, Şemsipaşa, Pangaltı, Beyazıt ve Fatih meydanları, Ayasofya'nın önü veya eski Adliye binasının yeri hatıra gelmektedir. Fakat bu hususta kesin karar verilmeden önce şehrin plânı, heykelin görünüşü ve teknik bakımlarından etütler yapmak, verilen kararın isabeti için şarttır.

Istiklâl Mücadelesi ve Lozan Sulhu ile İstanbul'un tekrar kurtarılışının remzi olacak ve bu millî zaferin başarıcılarını gösterecek bir anıt dikilmezse İstanbul'a hâkim olmamızın önemi tastamam açığa vurulmuş olmaz. Fatih anıtı için Dolmabahçe Sarayı'nın saat kulesi meydanı seçilmezse son işgal kuvvetlerinin merasimle İstanbul'dan çıkışlarının yeri olmak itiberiyle burası İstanbul'un son kurtarılışını hatırlatacak anıt için çok uygun sayılabilir. Bununla beraber bu anıt için de bazı etütler yapmak faydasız olmaz.

Son zaferin başarıcılarından olan Millî Şef İnönü adına da Fatih ve Atatürk Bulvarları gibi bir bulvar açmak en haklı bir saygı eseri olacaktır.

2. Anıtlar kadar diğer tesisler de yeni nesillerin terbiyesinde yer alabilir: a) İstanbul fethi ile bu şehrin geçirliği devirleri ve vak'aları hatırlatacak her türlü silâhlardan ve eşyadan, İstanbul'da en eski zamanlardan beri mevcut olan sanatların eserlerinden ve zanaat mahsullerinden mürekkep bir müzenin değeri pek büyük olacaktır. Bu müzede İstanbul'un muhtelif zamanlardaki manzaralarına ait gravürler, fotoğraflar ve maketler de yer alabilir. b) Bugünkü askerî müze daha münasip bir binaya nakledilerek daha ilmi bir tasnife tâbi tutulabilir. c) İstanbul'un muhtelif zamanlarına âit halk kıyafetlerinden hususî bir müze kurulabilir. d) İstanbul'un münasip bir yerinde ve meselâ Beyazıt'taki Beyazıt Hamamı tamir edilerek bunun içinde İstanbul'un muhasarası, gemilerin karada yürütülmesi, millî zaferden sonra İstanbul'dan son işgal kuvvetlerinin gidişi gibi vak'aları gösteren panoramalar vücuda getirilebilir. e) İstanbul'un fethinde şehit olanlar için özel bir şehitlik kurulabilir.

2. 1953'de yapılacak törenler ve kutlama işleri:

9 sene kadar sürecek olan hazırlıklarından sonra asıl kutlama senesinde yapılacak işlere gelince, bunların en büyük bir enerji ile idare edilmesi gereken propaganda ile halkın sevincine daha geniş bir ölçü verecek eğlencelerden ve bilhassa yabancı memleketlerden turist celbini teminden ibaret

bulunduğu" malumdur.

"Kısa bir zaman sürecek olan bu propaganda için önceki hazırlık devresinde yapılan çalışma ve araştırmaların sonuçlarını bildiren a) broşürler, kartlar ve albümler hazırlanması, b) hatıra pulları ve madalyaları basılması, c) bir marş bestelenmesi, d) bir opera yazılması ve bestelenmesi, e) bir fuar ile küçük hususî sergilerin kurulması, f) festivaller ve geçit resimleri tertip edilmesi gibi şeyler hatıra gelmektedir. Söylemeğe hacet yoktur ki bunların her birisi ayrı etütlere ve programlara ve tabii mütehassıs tertip hey'etlerine ihtiyaç gösterir.

Yukardan beri sayılan ve izah olunan hazırlıkların hemen kâffesinin devamlı çalışmalara ve araştırmalara dayandığı ve selâhiyetli elemanların bulunarak veya yeniden yetiştirilerek bu çalışma ve araştırmalara sevki lâzım geldiği anlaşılmış olduğuna şüphe yoktur. Yine ilâveye hacet yoktur ki bu sürekli çalışmaların genişlik ve verim derecesi bu iş için ayrılacak tahsisatın miktarıyla yapılacak teşkilâtın isabetine tâbidir.

Teşkilât:

Kanaatimize göre İstanbul fethinin 500. yıldönümünü kutlama hazırlıklarıyla kutlama yılında yapılacak merasim ve işlerin selâmetle yürüyebilmesi aşâğıda da gösterilen kademeli bir teşkilâtın kurulmasını zarurî kılmıştır.

A) Ankara'da yapılacak işleri ve mevcut teklifleri inceliyerek kararlaştırmak ve bunların tatbik vazifesini muhtelif bakanlıklara ve müesseselere tevzi ve gereken tahsisatın alınmasına delâlet etmek üzere merkezî bir komisyon,

B) Bu komisyonun kararlarının Milli Eğitim Bakanlığı adına takip ile tatbikine nezaret eden daha küçük komisyon.

C) İstanbul'da kurulacak İstanbul Şehri Araştırmaları Enstitüsü.

D) Bir mimarlık bürosu.

a) Bunların merkez komisyonu, Başbakanlık Müsteşarının Reisliği altında alâkadar bakanlıklar müsteşarlariyle parti genel sekreterliği delegesinden, Evkaf Umum Müdürü ile Tarih Kurumu Reisinden ve Milli Emlâk Umum Müdürlüğünden, İstanbul Vilâyeti ve Belediyesi delegesinden, Anti-kiteler ve Müzeler Müdürlüğünden mürekkep olmalı ve bu komisyon 500. yıldönümüne âit olan teklifleri kabul ettikçe gereken tahsisatın da ayrılmasına delâlet etmelidir.

b) Milli Eğitim Bakanlığınca icabettikçe toplanacak olan komisyon Tâlim ve Terbiye Heyeti Reisi, Antikiteler ve Müzeler Müdürü, İstanbul ve Ankara Edebiyat Fakülteleri ve müzeleri delegeleri ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Müdüründen kurulabilir.

Bu komisyona, yapılacak işleri tasarlayıp merkez komisyonuna teklif etmek, Milli Eğitim Bakanlığı adına yapılacak işlerin tevzi ve tatbikine âit kararları vermek ve diğer bakanlıklar delegeleriyle temas ve irtibatı muhafaza etmek ödevi verilebilir. Bu komisyonun kararlarının tatbik ve intacı Antikiteler Müdürlüğüne âit olmalıdır.

c) İstanbul Araştırmaları Enstitüsüne gelince; kutlama hazırlıkları ve işlerinin ilmi kısmını deruhte etmek mevkiindedir. Bir müdür ve bir muavin ile icabettiği kadar azadan mürekkep bir redaksiyon heyetinden müteşekkil olmak üzere kurulabilir. Redaksiyon heyetinin bir telif hakkı olması tabiidir. Bu enstitünün ilmi organı bir müdür ve bir muavin ile İstanbul etütleri ile ilgili bilgilerden seçilecek yeter azadan mürekkep bir redaksiyon heyetinden ibaret olmalıdır. Bundan başka, tercüme veya araştırmalar yaparak yazı veren yardımcılara da telif hakkı verilir. Tabii lüzumu kadar memur ve daktiloya ve tashih işlerini yapacak diğer yardımcılara da ihtiyaç aşîkârdır.

İlmi hazırlıkların ağırlık merkezini teşkil edecek olan bu Enstitü, İslâm Ansiklopedisi Hey'etine benzer bir tarzda çalışmalar ve araştırmalar yapmak ve İstanbul'a âit yazılara sahifelerini açık bulunduracak olan bir mecmua ile sıkı bir inzibat altında hazırlanacak İstanbul Ansiklopedisini ve yine İstanbul'a âit monografi ve bir rehberle harita, kroki vesaireyi neşretmek vazifeleriyle mükellef olmalıdır. Bundan başka tercümesi gereken eserleri tercüme ettirip yayınlamak ve İstanbul Enstitüsü kütüphanesini kurmak, İstanbul'a âit her türlü araştırmaları yapmak ve ilmi istişarelerde bulunmak da enstitünün vazifelerinden olmalıdır. Alman ve Fransız Arkeoloji Enstitülerinden daha geniş vazifeleri deruhte edecek olan bu Enstitünün bir boşluğu dolduracağına ve orijinal neşriyat yapmak fırsatını bulacağına kanaatimiz vardır. Mimarlık bürosuna gelince, kadrosu onların işinin alacağı genişliğe göre değişmek üzere şimdilik üç mimarla lüzumu kadar memur, desinatör ve daktilodan ibaret olacak olan bu büronun vazifeleri enstitünün araştırmalarına yardım etmek, rölövelerini, onarım keşiflerini hazırlamak, tatbik ve tamir hususlarını murakabe eylemek gibi şeyler olabilir. Bu teşkilâta yardımcı olarak İstanbul il ve belediyesinin de Ankara'daki komisyonlarca

vazifeleri görölmek üzere bazı teşkilât yapması temenniye değer.

Raporumuza son verirken yapılacak neşriyat ve imar işinin sürekli olduğu kadar masraflı olduğunu ve başarının bulunacak tahsisat ve elemanlarla mütenasip olması tabii bulunduğunu ilâve etmek isteriz.

İşin önem ve genişliğini de gösteriyor ki İstanbul'un 500. yıldönümünün kutlanması muhtelif bakanlıklar ve daireleri ilgilendiren bir hükümet işidir ve bundan dolayı bu işi düzenliyelemek için de her şeyden önce bir kanun projesi hazırlayıp ilgililerin ve Büyük Millet Meclisinin tasvibine arz etmek zarureti mevcuttur.

Raporumuzda kutlama işinin ancak ana çizgileri çizilebilebilmiştir. Bakanlık makamınca yapılacak işler kesin olarak tasvip edildikten sonra tatbiki elverişli olmak üzere her işe ait teferruatlı raporların hazırlanması da tabiidir.

<i>İstanbul Topkapı Sarayı</i>	<i>A. Ve Müzeler Müdürü</i>	<i>İstanbul Üniversitesi</i>
<i>Müzesi Müdürü</i>	<i>H. Koşay</i>	<i>Edebiyat Fakültesi</i>
<i>Tahsin Öz</i>		<i>Dekani</i>
		<i>Hâmit Ongunsu"</i>

Bu rapor, 15.02.1945 de Millî Eğitim Bakanının başkanlığında yapılan bir toplantıda görüşülmüştür. Bu toplantıda İstanbul Belediyesi mümessilleri de hazır bulunmuştur. Yine bu toplantıda bu konu ile ilgili bir kanun tasarısı da hazırlanırsa da kanun çıkarılamaz.

Türk Tarih Kurumu 25.02.1947 ve 12.02.1948 tarihlerinde Başbakanlığa iki yazı gönderir. Genel Kurul kararı olarak Kurum, Başbakanlıktan Türk tarihinin "en şerefli zaferi" ve "insanlık tarihinin en önemli" hâdisesi olan İstanbul'un fethinin 500. yıldönümünün kutlanması için hazırlık yapılmasını istemektedir. Başbakanlık, Millî Eğitim Bakanlığı'nın da mütalâasını alarak bakanlıklara ve bilim kurullarına terettüp edecek faaliyetlerin tespiti için Millî Eğitim Bakanlığının başkanlığında bakanlıklar arası sürekli bir komisyon kurulmasını ister. İstanbul'un fethinin 500. yıldönümünü 29 Mayıs 1953'den itibaren millî ve beynelmilel bir kültür hareketi olarak kutlanması, bunun yani kutlama faaliyetinin bir gösteri olmaktan çok bir ilim, sanat ve imar hareketi olarak değerlendirilmesi düşünülmektedir. Komisyon alt birimlere ayrılır. Kutlama ili ilgili yapılacak faaliyet tespit edilecektir. Bu iş için 18 milyon liralık bir de bütçe hazırlanır.

(Devam edecek)

Alaman Dağı'ndan Tuna'ya Bakış

Dr. Halûk Dursun

Alaman Dağı'nın tepesine çıkıp oradaki kır kahvesinden Tuna'ya hiç baktınız mı? Aşağılara, üzüm bağlarından ovalara doğru inen yamaçlarda dolaşarak taa Tuna'nın kıyısına ulaştınız mı?

Bizim eski kaynaklarımızda ve halk şâirlerinin, akıncıların dillerinde Alaman Dağı denilen yerin bugünkü adı **Kahlenberg** tepesi.

Kahlenberg kelime anlamı olarak kıraç, bozkır hatta kel tepe demek. Halbuki bugün yemyeşil ağaçlar ve çeşitli bitkilerden hiç toprak bile gözüküyor.

Yine bir zamanlar tepenin yamaçlarında bulunan üzüm bağları ve mısır tarlalarından dolayı çokça yaban domuzunun bulunduğu ve bu yüzden domuzlu dağ adı verildiği de söyleniyor.

Bugün sıradan bir turist olarak Viyana'ya gitseniz, Kahlenberg tepesine çıksanız, oradan aşağılara Tuna Vadisi'ne doğru baksanız, eğer tarih şuur ve bilginiz yoksa hoş manzarayı seyreder, kahveyi içer ve sonra geri dönersiniz. Hatta belki hızınızı alamaz tepenin dibindeki Grinzing mahallesine iner orada Alaman Dağı üzümünden yapılmış şaraplarından içer, Viyana usulü schnitzel bile yersiniz. Ama tarihçi olun veya olmayın, eğer biraz "kökü mazide olan âtiyseniz" işler bütünü değişir. Kahlenberg'ten yani Alaman Dağı'ndan Tuna'ya bakış bir zaman tünelinden akıverir, bir tarih perspektifinden bakışa dönüşür.

Alaman Dağı'ndan önce Kanuni Sultan Süleyman'ı görürsünüz. **Budin'i** fetheden, **Estergon'u** muhasara edip Viyana üzerine yürüyen o muhteşem Süleyman. Sadece cesaretli bir asker olmayıp, aynı zamanda iyi bir stratejist ve real-politikin dünyadaki en iyi uygulayıcılarından biri olan **Sultan Süleyman Han'ı...**

Osmanlı ordusunun muhasarası Eylül sonuna rastladığı için, mevsimin müsait olmadığını bilen, eğer iki ay evvel hazırlıklı gelseydi Viyana'yı fethedeceğini anlayan ama yirmi bir gün muhasara ettikten sonra boşuna ısrar edip, ordunun gücünü ve devletin prestijini yıpratmadan Viyana'dan geri çekilen o büyük dahi.

Çekildü izzet-ü ikbal ile bâb-ı Nemçeden

Hem de ne ikbal! Osmanlı Ordusu çekilirken Viyana'daki esir olan Müslümanları düşman askeriyle mübadele edip kurtarmış ve ondan sonra Budin'e gelene kadar civardan altmış bin esir toplamıştır.

Ordunun psikolojik tahlilini çok iyi yapabilen Kanuni, kaleyi fethedemeden, ganimet devşiremeden çekilen askerin "kârdan zararını" telâfi etmek amacıyla yeniçerilere biner akçe bahşiş verdirip, tımarlı sipahilere de zam yaptırmıştır.

Muhteşem Süleyman devlet yönetmenin, ordu idare etmenin ne derece ciddi bir iş olduğunu bilen, lüzumsuz kapris ve takıntılarla hem kendini, hem orduyu, hem de devleti tehlikeye atmayan bir değerli devlet adamıdır. Viyana önlerinden çekilişi, Alaman Dağı'ndan ancak öyle görülüp öyle değerlendirilir. Arkasından fatiha gönderilir.

Alaman Dağı'ndan da baksanız, Tuna'ya da sorsanız, size anlatacağı odur.

*"Misal-i cennettir evvelbaharı
Açılır kırmızı gülü Tuna'nın
Öter bülbülleri leyl-i nahari
Eser bad-ı saba yeli Tuna'nın"*

*"Hiç kimseler bilmez kandedir başı
Tazelenip akar yeğindir cüşu
Eksik değil yalısının savaşı
Leş ile doludur gölü Tuna'nın"*

Viyana'yı alamayan ama Tuna sahillerini düşman kelleleriyle dolduran Kanuni'nin ordusu **Raab** (Raba) suyu kenarında da gider-ayak bir hatıra bırakır; **Yanikkale**. Bugün Macaristan'a ait olan bu şehir, yani **Gyor** şehri, Kanuni ordusuna önce güzellikle teslim olmuş, sonra hainlik edip orduyu arkadan vurmuş ve karşılığını da yakılarak bulmuştur. Türk kaynaklarında Yanikkale ismiyle geçen bu Batı Macar şehri şimdi bütün bu hadisâtı unutmuş, Kahlenberg dağından çok uzakta da kalmıştır.

Viyana'yı alamasa da, haracını alan, esirini toplayan, Nemçelünün kalesini yanık bırakan o muhteşem Süleyman'dan sonra Viyana

önünde bir de "kara" yazımız vardır. Kendi kara talihini ve Merzifon şehrinin gelecekteki kaderini de Viyana'ya bağlayan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.

Babası, Bağdat Muhasarasında şehit düştüğü için, yoldaşı **Köprülü Mehmet Paşa'nın** hanegîsi olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.

Köprülü Mehmet Paşa başkasının evladını kendi evine yerleştirip onu yetiştirmek ve devlet hizmetine kazandırmak şeklinde anlatılabilecek olan hanesine giren yani hanegî sistemi uyarınca küçük Mustafa'yı kendi evlatlarından ayırmamıştır. Köprülü oğulları Fazıl Mustafa ve özellikle Fazıl Ahmet ile beraber yetiştirip, sonra da ona kızını verip kendisine damat olarak almıştır. Bilahare silahtarlık vazifesiyle Erdel seferine götürmüş, devlet hizmetinde yetiştirmiştir. Bizim yetim; Köprülü'nün hanegîsi sıfatıyla yükseldikçe yükselmiştir.

Şehit babasının hürmet ve hatırası adına kendisine gösterilen alaka ve hizmeti sağlıklı değerlendiremeyen ve ancak birtakım psikolojik tahlillerle tam olarak anlaşılabilen olan Merzifonlu Kara Mustafa zaman zaman kendisini kaybetmiştir. Köprülü ailesinin aslen Rumelili olması sebebiyle daha açık tenli yani ak olan oğlu Mustafa'dan ayırmak için, kendisine kara denmesine bile içerlemiş, hele hele Sadrazamlığın kendisinden önce Fazıl Ahmet Paşa'ya verilmesiyle içindeki kin ve kıskançlık duyguları kabarmıştır. Halbuki genç Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa, Merzifonluyu önce Kaptan-ı Derya, sonra Rıkab-ı Hümayun kaymakamlığına tayin etmiştir.

Fazıl Ahmet Paşa'nın hastalığında devlet işlerinin idaresini üzerine alan Kara Mustafa Paşa, sadrazamın vefatı üzerine nihayet çok beklediği başbakanlığa kavuşmuştur.

Aslında Devlet-i alî Osmanî'nin başbakanlığına yani sadarete tayin edilmesi bir yetim çocuğu için ne büyük talih olması lazımdır. Amma velakin ah o nefis, ah o bitmek tükenmek bilmeyen heves ve hele ah o gazez ah o gazez...

Köprülünün Mustafa'sı ak Mustafa. Bağdat şehidi Hasan Ağa'nın oğlu Merzifonlu Mustafa kara Mustafa. Köprülünün evladı Fazıl Ahmet kendisinden önce hem de yirmi altı yaşında babasının tavasutuyla sadrazam, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa on beş sene sonra taa

kırk iki yaşında kendi bileğinin hakkıyla sadrazam. 'şte bu sebeple hem kendisini himaye ve hanegî eden Köprülü Mehmet'e, hem de onun öz oğlu Fazıl Ahmet'e düşman.

Osmanlı tarihçileri Merzifonlu Kara Mustafa paşanın zeki, idaresi iyi, azim sahibi, işten anlar, değerli bir devlet adamı olmakla beraber, paraya haris, asabi, kendini beğenmiş ve kinci olduğunu ifade ederler. Kayınpederi ve kayınbiraderinin şöhretini aşmak isteyen, onların kendisine verdikleri nimetleri unutup, haddini bilmeyip "öyle bir iş edeyim ki, değil Köprülü Ahmet ve Mehmet'i, Kanuni Sultan Süleyman'ı bile geçeyim" diye düşünen ikbalperest Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.

İşte bu niyet ve hevesle muhteşem Süleyman'ın alamadığı Viyana'yı almak için uğraşan ve sonunda hem kendisini, hem orduyu hem de devleti perişan eden Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.

Kahlenberg dağını elinde tutamayıp, Polonyalı Jan Sobieski'nin birliklerinin Tuna'dan geçmesine mani olamayan Merzifonlu hatasını hayatıyla ödedi. Osmanlı-Kırım ordusu şimdi Kahlenberg'ten bile gözükmeyen çok gerilere, Tuna'nın kıyılarına Deliorman'a ve Dobruca'ya evlad-ı fatihandan ve taife-i tatarhandan azınlıkları bırakıp çekildi gitti... Geriye aşağıda Tuna, yukarıda Alaman Dağı kaldı.

*"Alaman dağından beri geçmiştir
Engerus ilinden yollar açmıştır
Analar ağlatmış kanlar içmiştir
Söylemeye yoktur dili Tuna'nın.*

*Turaba gark olmuş yeredir yüzü
Arzulayıp akar Karadeniz'i
Selamlamış Usturgonla Budunu
Belgrad'a uğrar yolu Tuna'nın*

Buruk

İlhan GEÇER

Dallarda güvercinler sevişmeyi unutmuş
Kelebekler çift uçmuyor gül bahçelerinde
Sevda yolcularının önleri yokuş
Uzun havalar susmuş cenup gecelerinde

Bir gönül masalını anlatıyor gibiydi
Maziye taşlara çizen denizler
Bir sevda özlemi içinde sanki
Hayâl dünyasını özleyen gözler

Buruk bir esinti hüzün kokuyor
Ayın mahzun bakışında buruk acı var
Müezzinler sanki selâ okuyor
Nisan dağlarında buram buram kar

Mutluluk kervanının yolu kesilmiş
Cevapsız kalıyor cümle dualar
Dalında çürüyor en güzel yemiş
Kader kadehine süzülen yaşlar

İtirli pencereler çoktan kapanmış,
Sular yavaş akıyor eskimiş çemenlerde
Nereye baksam mevsim artık kış
Ne yöre yönelsem yolumda engebeler

Zeynep Kerman ile Hasbihal

Zeynep ULUANT

Bu mülakat dizisini hazırlarken ileri yaşlara erişmiş hocalarıma öncelik vermeyi düşünmüş ve bunu bir derecede başarmıştım. Fakat şartlar her zaman planlandığı şekilde gerçekleşmiyor. Üniversite yıllarımda, en genç hocalarımızdan biri olan şimdinin emekli profesörü Zeynep Kerman Hanım ile neden bir görüşme yapmıyorum diye düşündüm. 1979'da Kaplan Hoca'nın kürsüsünden mezuniyet tezimi hazırlarken kendisiyle çalışma şansına erişmiş ve çok yardımını görmüştüm. Bu çerçevede her hafta Türkiyat Enstitüsü'nde Cenab Şahâbeddin'in "Avrupa Mektupları" adlı eseri üzerindeki çalışmamın kontrollerini yapardı. Bunun, Osmanlıcam üzerindeki müsbet tesirini söylemeden geçemeyeceğim. Üniversiteden sonra da hocam ile münâsebetim kesilmedi. Evinin, baba evime komşu sayılacak kadar yakın olması da görüşmemizi kolaylaştırıyordu. Ne yazık ki bu yakınlık babama, Kaplan Hoca'nın vefatında evine ilk koşanlardan biri olmanın üzüntüsünü tattırmıştı. Gerçi Zeynep Hanım bundan dolayı kendisine her zaman müteşekkirdi fakat hâdisenin çok yakında ve ansızın gerçekleşmesi asıl onu derinden yaralamıştı. Fakülteye başsağlığı için gittiğimde "Neden" diyordu. "Neden hep iyiler önce gidiyor?" Aradan seneler geçti acılar bir nebze olsun küllendi. Kendisini en son görev yaptığı Mimar Sinan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, bastırmak istediğim mezuniyet tezim hakkında bazı sorular sormak için ziyaret ettim. Değişen üniversite ve öğrenci profilinden hiç memnun değildi. Bugüne kadar geçen zaman zarfında müteaddit defalar telefonla görüşmek suretiyle münâsebetimizi devam ettirdik. Çok istediğim halde hocam Mehmet Kaplan için yapılan anma merasimlerine katılmak bir türlü nasip olmamıştı. Tâ ki beş altı ay önce Edebiyat Vakfında düzenlenen günde Zeynep Hanım'ın Kaplan Hoca ile ilgili konuşmasına kadar. Sadece hoca talebe değil aynı zamanda bir baba kız ilişkisini de anlatan bu doyurucu duygu ve ibret yüklü konuşma bittiğinde gözümde yaş içimde hüznle karışık bir mutluluk vardı. Acaba ben Hoca'yı tanıdığım için mi bu kadar mütehassis ve memnun oldum diye düşünürken ön sıralarda oturan bir genç heyecan içinde söz isteyerek dedi ki: "Ben Kaplan Hoca'nın zamanına erişmedim. Onu tanıma bahtıyarlığına eremedim. Keşke yaşım el verseydi de o günleri yaşayabilseydim. Ama sayenizde tanımış gibi oldum." O zaman anladım ki emekler hiçbir zaman boşa gitmiyor ve Zeynep Hanım gerçek mânâda bir hayırlı evlâttır.

İşte bu düşüncelerin sevkiyle, talebeliğimden beri çok iyi bildiğim Şifâ Sokağı'ndaki evine randevu alarak gittim. Burayı ilk ziyaretim tam yirmi beş sene evvel, Kaplan Hoca'nın son sınıf talebelerini dâvetiyle olmuştu. Aradan seneler geçmiş Kaplan Hoca rahmet-i rahmâna kavuşmuş, ben ise en genç hocalarından biriyle mülâkat yapan bir talebe sıfatıyla sohbeti başlatıyorum. Neden Türk Dili ve Edebiyatı diyor ve ilâve ediyorum "Sizin zamanınızda nasıldı bugün nerede?"

İSTİKÂMETİMİ BEHİCE KAPLAN DEĞİŞTİRDİ

-Erenköy Kız Lisesi'nde okurken bütün gâyet konservatuara dışarıdan girip piyano eğitimi almak. Üniversite tahsili katiyen düşünmüyordum. Çünkü çok iyi bir piyano hocam vardı. Ortaokulu Dame De Sion'da okuduktan sonra Erenköy Kız Lisesi'ne geçmiş ve çok kuvvetli hocalarla karşılaşmışım. Fakat maalesef son sınıfa kadar bana edebiyatı sevdirecek bir öğretmen karşıma çıkmadı. İşte Behice Kaplan istikametimi değiştirecek ölçüde edebiyatı sevdiren insan oldu ve böylece Türkoloji'ye girmeye karar verdim. Kendisi bugünkü birçok profesör seviyesinde bilgisi olan bir hoca idi. Mezuniyet tezi de Ali Suâvi hakkındadır. Tabii adı o zaman Behice Moyuncur idi. Çok zor ve sert bir insandı. Öğrencileri ya sever ya nefret ederdi. İkisinin arasını görmedim. Aramızda, beni iltimaslı zannetmesinden kaynaklanan bir geçimsizlik vardı ve ben bütün dersleri bırakarak edebiyat çalışmaya başlamışım. Bir gün sınıfa sorduğu soruya, hiç tahmin etmeyeceği şekilde güzel bir cevap verince aramızdaki buzlar eriyiverdi. "Hareke" nedir diye sormuştu. Ben de neredeyse lûgat okur gibi detaylı bir şekilde anlatmaya başladım. Şöyle bir baktı ve "Yeter adını geri ciye çıkaracaksın" dedi. Ve en önemlisi Behice Hanım sınıfta benden daha önceki davranışlarından ötürü alenen özür diledi. Bu, hayatımda unutmadığım ve talebelerime karşı uygulamaya çalıştığım bir hâdisedir. İşte böylece Edebiyat Fakültesine girmeye karar verdim. Merkezi sisteme geçmeden bir sene önceydi, tarih ve Türkoloji arasında mütereddittim. Yazı tura attım ve yüz üzerinden yanılmıyorsam seksen küsur alarak Türkoloji'ye girdim. Sorular bayağı zordu. O zaman kâğıtları bölüm hocaları okurdu.

Şunu da söylemeliyim ki benim zamanımda lisede kimya hocamız

Erenköy Kız Lisesi'nde bir teneffüs.

dahi Türkçe'den not kırardı. Yine bir örnek: Behice Hanım bir arkadaşımızı sözlüye kaldırdı ve Namık Kemal'in Vatan makalesini okuturken mevhum kelimesini sordu tık yok. Baktı ki iki kişiden başka kimse parmak kaldırmıyor, yazın dedi, mefhum ile mevhum arasındaki farkı belirtip cümlede kullanın.

-Acaba şimdi bunu kaç Türkçe hocası bilir?

-Maalesef böyle olduğu gibi sözlü imtihanlarda kalktı. Üniversite öğretimi maalesef lise öğretimine dönüştürüldü. Neyse uzatmayalım ben Türkoloji'ye girdiğim yaz Osmanlıca öğrenmeye karar verdim. Bana eski yazıyı Behice Hanım öğretti. Ve fakülteye eski yazıyı öğrenerek girdim. Hiç unutmam babamla Osmanlıca çalıştığımı öğrenince, "Babalar iyi hoca olamaz" demişti. Birinci sınıf kalabalıktı ama son sınıfa gelinceye kadar elene elene on beş yirmi kişi kalmıştık. Dersler ise çok ciddi yapıldı. Mesela Kaplan Bey derslerinde en az on ro-

man tahlili yaptırmıştı.

-Arapça, Farsça var mıydı?

-Arapça değil ama seçmeli ders olarak Farsça vardı fakat ben bir sene devam edebildim.

-Şimdi üniversitede talebe profili de öğrenim şekli de çok değişti. Acaba birbirine bağlı bir yozlaşma mı var?

-Eğer sayıyı bu derece şişirerseniz ve aflarla herkesi mezun ederse-
niz olacağı budur. Derslerde bütünlük olmadığı için çocuklar dersten
derse koşarak ama koparak gidiyorlar. Bizim dönemimizde sertifika
usulü vardı fakat YÖK'ten sonra iş bozuldu. Birinci sınıfta bir eleme
imtihanı yapılır, dört kürsü bir arada soru sorardı. İkinci sınıftan
üçüncü sınıfa imtihansız geçilmesine karşılık her hocanın ayrı ayrı
yaptığı vize imtihanları vardı. Bunlar olmadan devam karnesine imza
alamazdık. Vize sistemini Kaplan Bey başlatmıştı. Her hocanın imti-

Türkiyat Enstitüsü önünde, Nuri Yüce ve Zeynep Kerman, hocaları Ahmet Caferoğlu ile birlikte. 25 Temmuz 1967

hanı ayrı olduğu gibi sorular derste yapılmayan konulardan çıktığı için öğrenci kütüphanede harıl harıl çalışmaya mecbur kalırdı. Şimdi ki düzende talebenin kütüphaneye gitmeye vakti de yok zaten... Benim öğrencilere tavsiyem klasör usulü çalışmaları. Diyelim ki Namık Kemal. Bununla ilgili ne buluyorsanız klasöre toplayacaksınız.

-Sizinle benim bu açıdan jenerasyon farkımız yok demek.

-Hayır yok. Maalesef üniversite eğitimi artık tatsız bir şekle girdi.

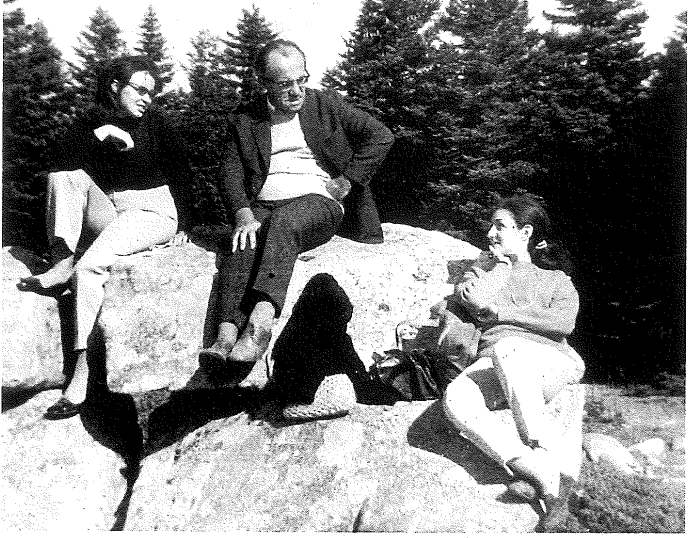
-Hiç üniversite giriş sınavlarındaki Türkçe sorularını gördünüz mü?

-Bazılarını gördüm. Âsap bozucu. Durum hakikaten hazin. Dünyanın hiçbir yerinde olmayan bir sistem. Eğitimle oyun oynanarak siyasete âlet edildi. Klasik eğitim dünyanın her tarafında var. Amerika'yı buna katmıyorum çünkü orası apayrı bir düzen. Biz Avrupa sistemini almışız. Fakat bugün uyguladığımız sistemin Avrupa'dakiyle de ilgisi yok çünkü zihniyetler çok farklı... Bizdeki en büyük eksikliklerden biri de şuursuz taklit yoluyla sistemin yaz boz tahtasına çevrilmesi. Meselâ bir dönem kürsüye öğrenci alındı fakat tabii pek kısa sürdü. Kısacası bozmak için her türlü yol denendi. Derken YÖK bütün üniversiteleri tek tip hale getirmek istedi. Daha kötüsü, sanat eğitiminde yaşandı. Ben üç buçuk yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü yaptığım için yakinen bu zorlukları yaşadım. Tez yönetmeyi bilmeyen profesörler gördüm. Bir sistem bozulursa maalesef çorap sökücü gibi gidiyor. Gayet tabii öğrenci seviyesi düşecek. En hazini, meslek hayatımın son on yılında öğrencilerimden Türk Dili Edebiyatı bölümüne ilk tercih olarak giren bir öğrenciyle karşılaşmadım.

BENİM ZAMANIMDA ÜNİVERSİTEDE KALMAK BİR AYRICALIKTI

-Bunun sebebi ekonomik kaygılar olabilir mi?

-Onu da bir dereceye kadar mâzur karşılarım. Bizim zamanımızda sosyal bölümlere daha çok kadınlar teveccüh gösterirlerdi. Fakat mesele bu kadar basit değil. Şöyle bir örnek vereyim: Sınıfımızın seviyesini göstermek için söylüyorum, bizim sınıftan on iki kişi üniversitede kaldı. O zamanlar bu bir ayrıcalıktı. En iyi sınıf derlerdi bizimki için... Şimdilerde ise üniversitede kalmanın bir ayrıcalık olduğunu söylemek güç.

Zeynep Kerman ve İnci Engin'ün, hocaları Mehmet Kaplan ile bir Uludağ gezisinde.

-Sınıf arkadaşlarınız arasında kimler vardı?

-Bilge Ercilasun, Ahmet Ercilasun, Nuri Yüce, Dursun Yıldırım. Kaplan Bey derdi ki: Her öğretim görevlisine beş doktora yaptırmak mecburiyeti koymalı. Bu demektir ki hiç yaptırmayan var. Bütün tenkitlerime rağmen YÖK'ün yüksek lisans ve doktorayı bir sisteme bağlaması iyi olmuştur diye düşünüyorum... Kaplan Bey yirmi dört saat hocaydı. "Benim esas eserlerim doktoralarım" derdi. Bize en az beş doktora yaptırın diye vasiyeti vardır. Hepimiz de buna uyduk. Sözümüzü tuttuk. Beşi de geçtik hattâ. Bu konuda en hızlı çalışan ise İnci Hanım oldu. Ben onun kadar verimli olamadım. Şimdi emekli olmama rağmen bir doktora talebem var. Bakın enteresandır, bizim zamanımızda bir tek Kaplan Bey vardı doktora dersi veren... Haftanın belli günlerinde çalıştırırdı bizi... Wellek'in Edebiyat Teorileri üzerinde... İnci Hanım İngilizce'sinden, Birol Bey Fransızca'sından tâkip ederdi. Sonra Abdullah Uçman aramıza katıldı. Biz tercüme yapıp Kaplan Bey'e okurduk. Onun üzerine Kaplan Bey şerh ederdi. Çünkü o kitabın arkasında öyle bir hazine var ki... Sonra o, ekip çalışmasına çok

önem verirdi. Biliyorsunuz akademik kariyer çok kıskançtır ve insanlar yardımlaşmayı pek sevmez. Halbuki o çok verici bir insandı. Doktoramı yaptığım sırada bir mecmua taramış ve Victor Hugo hakkında bir mülâhaza bulmuş hemen verdi. Doktoraya başladığım sırada bana ilk yardımı yapan da İnci Hanımdır. Bir zarf verdi bana. Böylece nelerlere bakmam lâzım geldiği konusunda önümde bir ufuk açıldı. Böyle yetişirseniz verirsiniz. Ben de doktora yaptırdığım talebelere elimde ne kadar doküman varsa verdim. Kaplan Bey'in bir şartı da yabancı dildi. İkiden üçe geçtiğim yaz bana küçük küçük tercümeler yaptır-maya başlamıştı. Bir de tavsiyesi vardır ki, halâ tutarım. Bir başucu kitabımız olmasını ve yatmadan evvel muhakkak okumamızı isterdi. "Yabancı dil tıpkı piyano gibidir, meleke meselesidir, bir paragraf olsun okumadan uyumayın" derdi. Bizim zamanımızda master yoktu doğrudan doktora imtihanına giriyorduk. En az dört, en fazla sekiz senede bitirilmesi gerekiyordu. Benim doktoram altı buçuk sene sür-müştü. Mevzu, "Türk Edebiyatında Victor Hugo Tercümelere" idi ve çok tarama gerektiriyordu. Dört yıl sadece kütüphane çalışması yap-dım. Dame De Sion'da aldığım Fransızca eğitimin bana bu noktada çok faydası olmuştur. Meselâ bakın bizde mitoloji dersi vardı doku-zuncu sınıfta... Yunan tiyatrosunu okurken alt yapım hazırды.

-Üniversitede hangi hocalarda okudunuz?

Eski Edebiyat Ali Nihat Tarlan, Eski Türk Dili Muharrem Ergin, Yeni Türk Dili Ahmet Caferoğlu, Sadettin Buluç, Faruk Kadri Timur-taş. Rahmeti Bey ilk sınıfta hocamız oldu, ikinci sınıfta vefat etti. Ye-ni edebiyatta ise Kaplan Bey, Akün Bey. İkiden üçe geçtiğim sene Tür-kiyat Enstitüsü'nde kütüphâne memuru olarak çalışıyordum. Hem de hademe kadrosunda!.. O zamanlar çok az kitap vardı. Hocaların ma-kaleleri bir araya getirilmemişti. İki takım Türk Dili Dergisi var, kü-tüphanelerde kuyruk oluruz. Zemzeme'den imtihan olacağız iki tane zemzeme var, gene kuyruğa gireriz. Fakülteyi bitirene kadar kütüphane memuru olarak çalıştım. Bütün kitaplar elimin altındaydı. Çift nüsha olanları eve getirir babamla çalışırdık.

-Sanırım babanızın sizin öğrenim hayatınızda çok katkısı olmuş..

-Evet babam subaydı ve Osmanlıca'yı çok iyi bilirdi. Divâni yazıyı dahi çok rahat okurdu. Bana çok kelime öğretmiştir zira lûgat bilirdi.

Kaplan Hoca ile Åzeri Gecesi'nde. 28 Mayıs 1971.

Kelimelerin mânâlarını sorduğumda hep kökleriyle söylerdi. Bunun ne kadar önemli olduğunu şimdi daha iyi idrak ediyorum. Meselâ "mevhum" dediğim vakit "vehim" derdi bana... "Mefhum" dediğim vakit "fehmetmek" derdi böylece o kelimeyi de öğrenmiş olurum.

-Şimdiki Türkçe anlayışı ne kadar değişti değil mi?

-Maalesef çevre ve okul bozuyor. Bir de şu var. Ben Dame De Sion'da iken teneffüste dahi yanımızda iki rahibe olur bir köşede yalnız konuşmamıza izin vermezler, hiç boş bırakmazlardı. Hava kötü ise, sınıfta kapalı kalırsak gene hocalar nezaretinde guruplaştırılarak oturulurduk. Ne zaman Erenköy Kız Lisesi'ne geldim yakası açılmadık fıkralarla karşılaştım. Bu bir anlayış meselesi... Çünkü sınıf hocası kâğıtta sınıf hocası... Bir de Dame De Sion'da sabahları 45 dakika moral dersi vardı. Yâni ahlâk... Burada davranış öğretilir çeşitli konularda

konusulurdu. Bunların tesiri olacak ben hâlâ pencerede oturup dışarıyı seyretmem. Çünkü genç bir hanımın boş boş oturması ayıptır, pencereden bakanlar hiçbir iş yapamayan, hiçbir işe yaramayan insanlardır diye öğretildi bize... Bu âdetâ beynime kazınmış.

-Peki şimdi de aynı mı acaba?

-Zannetmiyorum çünkü orada da artık sörlers kalmadı ki, tatlı su frenkleri ders veriyor. Daha kötü bence... Halbuki sörlers hayatlarını öğrencilere vakfetmişlerdi. Hiç unutmam ben altıncı sınıftaydım evimiz yandı. Okul açılmıştı. Ertesi gün -çift dolaşırlardı- iki sör kaldığımız yeri bulmuş, birtakım elbise, iki çift ayakkabı (çünkü dışarıda ve içeride farklı ayakkabı giyerdik, parkeler bozulmasın diye) palto, pardesü ile elleri kolları dolu geldiler, geçmiş olsun diyerek ertesi gün okula gelmemi dersten kalmamamı istediler. Meselâ bizleri La Paix'ye yaşlıları ziyarete götürürlerdi. Ama Erenköy Kız Lisesi'ne geldikten sonra ben bir tek gün bu tarz sosyal faaliyette bulunulduğunu görmedim.

Doğma büyüme Moda'lı olan Zeynep Hanım'ın evinin duvarları aynı zamanda arşiv değeri olan eski resimlerle doluydu. İşte seneler evvel yanan evlerinin önünde minicik bir kız çocuğuyken çekilmiş fotoğrafı... Öte tarafta, henüz târihi Moda iskelesi dahi yokken sahilden alınmış bir fotoğraf. Diğer yanda şimdi izine dahi rastlamadığımız görkemli binaların gözüktüğü Moda burnu. Altı sene okuduğum Kadıköy Kız Lisesi'ni de arıyorum ama hocam beni uyarıyor. Meğer burası okulun bulunduğu yerin biraz ilerisiymiş. Mecmuada yayınlanmak üzere birkaç resim rica ediyorum. Her zamanki kolaylayıcı tutumuyla bir tomar fotoğraf veriyor. Zaman hızla ilerlediği için yavaş yavaş toparlanmak gereğini duyuyorum. Kendisini ziyarete gelirken Nihad Sâmî Banarlı'nın Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri'nin yeni çıkan baskısını da getirmiştim. Eserin gözden geçirilme işini memnuniyetle üstlenen değerli Profesör Birol Emil, kaleme aldığı nefis takdim yazısıyla eseri daha mânâlı hâle getirmişti. Dolayısıyla bu kitabın Zeynep Hanım nezdinde makbule geçeceğini düşünüyordum. Nitekim öyle de oldu. Fakat bu resimleri gördükten sonra Safiye Erol Külliyyâtından çıkardığımız "Kadıköy'nün Romanı" adlı kitabın da yerinde bir hediye olacağını düşünmeye başlamıştım. İnşallah mecmuanın ekim sayısını getirmek üzere geldiğimde takdim etmek düşüncesiyle bu güzel sohbete istemeyerek de olsa son vererek yanından ayrıldım.

Muhyiddin Arabî'den Fahredden Râzî'ye Mektup

Çeviri: Dr. Emin IŞIK

Bu iki büyük İslâm bilgini Milâdî XII. (Hicri 6.) asrın ikinci yarısında yaşamış ve sâdece kendi yaşadıkları çağa değil, daha sonraki çağlara da ışık tutmuştur. Fahreddin Râzî (1149-1209) Herat'ta Şeyhülislâm olmuş, kendi döneminin bütün ilim dallarında büyük otorite kabul edildiği gibi, bütün zamanların en büyük müfessiri olarak ün yapmıştır. Fıkıh, hadis ve kelâm ilimlerine dâir müstakil eserlerinin yanında, "Gaybın Anahtarları" anlamına gelen "Mefâtihu'l-Gayb" adındaki otuz ciltlik tefsiri, "Tefsir-i Kebîr" adıyla anılmakta ve bu ilim dalının ana kaynakları arasında yer almaktadır.

Muhyiddin Arabî (1165-1240) Endülüs'ün İsbiliyye şehrinde dünyaya geldi. Otuz yaşından sonra Mısır, Suriye ve Anadolu'ya geldi. Bir süre Konya ve Malatya'da ikâmet etti. Bir süre de Mekke'de bulundu. Uzun süre kaldığı Şam'da da vefat etti. Irili ufaklı beş yüz kadar telif eseri vardır. Bunlar arasında en meşhur olanları "Fusûsu'l-Hikem" ve "Fütûhât-ı Mekkiyye"dir.

Her iki esere de pek çok şerh yazılmıştır. En geniş şerhlerden birini de Ahmet Avni Konuk yazmış ve bu eser Marmara Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı'nca dört büyük cilt olarak yayınlanmıştır.

Muhyiddin Arabî'nin Râzî'ye yazdığı mektup 1948 (H. 1367) târihinde Haydarâbad'da yayınlanan ve bir risâleler külliyyâtı demek olan "Resâilu İbni'l-Arabî" adlı eserden aynen tercüme edilmiştir. Bunu yayınlayan yayıncı, bu mektubu, okuyucuya şu başlık altında sunmaktadır:

"Bu risâle, Şeyh, İmam, Otorite, Yektâ, Muhakkık, Hakikatler kâşifi, Dînin ve Milletin lhyâ edicisi, Ebû Abdullah, Muhammed ibni Ali İbni'l-Arabî, et-Tâtî, el-Endelâsî, el-Mağribî (Kaddesellâhu râhahu=Allah onun ruhunu takdis eylesin) tarafından Allâme İmam, büyük tecrübe sahibi, ilim deryâsının kaptanı, Dînin ve milletin övünç kaynağı, Hatib Ömer'in oğlu Fahreddin Râzî (Allah onun kabrine nur yağdırsın ve yurdunu cennet eylesin) Hz. lerine yazılan mektuptur."

Bismillâhirrahmânirrahim

Allah'a hamd olsun. Allah'ın seçkin kullarına ve benim Allah yolundaki dostum Muhammed Fahreddin'e selâm olsun. Allah onun himmetini daha da

arttırsın ve yücelere erdirdsin, Allah kendisine rahmetini ve bereketini bol bol ihsan eylesin.

Gelelim sadede: Biz, senin için Allah'a hamd ediyoruz. Ki, O'ndan başka ilâh yoktur. Ve Peygamber efendimiz "Biriniz din kardeşini seviyorsa, ona bilgi öğretsin" ¹ buyurmuştur. Ben de seni seviyorum. Allahû zülcelâl de "ve tevasav bi'l-hak= Birbirinize hakikati tavsiye ediniz" ² buyuruyor.

Ben senin kaleme almış olduğun bâzı eserleri gördüm, dikkatle okudum. Allah'ın sana ihsan ettiği hayal gücünün kuvvetine ve o güçle ortaya koyduğun sapasağlam fikirlere de vâkıf oldum.

Nefis, kendi elinin emeği olan kazançtan gıdalanmaya başlayınca, artık hibe ve ihsan kabîlinden olan ikramlardan lezzet alamaz olur. O zaman da "ayağının altındaki gıdâlardan beslenen" kimseler arasına girmiş olur. Oysa kendi "üst"lerinden beslenen Allah kulları da vardır. Nitekim Cenâb-ı Hak bunlarla ilgili olarak "Şâyet onlar Tevrat ile İncil'i ve rableri katından kendilerine indirilenleri hakkıyla yerine getirmiş olsalardı, hem kendi üst taraflarından, hem de ayakları altından beslenirlerdi..." ³

Benim dostum (Allah kendisini başarılı kılsın) şunu iyi bilmelidir ki, verâset denilen şey, bütün yönlerden birlikte olursa kâmil verâset olur. Yoksa sâdece bir yönden olursa, o tam ve kâmil bir verâset sayılmaz. "Âlimler Peygamberlerin varisleridir" ⁴ (Hadis-i Şerif). Bundan dolayıdır ki, akıllı insana yakışan şey, sâdece bir yönden değil, bütün yönlerden ona mîrasçı olmaya çalışmaktır. Nakıs himmetli kişilerden olmamaktır.

Dostum (Allah kendisini başarılı kılsın) şunu gâyet iyi bilir ki, insanın değeri ve mânevî güzelliği, onun ilâhî mârifetten elde ettiği müktesebat derecesindedir. Çirkinliği de bundan mahrûmiyeti yüzündendir. Himmet sâhibi birine yakışan da ömrümü, olmuş-bitmiş şeylerle ve onlara âit ayrıntılarla uğraşarak boşa harcamamasıdır. Çünkü bu gibi uğraşlar, kendisine Rabbinden gelecek feyiz ve nasibi kaçırmasına sebep olur. Yine dikkat edilmesi gereken bir şey daha vardır ki, o da kulun kendi nefsinin, kendi fikirlerinin baskısından kurtarıp, selâmete çıkarmasıdır. Çünkü o fikirlerin nereden kaynaklandığı

¹ Hemen bütün hadis kaynaklarında yer alan sahîh bir hadis.

² Asr Sûresi, âyet 3.

³ Mâide Sûresi, âyet 3.

⁴ Hadis-i Şerif (Hz. Enes'den İbnî'n-Neccar).

bellidir. Oysa ulaşılmak istenen hakikat o fikirler değildir. Zira Allah'ı bilmek, Allah'ın var olduğunu bilmekten apayrı bir şeydir. Bu ikisi çok ayrı özellikte bilgilerdir, birbirine karıştırılmamalıdır.

Akıl, Allah'ın varlığına, O'nun var olması gerektiği açısından hüküm verebilir. Ancak bu O'nun varlığını "isbat"* demek değildir. Akıl "selb"* yoluyla bir sonuca varabilir, fakat "isbat" bakımından bir şey ortaya koyamaz. "Isbat yolu" akılcılara ve kelâmcılara aykırı bir yoldur. Ancak Seyyid Ebû Hâmid⁵ (Allah rûhunu takdis eylesin) bu konuda bizimle aynı görüştedir. Bu da şudur: Allah Teâlâ, müminin gönlüne ve aklına sürekli olarak tecelli eder. Bu tecelliler yoluyla kendisini aklın tanınmasını ister. Öyleyse akıllı kişiye düşen görev, kalbini birtakım fikirlerden boşaltmaktır: Eğer o kişi, müşâhede yoluyla Allah'ı tanımak istiyorsa bu irâdeyi göstermelidir. Burada yüce himmet sâhibine düşen bir görev daha vardır ki, o da bu noktada hayal âleminden gelen hiçbir telakkîye (algılamaya) gönlünde yer vermemektir. Bununla o şekillenmiş nurdan hayallerin arkasındaki mânâyı kastediyorum. Gerçekten de hayal, duygu kalıpları içinde akılda beliren mânâlardır: İlmin süt şeklinde, Kur'an'ın ip şeklinde ve dinin düğümlenmiş bir bağ şeklinde tasvir ve ifade edilmesi gibi...

Yüce himmet sâhibi birine yakışan şey, mualliminin ve şahidinin, külli nefisten kaynaklanan ve nefse bağımlı olan zayıf ve dışı şeylerden olmamasıdır. Yine ona yakışır ki, bu muallim ve şahitlerin zayıf ve köksüz temellere dayalı olmamasıdır. Herhangi bir şeyin eğer kemâli kendinden kaynaklanmıyor da kendi dışındaki bir sebebe dayanıyorsa o şey fakir demektir. Bu da Allah'dan başka her varlık için geçerlidir. Öyleyse Allah hakkındaki gerçek bilgiyi doğrudan doğruya ve keşif yoluyla Allah'dan almak ve O'ndan başka hiçbir şeyden almamak konusunda gayret göstermeli ve himmeti yüce kılmalıdır. Zâten hakikat ehline göre O'ndan başka fâil-i mutlak yoktur. Onlar, işte bundan dolayı bilgiyi keşif yoluyla yalnızca Allah'tan alırlar. Allah ehli "ilme'l-yakin" mertebesini aynen muhâfaza etmekle berâber "ayne'l-yakin" mertebesine ulaşmadıkça kendilerini asla başarılı olmuş kabul etmezler.

Şunu bil ki, akılcılar, kendi fikirlerince nihâi sonuca vardıkları zaman, çok çok o fikirleri, kendilerini samîmî bir taklitçi durumuna düşürür. Oysa hakikat, bu tür fikirlerle ulaşılabilecek hedeflerin üstünde ve ötesinde çok daha

* "Sebl veya nefy" bir şeyin ne olmadığını bilmektir. "Isbat" ise bunun tam karşısı olarak o şeyin özünde, bizâtihi ne olduğunu zevk ve tecrübe yoluyla kavramaktır.

⁵ Metinde Ebû Hâmid olarak ismi geçen zat, İhyâ'u'l-Ulûm'un müellifi olan İmam Gazâlî'dir.

muhteşem bir şeydir. Söz konusu fikirlerin sürekliliğini ve durmadan daha ileri noktalara vardığını, bir noktada sükûnet bulup mutmain olacağını bir emr-i muhal olarak kabul etsek bile, aklın tasarruf ve tefekkür gücü devam ettiği sürece, "işte aradığımı buldum" deyip sıkı sıkıya sarıldığı şeyden vazgeçip daha ileri hedeflere ulaşmak için başka arayışlara girmeyeceğini ve olduğu yerde kalacağını nasıl iddia edebilirsin? İşte bundan dolayıdır ki, akıl sâhibi-ne düşen görev, gönlünü ilâhî ikrâmın güzel kokulu esintilerine terketmektir. İçinde, o ilâhî esintiler gönlüne dolmaya başlayınca, daha önce kendi fikrî gayretiyle elde ettiği ve hakikat diye sıkı sıkıya bağlanıp kaldığı o hayallerden ve düşüncelerden hiçbir iz kalmadığını görecektir. Daha önceki bütün fikirlerinden şüphe etmeye başlayacaktır.

Senin yakınlarından olan ve senin hakkında çok iyi niyet taşıyan güvenilir birinin bana anlattığına göre; bir gün seni ağlarken görmüşler. Yanında başkaları da varmış. Onlar sana niçin ağladığını sormuşlar. Sen de onlara "Otuz seneden beri doğruluğuna inandığım bir mesele vardı. Şimdi elde ettiğim bir delil sebebiyle iyice farkına vardım ki, doğruluğuna kâni olduğum şeyin tam zıddı doğru imiş. İşte bunun için ağlıyorum." demişsin.

Bu senin itirafındır.

Ben de sana diyorum ki, bir başka kesin delil bulsan, belki yine aynı duruma düşeceksin.

Ârifler için aklın ve düşüncenin bu gibi verilerine güvenip onlarla yetinmek ve onlarla sükûnete ermek muhal bir şeydir. Özellikle îman ve mârifetül-lah konusunda... Hakkın mâhiyetini nazar yoluyla anlayabilmek de yine muhaldir.

Kardeşim, sana n'oluyor da böyle anaforlar arasında bocalayıp duruyorsun; riyâzat, mücâhede ve halvet yoluna girmiyorsun? Aslında bu yolların her birini Allah resûlü şerîatin birer ilkesi olarak bize göstermiştir. Bu yola girince Allah'ın kitabında sözü edilen kişinin nâil olduğuna sen de nâil olacaksın: Mûsâ ile yanındaki "Kullarımızdan bir kula rastladılar ki, Biz, o kulumuza kendi katımızdan rahmet ihsan etmiş ve ona tarafımızdan ilim öğretmiştik" (Kehf 18/65). İşte senin gibi birinin bu çizgide yol alması, yüce ve muhteşem mertebelere varması gerekir.

Dostum (Allah kendisini başarılı kılsın) şunu iyi bilsin ki, her varlık bir sebebe bağlı olarak meydana gelmiştir, ancak o varlık gibi onu meydana getiren

⁶ Muhdes, sonradan yaratılmış, ihdas edilmiş demektir. Hâdis kelimesiyle eş anlamlıdır.

sebepe de muhdestir. ⁶

Burada iki ayrı bakış açısı vardır: Birincisi sebebe bakmaktır. İkincisi onun mücidine bakmaktır. O varlığı da onun sebebini de yaratan Allah Teâlâ'dır. Bununla berâber büyük çoğunluğu ile insanlar yalnızca olayları meydana getiren sebeplere bakarlar. Hikmet ehli, filozoflar ve başkaları da hep böyledirler. Ancak peygamberler, veliler ve melâike-i kiram gibi gerçek anlamda hakikat ehli olanlar, olayların meydana gelişinde âmîl olan sebepleri gâyet iyi bildikleri halde, yine de ikinci açıdan bakıp mücidi görmeyi tercih ederler. Bunlardan bazıları sebep cihetinden Rabbine bakar ve "Rabbimden gelen bir ilhamla kalbim bana diyor ki..." şeklinde konuşur. Daha ileri kemal mertebesinde olan diğer bir kısmı da "Rabbim bana diyor ki..." diye konuşur.

Bana sizin hakkınızda bilgi veren o ârif arkadaşımızın sözlerinin işâretinden anlaşılıyor ki, siz ilminizi, ölüden ölüye nakledilerek gelen yazılı kayıtlardan almışsınız. Biz ise ilmimizi hiç ölmeyecek olan gerçek diriden aldık. Kim olursa olsun eğer varlığı bir başkasının desteğine muhtaç olarak ayakta duruyorsa, o, bize göre bir hiç demektir. Âriflerin Allah dışında muhtaç oldukları hiçbir şey yoktur.

İyi bil ki, dostum, hakikat her ne kadar değişmez ve tek ise de , bizim açımızdan ona ulaşmak için pek çok değişik yol vardır. Bu konuda vâridat cinsinden kalbe doğan ilâhî ilham ve tecellilere kendini kapırmaktan da sakınmalısın. Çünkü besleyip büyüten anlamıyla "Rab" olarak; görüp gözeten anlamıyla "Müheymin" olarak; acıyıp kayıran anlamıyla "Rahîm" olarak ve intikam alıcı anlamıyla "Müntakim" olarak, ilâhî isim ve sıfatlardan senin kalbine yansıyan tecellilerin hiçbirisi, gerçekte Hakk'ın kendisi değildir.

Yine bilmelisin ki, zat, kendisine âit olan bütün özellikleri şahsında toplar. Bunun gibi Zât-ı İlâhî'nin özel adı olan "Allah" ismi de Allah'a âit olan bütün isim ve sıfatları kapsamı içine alır. Allah ismi böylesine kapsamlı bir isim olduğu için, müşâhede anında dikkatli olmalı ve O'ndan korunmalısın. Zâten sen O'nun mutlak zâtını asla müşâhede edemezsin. Allah'dan sana birtakım esintiler ve fısıltılar gelmeye başlayınca, sen o gelen şeyin ne olduğuna ve Allah'ın hangi isminin gereği olan bir esinti veya görüntü olduğuna çok dikkat etmelisin. Bak bakalım, o anda Allah'ın isimlerinden hangisi sana doğru bakıyor. İşte o anda seni hedef tutan o isim ve o ismin tecellisinden dolayı senin müşâhede ettiğin şey, doğru algılanır ve yorumlanırsa bir sonuca varılır:

Meselâ suda boğulan biri "Allah!" diye feryat etse, bu "Ey kurtarıcı!" demek olan, "Yâ Gıyâş, Yâ Müncî" anlamına gelir. Hastalık dolayısıyla acı çeken

biri "Allah!" dese, "Yâ Şâfi!" yâni ey şifâ verici demiş olur. Öteki bütün isim ve sıfatların durumu da bunun gibidir. Diyeceğim o ki, değişkenlik şekilde ve sürrette kendini gösterir. Nitekim İmam Müslim *Sahih*'inde şu hadisi zikreder: "Hak Teâlâ bâzen öyle bir tecelli eder ki, o tecelliye muhâtap olan kul, onu inkâr eder ve ondan Allah'a sığınır. Sonra kulun bildiği bir başka şekilde tecelli eyleyince, aynı kul, daha önce inkâr etmiş olduğu o şeyi, bu sefer ikrar eder."⁷

İşte burada sözünü ettiğimiz müşâhedenin, yâni Rabbânî sırlara ve hitaplara nâil olmanın incelikleri budur.

Akıl sâhibine yakışan şey, bilgiyi, yalnızca zâtında mükemmel olandan ve nereye giderse gitsin kendisiyle beraber olandan almaktır. Bu da müşâhedeye dayanan, Allah'ın bağış ve ihsânı demek olan bilgiden başkası değildir. Meselâ, senin sâhip olduğun tıp ilmin; hastalıklar ve sakatlıklar hakkındaki bilgilerin, şâyet hiçbir hastalık ve sakatlık olmayan bir yerde yaşamış olsan, o bilgilerle kimi tedâvi edeceksin ve öyle bir çevrede senin o bilgilerin neye yarayacak? Akıllı insan, haber yolu ile elde edilmiş bilgilerin arkasından gitmez. Sahih rivâyetlere dayalı olmaları da mutlaka onların arkasından gidilmesini gerektirmez. Hattâ haber yolu ile gelen o bilgiler asılları itibâriyle vehbî bilgiler olsa bile... Meselâ "tubb-ı enbiyâ" gibi bilgiler olsa bile. Ârif olan, böyle bilgilerle yetinmez, bilgiyi Allah'tan almak ister.

Hendese (Geometri) ilmi de aynen tıp ilmi gibidir. Çünkü söz konusu ilim, kendisiyle ilgili bir alan varsa işe yarar. O bilgi, mutlaka o alanın varlığına muhtaçtır. O alan olmayınca veya sen o alanın dışına çıkınca, o bilgileri de orada bırakır gidersin. Nefis (ruh) de ölüm ile başka bir âleme geçince, bu dünyâya âit bütün bilgileri burada bırakıp, sâdelik içinde ve saf hâliyle tek başına kalacak. O zaman yanında bu dünyâya âit hiçbir şey bulunmayacak... Her çeşit bilginin geçerli olduğu ve olmadığı alanlar bunun gibidir. Ruh öbür âleme intikal edince bütün bu bilgileri terkedecek. Akıl sâhibine gereken, gideceği yerde kendisine lâzım olacak çok zarûrî şeyler dışında yanına fazla yük almamak ve sâdece beraberinde götürebileceği bilgileri tahsile çalışmaktır. Bu da şu iki ilimden başkası değildir: Biri özellikle "Allah'ı bilme" ilmidir, öbürü de "Âhîret yurdu bölgelerini tanıma" ilmidir. Yâni, âhîret âlemine âit menzil ve makamları ve o menzil ile makamların gereği olan incelikleri bilmektir. Tâ ki, orada bilmediği bir durumla karşı karşıya kalınca, yabancılık duymadan ve müşkilât çekmeden rahatça yoluna devam edebilsin. Çünkü o nereye gittiğini bilen bir irfan ehlidir. Yol bilmeyen bir yabancı değildir. Burada sözünü etti-

⁷ Sâhih-i Müslim, Kitâbu'l-İman 299'cu Hadis-i Şerif.

ğimiz yurt ve makamlardan maksadımız fark ve temyiz makâmıdır, yoksa doğru ile yanlışın iç içe girmiş olduğu ve birbirinden ayırt edilemediği yanlışlıklar yurdu değildir. İşte böyle karmaşık bir âlemde, oranın yabancı olan birilerine Rableri katından bir tecelli geldiğinde "Biz senden Allah'a sığınırız, sen bizim Rabbimiz değilsin, Rabbimiz gelinceye kadar biz burada bekliyoruz işte!" derler. Rabbin tecellisi onların bildikleri bir şekilde gelince, ancak o zaman onu ikrar ederler. Ne muhteşem bir hayret, değil mi?..

Akıl sâhibine yakışan, söz konusu iki ilmi, keşif yolunun bütün şart ve îcaplarını yerine getirmek sûretiyle riyâzat, halvet ve mücâhede yoluyla keşfe çalışmaktır. Ben hep halvetin ve halvet şartlarının ne olduğunu ve orada vukua gelecek tecellileri, tertip üzere ve inceden inceye dile getirmek istiyorum, fakta zamâne denilen devran müsâade etmedi. Devrandan maksadım devrin çirkin ilim adamlarıdır. Onlar, bilmedikleri bir şeyi hemen inkâr ederler. Başta taassup olmak üzere, meşhur olma ve mevki kapma tutkusu onların iz'an ve basîretlerini öylesine bağlamıştır ki, hakîkatı kabullenmek ve ona teslim olmak konusunda neredeyse onları îmansız bırakmıştır.

Burada mektubuma son veriyorum. Allah her şeye yeter. Evvel, âhir, bâtin ve zâhir hamd dâima O'nadır. Sonsuz saygı ve şükranlarımızla birlikte salât-ü selâm da O'nun nebisinedir.

Hüzzam Kâr-ı Nâtık

Mustafa TAHRALI

-Merhum Bekir Sıdkı Sezgin'e-

Âh geçti mi ey gül dile cânân idigin dem
Âh geçti mi ey gül
Cânân idigin dem
HÜZZÂM ile peymâne-i süzân idigin dem
Âh geçti mi ey gül
Süzân idigin dem
Gelmez mi dilin derdine dermân idigin dem
Gelmez mi ki ey gül
Dermân idigin dem
Dillerde SEGÂH âh ile hem-cân idigin dem
Gelmez mi ki ey gül
Hem-cân idigin dem
Âh neredir ey gül dile mihmân idigin dem
Âh neredir ey gül
Mihmân idigin dem
Bir BESTENÎGÂR seyrine hayrân idigin dem
Âh neredir ey gül
Hayrân idigin dem

*

Söyle bülbül şu cihân ehline efsânemizi
Lutfedip gûş-i dile
Söyle efsânemizi
EVC-i âhenge çıkıp sun yine peymânemizi
Sun gönülden gönüle
Yine peymânemizi
Seyr-i didârına erdir dil-i mestânemizi
Perdelerden geçirip
Dil-i mestânemizi
Eyle MÂHÜR ile şen sîne-i vîrânemizi
Eyle seyrin ile şen
Dil-i vîrânemizi
Söyle hicrân ile yanmış dil-i pervânemizi
Bir düşüp bin tutuşan
Dil-i pervânemizi
Eyle seyrinde MUHAYYER dil-i divânemizi
Yâr ü bigânemizi
Deli divânemizi

*

Hiç bitmesin ey hüsn-i cihan dilde beyânın
Hiç bitmesin ey yâr
Dillerde beyânın
Lutfeyle HICÂZ ehline seyrân-ı cihânın
Lutfun ola ey yâr
Seyrân-ı cihânın
Yâr eyle firâk ehline imdâd-ı ayânın
Yâr eyleyiver yâr
İmdâd-ı ayânın
Duysun gönül estikçe SABÂ bü-yi nihânın
Duysun gönül ey yâr
Gül-büy-i nihânın
Derd ehline seyrin açiver âlem-i cânın
Aç seyrini ey yâr
Gencine-i cânın
Bezleyle NEVÂ'dan dile âheng-i revânın
Bezlet dile ey yâr
Âheng-i revânın

*

Tutmuş diyâr-ı dilde Bekir Sıdkı "Kâr"ını
Âhirde eyleyip
HÜZZAM kararını
Güş eyle şimdi yâr ile dil yâdigârını
Güş eyle ey Mürîd
Dil yâdigârını

- 17-28 Kasım 1995 - Fatih -

* Bu "Hüzzam Kâr-ı Nâtik" güftesi merhum Bekir Sıdkı Sezgin'in bestelemesi temennisiyle yazılmış ve kendisine ithaf ve takdim edilmişti. Birkaç defa yaptığımız telefon görüşmelerinde Türk Müsiki Konservatuarı'nın öğretim işleri ve konser meşgûliyetleri sebebiyle ancak yaz tatilinde güfteyi ele alabileceğini söylemişti. Tatile çıkmasından bir müddet önceki son telefon görüşmemizde tatile çıkar çıkmaz güftenin bestesine başlayacağını bildirmişti. Ancak, Ziya Belviranlı Bey 10 Eylül 1996 gecesi telefonla Bekir Sıdkı Bey'in vefatını ve Kâr-ı Nâtik'in da son eseri olarak bestelenmiş olduğunu, cenâzesinin nereden ve ne vakit kaldırılacağını haber verdi.

Defninden sonra geceleyin evinde yapılan hatim duâsından ayrılırken oğlu Sıdkı Sez-

gin'den bestenin notasının bir fotokopisini, mümkün olursa, basitçe bile olsa bir bant kaydını ilk fırsatta ulaştırmasını ricâ ettim. Günler, aylar, seneler geçti. Bugün yarın derken Ekim 2001 târihine geldik, yâni Bekir Sıdkı Sezgin'in vefâtı üzerinden 5 yıl geçmesine rağmen, ne notasını görmek, ne seslendirilmiş kaydını veya herhangi bir yerde icrâ edilmiş şeklini duymak, bütün ricâ ve ısrarlarıma rağmen gerçekleşmedi.

Bu uzun bekleyişten sonra merhum Bekir Sıdkı Bey'in adının geçtiği makta beyti yerine, kendisine bu mâcerâyı anlattıktan sonra, genç bestekâr Tolga Bektaş'a, bestelenmesi ricâsıyla, aşağıdaki beyti yazdım ve adresine gönderdim. O da Ekim-Kasım 2001 târihinde bestesini tamamlayıp merhum Bekir Sıdkı Sezgin'e ithaf etti.

Nakşeyledi Bektaş dil-i yârâna nigârı
Gösterdi nihâyet
HÜZZAM'da karârı
Gel sen de Mürîd yâr ile gûş eyle bu "Kâr"ı
Ettikçe terennûm
Gûş eyle bu "Kâr"ı
8 Eylül 2001

Bu vesile ile Bekir Sıdkı Bey'i rahmetle anar, Tolga Bektaş Bey'e müsikîmize böyle bir beste kazandırdığı için teşekkür ederim. (18.5.2002 - Mustafa Tahralı)

4- ACEMAŞİRAN

Acem perdesinden meleklerin kanadına iltifat edip, Hüseyin Aşiran'a komşu gelmek, tutunduğun mekânı Acem Aşiran deyü isimlendirmek, vefâ örneğinin en görkemlisi sayılmak, Mevlevî Mukabelelerinin baş köşesine her dem saygıdeğer konuk olmak...

Sırrını bizimle paylaşacak mısın? Yoksa bizim âciz ve nâçiz dilimizi önce sürüp, boynumuza ağır bir vebal yükleyip, dilimiz sürçe sürçe, yâr ü ağyâr'ın nezdine -ve dahi yüzümüze kâreler çalına çalına- mı çıkarcaksın?

Sualimize cevap yok! O zaman Emin Dede'ye yüz sürer, yalvarır yakarır, Devr-i Kebîr ikâ'ında dem tutar, eteğinin dibine çökeriz. Peşrevini tâlim ederiz. O peşrev, sırrının bir küçük hissesini olsun, yanık yüreğimizi, birazcık teskîn için, kırk birinci kapıyı aralar, temâşa etmemize, göz açıp kapayana kadar geçen bir zaman diliminde izin verir.

Acem Aşiran, sen ki, makam terkiplerinin büyük büyük amucası, züht ve takvâ âleminin, sağ kanat serdârı. İki bin yıllık gönüller fâtihisi! Hem muhteşem, hem ince, hem hâkim, hem mahkûm. Hüküm giydiğin zaman daha çok esir eden! Her dem tâze ve cevval. Her âşık gönüle dert ortağı, her kudrete karşı kudretli, her derdin en yakın derdmendi... Tevâzuya en müşfik âyine.

*"Çekmiyor yâr-ı sitemkâr hayli demdir nâzımız
Tâli-i mâkûs elinden rahnedârdır sâzımız"*

5- SULTAN-I YEGÂH

*Misâlini ne zemin ü zeman görmüştür
Nazîrini ne mekîn ü mekân görmüştür
O mihr-i burc u adaletsin ey şeh-i devran
Ne bir âdilini çeşm-i cihan görmüştür.*

Huzûr ü Şâhane önünde icrâ olundukta, "Bestekârım, eseriniz pek lâtif dürür. Kangı makam üzredür?" Deyu sual vâkı olundukta: "Şâhim, dün gice dinlediğiniz, Acem'in Yegâh'ı idi. Bu ise Sultânımın Yegâhı." lâfzıyla Dede misûllü cevapla âyân edilen muhteşem makam.

Hicaz seyriyle gurbet gurbet dolanan, Yegâh'a göçürölmüş Buselik'le, Bedehşan Lâl'i misâli ruhlara sızan, Babür sarayında yıldız devşirip, Ali Şîr Nevâî hasbahçelerinden ıtır aparan, cihanın üç büyük bestekârının sonuncusu eliyle, neşv ü nemâ bulan makam! Sen ki, ebedisin, bu fânî kulun ne söyler? Her ne söylerse nakiseden kaçamaz.

Mekân-ı Dilsitânda, Meragalı Hâce ile halvet eylediğinizde, solunda-ki murassâ tahta iliştiğinde, Hâce'nin sağında evvelce yerini almış olan, İtrî Efendi'nin, mütebessim çehresi:

"Nihân ettim sînede ey mehpâre cânımsın"

Deyü cennet-âsâ iltifat mı eyledi? Hâce, "Sağımda İtrî, solumda De-de, Yâ Hey!" Sayhâsını, Sultân-ı Yegâh'dan mı ünledi?

- Belî şâhim, belî mîrim dilpesendim, sensin efendim...

6- FERAHFEZÂ

Bayatî düzeninde zikre başlayalım evvelâ. Gül Baba Dergâhı'ndan gül koklayıp, Çin ü Maçın semtine hırâman olalım. Üçler, yediler, kırklar şeceresini tâkip ile, Bahr-ı Hazar, Bahr-ı Sefîd, Bahr-ı Siyah, Bahr-ı Ahmer, Bahr-ı Muhit, Bahr-ı Ahdar ve dahi Bahr-ı Ummân'a muvasalat edelim.

Yedi Deniz'i dolanuben, Acemaşîran tevakkuf demi gelende nefes tâzeleyelim. "Sultânımın Yegâhı" ile karar edelim. Mahmud u Sâni'yi hayrân edip, "Beşiktaş'a yakın hâne-yi vîrânımızı" Gülsitân eyleyelim.

Cemil Bey mızrabıyla coşup taşarak, İsmâil Hakkı Bey'in yayı ile karlı dağlar aşarak, Şerif Muhittin Bey'le yeni dünyalar dolaşarak, Lem'î Bey'le "Bir gözleri âhû ki, tamam on sekizinde" saydına Göksu'ya revân olalım.

Gönül mülkünü fezâyâ, fezâyı gönüle sığdırabilen İsmail Dede! Gör ki, neler olur, neler biten senin Ferahfezâ deyü tesmiye eylediğin, gök kubbe altında! Ve dahi neler olup bitemez!

"Ey kâş-ı kemân tîr-i müjen cânıma geçti..."

Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati:

Bir İlmî Münakaşanın Seyri Üzerine Bâzı Notlar (2)

Dr. İbrahim HATİPOĞLU

D. HER BİR METNİN MUHTEVÂ ÖZETİ

Izmirli İsmâil Hakkı, *Ceride-i İlmiyye*'de tefrika ettiği "İslâm Âlimleri ve Mütefekkiri I: Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî" (sene 5, sayı 53, 15 Cemâziyelüla 1338, s. 1690 başlıklı makâlesinin dipnotundaki bir açıklamasında (el-İzâh [vr. 1]), ahlâk ve tasavvuf kitaplarında Hz. Peygamberin hadisi olarak gösterilen sözlerin aslında onun sözleri değil, büyüklerin ve mutasavvıfların sözleri olduğunu ileri sürmüş ve Gazzâlî'nin bir eserinde zikrettiği "İnsanlar uykudadır; ancak ölünce uyanırlar" şeklindeki bir rivâyeti²⁰ örnek vermiştir.

Şeyh Safvet de bu açıklamaya katılmadığını ifâde etmek üzere (el-İstizâh, [vr. 1]) yazdığı cevâbında İzmirli'nin kaydettiği ahlâk ve tasavvuf kitaplarındaki hadislere dâir sözü edilen küllî kâide şeklindeki hükme birkaç noktadan itiraz ederek açıklama istemiştir. Bu çerçevede, Meşhur hadis hâfizlarından pek çoğunun sûfiyyenin ileri gelenlerinden olduğu, onların eserlerindeki hadislerin de hadis olmadığını söylemenin yanlış olacağı, böyle kimselelerin ne kasten ne cehlen Hz. Peygambere yalan isnad etmelerinin söz konusu edilemeyeceği, verilen örnekte görüldüğü üzere, bâzı sözler sahâbi kavli gibi görünse de, bunların hükmen merfû olabileceğine işaret etmiştir.

Öte yandan tasavvuf kitaplarındaki hadislerden hareketle böyle bir hükme varılmışsa, tefsir ve siyer kitaplarında da böyle hadislerin bulunabileceği, ne var ki onlar için de benzer bir hükmün verilmesinin doğru olamayacağı savunulmuştur.

Yine burada Şeyh Safvet, tasavvuf kelimesi ile ifâde edilen sûfiyye ve mutasavvife terimlerinin ayrılması gerektiğini, sûfiyyenin eserlerindeki hadisler için böyle bir ithâmın söz konusu edilemeyeceğini, mutasavvifenin eserleri-

²⁰ Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdurraûf el- (ö. 1031/1622), *Feyzü'l-kadîr*, I-VI 1. baskı, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1356, V, 56; a.mlf., *et-Te'ârîf* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Dârü'l-Fikri'l-Mu'âsir, Beyrut-Dımaşk 1410, I, 571 (Her iki eserde de Hz. Peygamber'in sözü olarak); Ali b. Sultân el-Herevî el-Kârî (ö. 1329/1911), *el-Masnâ'* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gûdde), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1404, I, 199 (Hz. Ali'nin sözü olarak); Kâtib Çelebi, Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullâh (ö. 1067/1657), *Keşf-z-zûnân*, I-II, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1413/1992, II, 1043 (Şemseddin el-Keşşî'nin *Şerhu Hadîsi en-Nâsü Niyâmün fe izâ mâtü intebêhü* başlıklı eserine işaret ederken.)

nin de aynı şekilde böyle bir küllî kâide ile itham edilmesinin doğru olmayacağını savunmuştur. Şu halde ona göre tasavvuf kitaplarında zikredilip de hadîs-i Nebî olmayan rivâyetler ancak mutasavvifenin eserlerinin bir kısmı için geçerli olabilir.

Şeyh Safvet'in izah isteginin ardından, İzmirli daha ayrıntılı yeni bir açıklama yazmış (el-İzâh ve't-Tafsil, [vr. 4] ve bir sözün hadis olup olmadığını tespitinin ancak cerh ve ta'dil ilmi ölçülerine göre yapılabileceğini, ehâdis-i sâbiteyi ehâdis-i mevzûadan ancak hadis münekkidlilerinin ayırabileceğini ifade etmiştir. Ona göre muhaddisler de tasavvuf kitaplarında pek çok uydurma rivâyet olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda onların görüşlerine mürâcaat edilmelidir.

Daha sonra İzmirli, mevzûât edebiyâtından kaynaklarını sıralayıp bunlardan bir kısmında tasavvuf ehli aleyhinde söylenen sözlerden iktibaslarda bulunmuştur. Bu iktibaslarda gavs, abdâl, nakîbler, kırklar, bâzı mübârek gün ve geceler gibi konulara dâir rivâyetler, mutasavvife arasında meşhur bâzı sözler ve tasavvuf ehlinin zühd, tasavvuf ve tefsire dâir eserleri aleyhindeki görüşlere, ayrıca Gazzâlî, Ebû Nu'aym, Ebû Tâlib-i Mekkî, Sühreverdî, İbn Cehdam gibi önde gelen sûfîlerle ilgili eleştirilere yer vermiştir.

İzmirli'ye göre meşâyih-i sûfiyenin mevzû hadisleri bilerek kabul etmeleri söz konusu değildir. Ancak onlar müslümanlara hüsn-i zanda bulunmaları sebebiyle eserlerinde bu tür rivâyetlere yer vermişlerdir. Bunun dışında onlar ilham, keşif ve rüyâ ile de birtakım hadislerin sahih olup olmadığını tespit ettiklerini ileri sürmüşler, onları sevenler de bu sözleri hadis diye yaydıkları gibi, eserlerinde de bunlara yer vermişlerdir. Hadis ehli ise hadislerin sihhatini "keşf-i ricâl ile değil, nakd-i ricâl ile" tespit ederler. Ayrıca keşfen rivâyetlerin sihhatini tespitte çalışmak, Kitab ve Sünnet'in ihmâline sebep olur. İzmirli'ye göre, sûfiyenin nakd-i ricâli bilmemesi de bir kusur değildir, zira herkes her ilimde mahâret sâhibi olmak zorunda değildir. Bu bakımdan ona göre Gazzâlî'nin de bu konuda yanılması normaldir.

Bu cevapta İzmirli'nin açıklık getirdiği bir diğer nokta da tasavvuf kitaplarındaki hadislerin Peygamber sözü olmadığı şeklindeki mutlak ifâdesidir. Ona göre elbette bu ifâde, hadis kitaplarında zikredilmeyip de sâdece tasavvuf kitaplarında yer alan rivâyetler için geçerlidir. Bir rivâyetin hadis olabilmesi için öncelikle temel hadis kitaplarında bulunması ve münekkidlerce de sihhatinin tespiti gerekir. Bu çerçevede İzmirli'nin dikkat çektiği bir diğer husus hadis ehlinin amellerin fazîletleri konusunda gösterdiği tesâhül yâni

gevşekliliktir. Bu yaklaşım dolayısıyla siyer kitaplarında sahih ve sahih olmayan rivâyetler yer almış, bu da tasavvuf kitaplarına yansımıştır.

Şeyh Safvet'in hükmen merfû husûsunda dikkat çektiği inceliğe de bir başka ayrıntı hakkında açıklamada bulunarak cevap veren İzmirli, mevzûât edebiyâtına has olarak kullanılan "mevkûfun 'alâ fülânin" ifâdesi ile "min kavli fülânin" ifâdeleri arasındaki farka işaret etmiştir.

Sonuç olarak İzmirli bu risâlede, bir rivâyetin bir tasavvuf kitabında yer almakla hadis-i Nebî olmayacağı, sahihliğin veya zayıflığının ancak hadis münekkidlerince tespit edilebileceği, hadis ilmi açısından sözü edilen tasavvuf kitaplarının ölçü kabul edilemeyeceği, bu kitaplarda da sahih hadis bulunmakla birlikte bunların hangisi olduğuna ancak Ehl-i hadisın karar vereceği, süfiyenin bilerek hadis uydurmamakla birlikte, hüsn-i zanları sebebiyle veya keşf, rüya, ilham gibi yollarla sıhhatini tespit ettiklerini söyledikleri uydurma rivâyetleri hadis diye rivâyet etmelerinin söz konusu olabileceği ancak bunların da hadis ehline göre makbul sayılmadığı gibi hususlara dikkat çekmiştir. Yine "İnsanlar uykudadır; ancak ölünce uyanırlar" hadisinin Hz. Ali'nin kelâmından olduğu, Gazzâlî'nin çok büyük âlim olmasına rağmen hadiste mâhir olmadığı, mevzû hadisleri ihtivâ etmesi bakımından tefsir ve siyer kitapları ile ahlâk ve tasavvuf kitapları arasında bir fark bulunmadığı ve son olarak, ahlâk ve tasavvuf kitaplarının hadis ilmi açısından eleştirilmelerinin onların kıymetlerini azaltmayacağı gibi hususlara açıklık getirmiştir.

Bu iddiaları cevaplamak üzere kaleme aldığı el-Cerh ve't-Ta'dil 'alâ'l-İzâh ve't-Tafsîl [vr. 17] adlı eserine, gönderilen açıklamalarda sözü edilen alıntıyı düzeltme isteğinin yerine getirilmediğine işaretle söze başlayan Şeyh Safvet, maksadını daha açık şekilde ortaya koymak için yazdığı bu cevapta öncelikle hadislerin sıhhatinin tespitinde, Ehl-i hadisın sözüne güvenilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Esâsen açıklama istemekten asıl maksadının ilk başta varılan "genel hükmün" hangi kaynaktan alındığını öğrenmek olduğunu ancak İzmirli'nin bu hükmün kaynağını vermek yerine tek tek mutasavvıflar veya onların kitapları hakkındaki tenkitlere yer verdiğini, bu hükmün kaynağını ise göstermediğini belirtmiş ve açık bir dille bu isteğini tekrarlamıştır.

Ardından varılan bu genel hükmün yanlışlığından bahisle, gösterilen bazı delillerin yanlış yorumlandığı, özellikle tasavvuf kitaplarının bu yönünün öne çıkartıldığına işaret edilmiştir. Şeyh Safvet'e göre gerek eleştirilen şahıs-

lar gerekse kitaplar hakkındaki bilgiler tek taraflı olarak ve ulemâ arasında ulaşılmış nihâî kararlar görülmeksizin nakledilmiştir. Birçok kaynakta eleştirilen şahısların hadis ilminde de mâhir olduklarını beyan eden görüşler bulunduğu gibi, tasavvuf kitaplarındaki sahîh rivayetler de uydurmalarla kıyaslanmayacak ölçüde çoktur. Dolayısıyla bu eserler böyle bir genel hükümle itham edilmeyi hak etmemektedir.

Abdâl, evtâd hadisleri, mübârek gün ve gecelere âit rivâyetler gibi, tasavvuf ehli arasında sıkça duyulan bâzı konulara dâir hadislerin mevzû olmasına gelince, bu konuda da ulemâ arasında farklı görüşler vardır. İzmirli bunlardan lehte olanlara da hiç işârette bulunmamıştır. Şeyh Safvet'e göre, bu hadislerin butlânı sâbit olsa bile yine böyle bir "genel hüküm" vermek doğru değildir.

Münâkaşaya bu süreçten itibâren dâhil olan bir diğer husus da, "mazinne" kelimesi etrâfında cereyan etmiştir. İzmirli'nin uydurma hadislerin çokça bulunduğu kaynaklar anlamında kullandığı Dihlevî'ye âit "mazînetü hâzihi'l-ehâdis" ifâdesini Şeyh Safvet, bu hadisleri tespitite ölçü olacak kaynaklar şeklinde anlamış ve bu terim münâkaşa ile ilgili akılda kalan en dikkat çekici hususlardan olmaya devam etmiştir.

Şeyh Safvet, İzmirli'nin "hadislerin tasavvuf kitaplarında bulunması onun hadis olması için yeterli değildir" sözüne "hadis olmaması için de yeterli değildir, "sahîh olması için yeterli değildir" ifâdesine, "sahîh olmadığına da hükmolunmaz" sözleri ile karşılık vermiştir. Yine sûfiyenin keşf-i ricâl ile hadis rivâyet ettikleri bilinmemekle birlikte Hz. Peygamberin mânevî rûhâniyetlerinden aldıklarını söyledikleri birtakım rivâyetler var ise de tasavvuf kitaplarındaki hadislerin tamâmının veya çoğunluğunun böyle olduğu söylenemez. Dolayısıyla varılan genel hüküm bu açıdan da yanlıştır. Tasavvuf kitaplarında bulunan bâzı mevzû hadisler, bu kitaplardaki rivâyetlerin tamâmının uydurma olmasını gerektirecekse aynı kâide bütün ilim dallarına âit eserler için de geçerli olmalıdır, ki böyle bir çıkarım yanlıştır.

Ayrıca Şeyh Safvet, sûfiyye ile mutasavvife kelimeleri arasında da fark olduğuna, hadis uyduranların belki bâzı câhil mutasavvıflar arasından çıkabileceğine ve söz konusu hükmün de ancak bunlar için geçerli olabileceğine işâret etmektedir. Tartışmanın sonunda Şeyh Safvet de, hâdisler hakkında hüküm verecek son merciin hadis imamları olduğuna dikkat çekip İzmirli'den, tekrar ulaştığı genel hükmün hadis ehlinin eserlerinden dayanağını sormuştur.

Münâkaşa bu noktadan sonra İzmirli'nin eş-Şerh ve't-Tahlil 'alâ'l-Cerh ve't-Ta'dil [vr. 41] adlı yazısı ile devam etmiş ve İzmirli bu açıklamalarına Şeyh Safvet'in tasavvuf kitaplarında mevzû hadisın varlığını, hadislerin sıhhati-ni tespitte hadis ehlinin sözlerinin hüccetliğini kabul ettiğini ve kendisinin de esas hedefinin zâten bu iki husûsu ispatlamak olduğunu söyleyerek başla-mıştır.

İzmirli'ye göre, Şeyh Safvet esas itibarıyla bu iki husûsu kabul etmekle birlikte, tâlî meselelere girerek birçok yerde hatâ ve karışıklıklara meydan vermiştir. İzmirli bunun ardından teker teker onun muhtelif meselelerde ya-nıldığı düşünöğü hususlara açıklık getirmiştir. Şeyh Safvet'in de belirtti-ği gibi, İzmirli iddialarını güçlendirecek tarzda, özellikle müteşeddîd mu-haddislerden bolca nakillerde bulunmaktadır.²¹ Bu çerçevede Hakîm et-Tir-mizî, Ebû Nuaym, Ebû Tâlib el-Mekkî, Ebû 'Abdurrahmân es-Sülemî, İbn Cehdam, Hâris el-Muhâsibî gibi mutasavvıflar, Ahmed b Hanbel'in Müs-ned'i gibi hadis kaynakları, İhyâ-yı 'ulûmü'd-dîn, Hilyetü'l-evliyâ', 'Avârifü'l-ma'ârif gibi tasavvufî eserler, kussâs, vâizler ve iyi niyetli dindarların uydur-maları, "İnsanlar uykudadır" rivayeti ve abdâl, fezâil hadisleri gibi konulara dair tenkidî nitelikli hayli geniş alıntılarda bulunmaktadır.

Yine Şeyh Safvet'in sûfiyye ile mutasavvife arasında fark olduğuna dâir açıklamalarına binâen İzmirli de zühhâd, sûfiyye ve mutasavvife kavramları üzerinde durmuş ve bunlar arasında umûm-husûs ilişkisi olmakla birlikte her birinin diğeri yerine kullanılmasının mümkün olacağını savunmuş ve tasavvufî kaynaklardan örneklerle iddiasını güçlendirmeye çalışmıştır.

Tartışmalarda üzerinde durulan bir diğeri husus da tefsir ve te'vîl mese-lesi ve aralarındaki farktır. Şeyh Safvet'in Şevkânî'den yaptığı "Tefsir-i sûfiyye tefsir değildir" şeklindeki alıntısı ile başlayan bu münâkaşa da, İzmirli'nin

²¹ İzmirli'nin kaynaklarını tespit sırasında müşâhede ettiğimiz üzere, kendisinin önemli alıntılarda bulunduğu âlimler büyük ölçüde tasavvuf konusunda müteşeddîd tavırlarıyla bilinen kimselerdir. İktibasta bulunduğu kişiler arasında, eleştirdiği kişi, eser ve fikirlere ciddi tenkitler yönelten âlim-ler fazla yer almaktadır. Bunlardan İbn Teymiyye, İbnü'l-Cevzî, Zehebî, İbn Kesir, Ali el-Kârî, Birgîvî, Şevkânî, Şah Velîyyullah, Abdülganî en-Nablusî gibi kimseler bidatler dolayısıyla tasavvufî eserlere yönelttiği eleştirileri ile, Sübkî, Nebhânî gibi kimseler belli başlı mutasavvıflara yönelik tenkitleri ile öne çıkar. Yine İzmirli'nin hadisleri mevzû olarak nitelendirme de bu konudaki aşırı tavırları ile tanınan şahsiyetlerin görüşlerine sıkça başvurduğu görülür. Nitekim benzer değerlendirmelere bizden önce Ali Yardım da dikkat çekmiştir ("İsmâil Hakkı İzmirli'nin Tasavvufî Yönü ve Hakkın Zaferleri Adlı Eseri Adlı Tebliğinin Müzakeresi", İzmirli İsmâil Hakkı: Sempozyum Bildirileri, TDV Yayınları, Ankara 1996, s. 172).

geniş nakil ve açıklamaları ile farklı boyutlara ulaşmıştır ki Şeyh Safvet'e göre tartışmanın tefsir kitaplarını da içine alacak şekilde genişlemesi konu dışına çıkmaktır.

Izmirli'ye göre keşf-i ricâl ile hadislerin sihhatinin isbâtı mümkün olmayacağı gibi, Şeyh Safvet'in ifade ettiği rûhâniyyet-i mukaddese-i Nebeviyye'den bizzat alarak da hadisin sihhatinin tespiti imkânsızdır. Ayrıca böyle bir yola başvurmak Kitab ve Sünnet'in ihmâline yol açacaktır. Zira bunun isbâtı mümkün değildir. Hatta bu sebeple zâhir ve bâtın bütün ulemâ nezdinde ilhâmın esbâb-ı ilimden sayılmadığı ifade edilmiştir. İzmirli burada tekrar, sözü edilen meşhur dipnottaki cümle ve kelimeleri teker teker tahlil etmiş ve her bir husûsu mantık ve dil kuralları açısından inceleyip Tetkik[-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye] Hey'eti'nin bunları anlayamadığını savunmuştur.

E. TARTIŞMA USÛLÜ AÇISINDAN METİNLERİN TAHLİLİ

Izmirli ilk olarak yazdığı dipnotta (*el-İzâh*, [vr. 1] hiçbir şahsı itham ve açıklamada bulunmamış, sâdece tasavvuf kitaplarındaki hadisler hakkında bir genel hüküm vermekle yetinmiştir. Şeyh Safvet de açıklama talebinde (*el-İstizâh*, [vr. 1]), açık olarak hiçbir şahsı ithamda bulunmamakla birlikte ilmi açıdan yapılan genellemenin yanlışlıklarına dikkat çekmiş, bunun doğurabileceği muhtemel hataları sıralamakla yetinerek, gerekli düzeltmelerin yapılması, istisnâların belirtilmesi ve genellemeden kaçınılması tavsiyesinde bulunmuştur. Ayrıca ona göre, Hz. Ali'den nakledilen örneğin, ortaya atılan iddiayı desteklemesi söz konusu değildir. Öte yandan yöntem olarak yazışmaların resmî yollardan ve kurum adına yapılması, ileri sürülen külli kâide dolayısıyla duyulan rahatsızlığı ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Şeyh Safvet'e âit bu açıklamaların ardından münâkaşanın zemînini iyi tespit etmek amacıyla İzmirli öncelikle usûl birliği üzerinde durmuş (*el-İzâh ve't-Tafsîl*, [vr. 4]), ahlâk ve tasavvuf kitapları etrâfında, aralarında cereyan etmekte olan münâkaşanın cerh ve ta'dil ilmi usulleri içerisinde, ricâl tenkidî esâsına göre yapılması gerektiğine işaret etmiştir. Böylelikle, aynı zeminde aynı konu etrâfında tartışılması durumunda ancak benzer sonuçlara ulaşmanın mümkün olacağına dikkat çekmiştir. Sözü edilen dipnottaki örneğe de itiraz edilmesi dolayısıyla burada İzmirli ulaştığı hükmün kaynağını vermek yerine, kendisinin o sonucu çıkarmasına neden olacak örnekleri sıralamayı tercih etmiştir. Tartışmanın bütün seyri boyunca görüleceği üzere İz-

mirli, kendi dönemindeki benzeri aydınlar gibi, örneklerden hareketle sonuca/genel hükme varmaya çalışmıştır.

Bu safhada henüz kırıcı, küçümseyici bir üslup kullanmamış, düşüncelerini, muhâtabı örneklerle susturmanın daha doğru olacağı kanaatiyle, ilmi bir üslup ile yazmaya çalışmıştır. Ayrıca İzmirli eleştirdiği fikir, kişi ve eserler açısından da aynı titizlik ve hassâsiyete özen gösteren bir tavır sergilemiştir. Hatta daha kolay anlaşılmayı sağlamak düşüncesiyle, varılan kanaatler bölüm sonunda maddeler hâlinde özetlenmiştir.

İzmirli'nin usûl birliği konusundaki değerlendirmelerine katılan Şeyh Safvet de (el-Cerh ve't-Ta'dîl 'ale'l-İzâh ve't-Tafsîl, [vr. 17]) onun, tartışmaların hadis ilmi ölçüleri etrafında yürütülmesi gerektiği şeklindeki teklifini benimser. Ancak örneklerden hareketle genel hükme ulaşmanın yanlış olacağını söyleyip, İzmirli'nin teklif ettiği yaklaşımı yine kendisinin ihlâl ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca örnekten genel hükme ulaşmanın ve hükmün de kâide-i külliyye şeklinde ifâde edilmesinin doğru olmayacağı kanaatini dile getirmiştir. Bundan başka o, örneklerin de iddiayı destekleyecek şekilde seçmeci ve titizlikten uzak bir tarzda verildiğini söyler.

Münâkaşanın önceki safhalarında olduğu gibi burada da popüler yaklaşımlardan uzak, ilmi bir yöntem izlenmiştir. Sözgelimi, Şeyh Safvet, kendisini savunmak amacıyla hadis usûlündeki ayrıntılı bazı konulara telmîh ile işârette bulunarak geçmektedir. Böyle bir yöntem izlenmesinde, eleştiri ve cevapların hey'etler adına yapılmasının tesiri büyüktür. Bu safhada meselâ sık sık Arapça iktibaslar yapılmış ve bunların tercümesi veya açıklanması yoluna gidilmeyip, buradan sonuçlar çıkartılmıştır.

Şeyh Safvet, İzmirli'nin ileri sürdüğü delilleri geçersiz kılmaya çalışırken, mantıkî istidlâllere de başvurmuş, kendi düşüncesini destekleyecek deliller sıralamak yerine ileri sürülen deliller üzerinde durmayı tercih etmiştir. Tasavvuf kitaplarındaki uydurmalarla ilgili genel kâideyi çürütürken de, ilgili bahiste görüleceği üzere, bu mantıkî açıklamaların tabii bir sonucu olarak, bu eserlerde yarıya varan oranda mevzûatın olabileceğini kabul eden bir duruma gelmiştir (vr. 19).

Şeyh Safvet'in bu açıklamalarına eş-Şerh ve't-Tahlîl 'alâ'l-Cerh ve't-Ta'dîl [vr. 41] adlı beyânâtı ile cevap veren İzmirli, münâkaşanın asıl sebebi olan iki noktada Şeyh Safvet'in kendi düşüncelerini kabul ettiğini açıklamakla söze başlamış, ancak, talî konularda ise kendisine haksız tenkitler yönelttiğini ileri sürmüştür.

Tartışmanın bu safhasında eleştiri üslûbu biraz daha sertleşmiş, açıkça kasıtlı çarpıtma (zühûl) ve kusurları gizleme (tedlîs) ithamlarından söz edilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşımın tesiri ile, Şeyh Safvet'in son yazdığı risâle-sinde tetkik ve tahlilin olmadığı fakat hatâ ve karışıklığın yaygın olduğu ifade edilmiştir. Yine Şeyh Safvet siyâk sibâk ilişkisini kuramamakla, mantık ilminin kurallarını bilmemekle, örnekleri anlayamamakla ve en temel kaynakları bile mütâlaa etmemekle itham edilmiştir. Bu safhada üslûbun sertleşmeye başlamasında kanaatimizce, cevapları şahıslar adına yazmaya başlamanın da etkisi olmuştur.

İzmirli öncelikle kendisine yöneltilen eleştirileri cevaplandırmaya çalışmış ardından, evvelki delilleri daha da arttırma yoluna gitmiştir. Ancak yine de ulaştığı genel hükme dayanak teşkil eden açık bir kaynak vermeyip, örneklerin kendisini bu kanaate ulaştırdığını belirtmiş, delilden genel hükme varma yaklaşımını sürdürmüştür. Yine bu safhada şahıslar, konular ve eserlere dâir eleştiriler belirgin ve keskin ifadelerle ortaya konulmuş; tenkitler ahlâk ve tasavvuf ilminin sınırlarını aşacak tarzda genişlemiştir.

Açıklamalar sırasında istidlâl amacıyla kullanılan örnekler doğrudan ilgili konunun temel kaynakları arasından seçilmeye çalışılmış, özellikle müteşeddîd ulemâ ile tasavvuf ehlinin aleyhte açıklamaları öne çıkarılmıştır. Seçilen ilgili rivâyetlerin senedindeki uydurmacılıkla itham edilen hadis râvileri üzerinde durulmaya ve sened açısından rivâyetlerin zayıflığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak burada dikkat çeken bir husus da, tartışmalar açısından önemli olmasına rağmen hadis usûlü kaynaklarına mürâcaat etmek yerine, mevzûât ve ricâl edebiyâtına başvurulmasıdır.

Eserlerin yayımlanmasının ardından da tartışma sona ermemiş, bu safhada İzmirli *Mihrib* mecmûasında yayımladığı ve birkaç sayı devam eden tenkidinde kendi açısından tartışmanın seyrini özetleyerek, üslûbu oldukça sert bir cevap yazmıştır.

Burada izlenen yöntem, tartışmanın o ana kadarki seyrine yakışmayacak tarzda, ilmîlikten uzak ve avâmî bir nitelikte kaleme alınmıştır. Bu çerçevede İzmirli Şeyh Safvet'i tasavvufî çevresini de kullanarak tartışmayı halk arasında lehinde ve kendisini de tasavvuf düşmanı gibi göstermiş olmakla suçlamış, kendisinin de yirmi sene evvel Şâzeliyye tarikatından hilâfetnâme aldığına işâret etmiştir.²² Burada kendi ilmî üslûbu hakkında da ayrıntılı bilgi veren İz-

²² İzmirli'nin Şâzeliyye tarikatı şeyhi Hüseyin b. Muhammed el-Hasen el-Bağdâdî'den 15 Şa'bân 1321 (5 Kasım 1903) tarihinde aldığı bu hilâfetnâme Süleymâniye Kütüphânesi'nde (İzmirli Böl. db. 4213)

mirli'nin bu yaklaşımı büyük ölçüde savunma niteliği taşımaktadır. Ayrıca cevaplarda ilmi delil ortaya koyma kaygısından çok ilmi anlamda yetersiz görmeye yönelik bir gayret dikkat çeker. Bu çerçevede Şeyh Safvet'in eksikliğine işaret ettiği, kaynak yetersizliği, Arapça açıklamalar, mantıki istidlallerde bulunamama gibi hususlar üzerinde durmuştur.

Bu ithamlar karşısında Şeyh Safvet de benzer bir üslupla son cevabına başlamış, tasavvufun ve buna bağlı olarak kendisinin geçmişte olduğu gibi bundan sonra da gâlip olacağını savunmuştur. Şeyh Safvet, İzmirli'nin sert üslubundan son derece rahatsız olduğunu, kendisinin böyle bir yola başvurmayaacağını söyledikten sonra, aynı zamanda ilmi mesleğini açıklamakla İzmirli'nin kendisini övdüğünü, bu arada sürekli aynı şeyleri tekrar edip durduğunu, "ehâdis" ile "ahdâs" kelimeleri arasındaki farkı ayıramayacak derecede Arapça bilgisinden yoksun olduğunu ayrıca kendisinin nezâketten çok uzak olduğunu ileri süren düşüncelere yer vermiş ve İzmirli'yi cevap vermeye değer bulmadığı gerekçesiyle, bu makâlenin son cevabı olduğunu açıklamıştır.

İzmirli de cevap olarak Şeyh Safvet'in gâlibiyet iddiasına karşı çıkarak bunun kendi düşüncesi olduğunu söyledikten sonra tasavvuf, sufi, mutasavvife ve mustasvife kavramları arasındaki farka dikkat çekmiştir. Şeyh Safvet'in *Sahihayn* hadislerinin sıhhatin zirvesinde olduğu konusunda ümmetin ittifak ettiği şeklindeki görüşünü de eleştiren İzmirli onu, Dârekutnî gibi hadis tenkidçilerinin görüşlerinden haberdar olmamakla suçlamış ve bunu hadis ilmindeki bilgisizliği ile açıklamıştır.²³

F. HADİS İLMİ AÇISINDAN METİNLERİN TAHLİLİ

Dönemin önde gelen iki âlimi arasında geçen bu tartışmada ilk açıkla-

İzmirli İsmâil Hakkı'nın Şâzeli İcâzetnâmesi adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Burada İzmirli'nin şeyhinin hocası ise Ali Nûreddin el-Yeşîrî et-Tûnûsî el-Hasenî olarak geçmektedir. İcâzetnâmenin başında kendisinden el-İzmirî İsmâil Hakkı b. Hasan b. Hüseyin şeklinde söz edilmektedir. Dış kapağında ise İsmâil Hakkı el-İzmirî eş-Şâzeli kaydı bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında, kendisinden düzenli tasavvuf dersleri almasından hareketle, İzmirli'nin icâzet aldığı şeyhinin Asım Efendi olabileceği doğrultusundaki kuvvetli tahmin (Konur, Himmet, "İsmâil Hakkı İzmirli'nin Tasavvufî Yönü ve *Hakkın Zaferleri* Adlı Eseri," *İzmirli İsmâil Hakkı: Sempozyum Bildirileri*, s. 159) doğru değildir. İzmirli'nin Şeyhi Hüseyin b. Muhammed el-Hasen el-Bağdâdî'nin adı aynı zamanda onun tefsir okuduğu hocaları arasında da geçmektedir (Hizmetli, Sabri, İsmâil Hakkı İzmirli, s. 6). İzmirli'nin sözü edilen hilâfet icâzetnâmesi tarafımızdan *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati* adlı eserin sonunda neşredilecektir.

²³ *Sahihayn* hadisleri üzerine cereyan eden bu tartışmalar Dârekutnî (ö. 383/995) ile başlamıştır. Büyük ölçüde sened üzerine cereyan eden bu iddialar geniş araştırmalara konu olmuştur. Bu

malardan itibâren, daha çok felsefî ilimlerdeki ihtisâsıyla öne çıkan İzmirli de, amelî ve fikrî tasavvuftaki ihtisâsıyla dikkat çeken Şeyh Safvet de, aşağıda görüleceği üzere, hadis ilminin kâidelerini öne çıkaran ve tartışmayı o zeminde yürütmeye çalışan bir seyir takip etmiştir.

İlk olarak, İzmirli açıklayıcı nitelikli dipnotunda (*el-İzâh*, [vr. 1]), doğrudan bir kâide-i külliyye şeklinde hadislerin cerh ve ta'dilinde, mutasavvife ile muhaddislerin farklı yöntemler izlediğini; mutasavvıfların hadisleri değerlendirmede yeterli hassâsiyeti göstermediğini ileri sürmüştür. Yine o, hadis ehlinin ahlâk ve tasavvuf kitaplarındaki hadisleri Peygamber sözü olarak değil, pek çoğunu büyüklerin ve mutasavvıfların sözü olarak görmektir.

Şeyh Safvet (*el-İstizâh* (vr. 1), İzmirli'nin bu iddialarının ardından ahlâk ve tasavvuf kitaplarındaki hadislere dâir bu küllî kâidenin doğru bir hüküm olmadığını, meşhur hadis hâfızlarından pek çoğunun aynı zamanda sûfiyyenin ileri gelenlerinden olduğunu, onların eserlerindeki hadislere de “hadis değil” denilmesinin yanlış olacağını savunmuştur. Şeyh Safvet'in burada işâret ettiği bir hadis usûlû prensibi de ehlinin hadisleri senedsiz olarak zikretmesinin muhaddislerce de câiz görüldüğü şeklindeki kâidedir. Bu kâide dolayısıyla birçok muhaddis sâdece metinleri veya ilk râvîleri vererek hadisleri eserlerine aldığı gibi, ehlinin bilmesine güvenerek zayıf râvîlerden aldığı rivâyetleri de râvîleri zikretmek sûretiyle eserlerine alabilmişlerdir. Rivâyet ve râvîlerin tanındığı bir ilmî çevrede bu yaygın biçimde tatbik edilen bir uygulama olmuştur.

Şeyh Safvet'e göre, tasavvuf ve hadis ilminde zirveye ulaşmış bu kimse-lerin ne kasten ne cehlen Hz. Peygambere yalan nisbet etmelerinin söz konusu edilemeyeceği açıktır. Kaldı ki tasavvuf ehlinin kitaplarında bâzı sahâbilerce rivâyet edilen ve kendilerinin bilmesi mümkün olmayan gaybî ve uhrevî konulara dâir bâzı sözler, sahâbî kavli gibi görünse de, hükmen merfûdurlar. Yine her ilim dalına âit eserlerde senedsiz ya da mevkuf hadislere yer verilmiştir, bunlardan hareketle o ilim dalının bütün kitaplarının böyle bir ithâma mâruz bırakılması doğru olmadığı gibi, tasavvuf kitapları için böyle bir hüküm vermek doğru da değildir.

ithamlara cevap verenlerden birisi de Ibn Hacer'dir (bkz. *Hedyû's-sârî* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), Kâhire 1407/1986, 364-488. Bu konuda bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, “Sahihayn'e Yöneltilen Tenkitlerin Değeri,” *Sünnetin Dindeki Yeri* (nşr. İsmail Lütü Çakan), İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 335-376.

Şeyh Safvet'in ısrarlı talebine rağmen İzmirli sözü edilen genellemenin (tikelden tümele varışın) kaynağını söylemek yerine (*el-İzâh ve't-Tafsîl*, [vr. 3]), muhaddislere göre hadislerin sıhhatinin ricâl tenkidi ile sabit olduğu gerçeğine işaret ederek cevâbına başlamıştır. Buradan hareketle hadis ehli nazarında müteber kabul edildiğini söylediği, büyük ölçüde mevzû hadisleri ihtivâ eden on altı kaynağın adını vermiştir. Daha sonra sözü edilen eserlerde Gazzâlî'nin eserinde mevzû rivâyetlerin bulunduğu dair fikirlere yer vermiştir. İzmirli bu alıntılarda hadislerin sıhhatini tespitte kendisi araştırma yapmak yerine geçmişteki değerlendirmeleri almakla yetinmiştir.

İzmirli'nin fikirlerini binâ ettiği önemli şahsiyetlerden birisi Şah Velîy-yullâh Dihlevî olup, hadis kitaplarının dereceleri konusunda onun kanaatini zikretmiş, büyük ölçüde dördüncü tabaka eserlerinden olan tasavvuf kitaplarında sahâbe, tâbiîn, hukemâ ve vâiz sözlerinin, Hz. Peygamberin sözleri ile karıştığına dikkat çekmiştir.

Tasavvuf kitaplarındaki hadisler ya isnâdı ile ya da isnadsız olarak geçmekte olup İzmirli'ye göre temel hadis kaynaklarında bulunmadığı sürece itimat edilemez. Isnad ile kaydedilen hadislerin sıhhatine ise [şâyet temel hadis kaynaklarında yok ise] ricâl tenkidçilerinin hadis ricâlî hakkındaki kanaatlerine göre hüküm verilir.²⁴ Ricâl'in herhangi biri hakkında ta'n vâkî olmuşsa itimat edilmez. Görüldüğü üzere İzmirli tamamen nakd-i ricâlî değerlendirmede ölçü almak gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak kendisi bunu uygularken seçmeci bir tavır sergiler.

İzmirli'ye göre mutasavvıflar hadis ricâlinin tenkit ölçülerine uymadıkları gibi, müşâhede-i rû'yet-i Nebî, keşf veya ilham vâsıtasıyla ya da rûyâ yoluyla hadisın sıhhatini tespit ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla sâdece onların bir hadisi eserlerine almalarına dayanarak o hadisın sahilliğini savunmak doğru olmaz. Ayrıca İzmirli'ye göre muhaddisler hüküm bildiren konularda gösterdikleri titizliği fezâil hadislerinde göstermemiştir.

Sahâbe kavli ile merfû hadis arasındaki bağlantı konusundaki eleştirileri ise, ilgili bahiste açıklayacağımız üzere, sahâbe kelâmı ile mevkuf rivâyet arasındaki ince ayırma²⁵ dikkat çekerek cevap vermeye çalışmış ve Hz.

²⁴ Bu doğrultudaki açıklamalarına rağmen İzmirli'nin, bu eserin sonunda *Sahîhayn* hadislerindeki rivâyetlerin bir kısmı hakkındaki tenkitlere yer verdiği de görülecektir (vr. 80). Şu halde kendisinin, tenkide tâbi tutmaksızın *Sahîhayn*'in de içinde bulunduğu diğer hadis kitaplarındaki hadisleri de sahîh kabul etmediğini söylemek mümkündür.

²⁵ Özellikle mevzû hadis konusundaki eserlerde işaret edildiği üzere, "sahâbe kelâmı" ifadesi

Ali'ye nisbet edilen sözün onun kelâmı olduğu görüşünü savunmuştur.

Şeyh Safvet cevâbının *el-Cerh ve't-Ta'dîl 'alâ'l-İzâh ve't-Tafsîl* (vr. 17) adıyla kaleme aldığı safhasında ise, İzmirli'nin tasavvuf kitapları hakkındaki rivâyetlerin “belki pek çoğu kibâr, mutasavvife sözüdür” ifâdesini kullanacak boyutta olmadığını ileri sürerek cevâbına başlar ve verilen delillerin de bunu ispatlamaktan uzaklığını savunur. Daha sonra da özellikle İhyâ hadisleri üzerine yapılan değerlendirmelerin bu iddiayı te'yid etmediğini söyler. Aynı şekilde tenkit yöneltilen hadisler hakkında da bunların bazıları zayıf olsa da diğer tariklerden bunların şahidlerinin bulunduğunu beyan eder. Böylece İzmirli'yi rivâyetler konusunda da yeterince araştırma yapmadan bulduğu her değerlendirmeyi almakla itham eder.

Şeyh Safvet cevâbında, İzmirli'nin tasavvuf ehlinin hadisleri nakd-i ricâl ile almak yerine rûhâniyyet-i Nebevî, ilham, keşf ve rûyâ yoluyla aldıklarını dâir iddiasına karşı çıkar ve rûhâniyyet-i Nebevî'den aldıkları görüşü dışındaki iddiaların doğru olmadığını ileri sürer.

Ne var ki Şeyh Safvet, İzmirli'nin hâdise dâir kaynaklarını tahlil ederek cevap vermek yerine yazılanlardan hareketle cevaplar verme yolunu tercih etmiştir. Ona âit metinlerin transkripsiyonu sırasındaki dipnotların İzmirli'ye nisbetle azlığı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bunda aldığı kötü medrese eğitiminin kendisine sağladığı eksik bilgi birikimi yanında kaynaklara ulaşma konusunda muhâtabı kadar imkâna sâhip olmamasının etkisi olduğu açıktır. Şeyh Safvet'in kaynaklara sıkça başvurma konusundaki eksikliği karşısında İzmirli'nin çokça kaynağa başvurmasını ise, ileride görüleceği üzere, kısmen fikrine delil toplama gayreti içerisinde olması ile izâh etmek mümkündür.

Sonuç olarak Şeyh Safvet'e göre, tasavvuf kitaplarında geçmesiyle hadislerin Hz. Peygamber'in sözü olduğuna hükmedilemeyeceği tezi ne kadar doğru ise bunun tam tersi de o nisbette doğrudur ve tetkike göre sonuca ulaşılmalıdır. Bundan dolayıdır ki muhaddislerden hiç kimse böyle bir genel hüküm koyma yoluna gitmemişlerdir.²⁶ Kaldı ki tasavvuf kitaplarında

rivâyetin, kesin biçimde nisbet edilen sahâbiye âit olduğu durumlarda kullanılırken “mevkuf rivâyet” ifâdesi, Hz. Peygambere âit olma ihtimali de bulunduğu durumlarda kullanılır.

²⁶ İzmirli'nin bu tür küllî yaklaşımları dolayısıyla Ali Yardım “Bu ifâdeler, sınır çizilmemiş, misâli gösterilmemiş, şumûlû belirtilmemiş, istisnâ tanımayan umûmî bir hüküm hüviyetini taşımaktadır” değerlendirmesinde bulunur. İzmirli'ye verdiği cevaplarında Şeyh Safvet de aynı hususlara işaret etmektedir (Ali Yardım, Himmət Konur'un “İsmâil Hakkı İzmirli'nin Tasavvufî Yönü ve *Hakkın Zaferleri* Adlı Eseri,” adlı tebliğinin müzâkeresi, *İzmirli İsmâil Hakkı: Sempozyum Bildirileri*, s. 172).

mevzû rivâyetler bulunsa da bunlar hiçbir zaman ekseriyet konumuna gelemmez.

Şeyh Safvet'in tasavvuf kitaplarındaki mevzû hadislerin hiçbir zaman ekseriyeti teşkil etmeyeceği şeklindeki sözlerinden hareketle İzmirli, bir sonraki yazısına, onların tasavvuf kitaplarında mevzû rivâyetler bulunduğunu kabul ettiklerini açıklamakla başlamıştır (*çş-Şerh ve't-Tahlil 'alâ'l-Cerh ve't-Ta'dil*, [vr. 41]). Tasavvufa yönelik eleştirilerin temelinde müteşeddî râvîlerden yapılan nakillerin etkili olduğu iddiasına da aynı yaklaşımla cevap verip, bu kitaplardaki uydurmanın varlığını kabul ettikten sonra, görüşüne başvuru alanların müteşeddî olup olmamalarının sonucu etkilemeyeceğini söylemiştir.

İzmirli'nin Gazzâlî münâsebetiyle üzerinde durduğu bir husus da rivâyet ilimleriyle ve hadis ile meşgul olmayan kimselerin bu konuda görüş beyan etmelerinin yanlış olacağı hususudur. Kendisi de bu gruba dâhil olduğu için nakillerinde gerekli titizliği göstermeye çalışmıştır. Kendisinin ilmi üslûbunu açıklarken ifade ettiği "nakillerde asla tahrifte bulunmam. Yanlış anlayabilirim, hîn-i istinsahta yanlış da naklölünabilir. Fakat bile bile kalemimden tahrîf sâdır olmaz" şeklindeki cümlelerinden de anlaşılacağı üzere nakillerinde son derece ciddî davranmıştır. Ancak tahkik sırasında zaman zaman dipnotlarda işâret ettiğimiz üzere, hadis ilmine vukufiyetinin fazla derin olmaması ya da hadis ilmindeki bâzı uygulamaların arka planını dikkate almaması sebebiyle değerlendirmelerinde hatâyâ düştüğü yerler olmuştur. Sözgelimi, "erbâbına ma'lûm olduğu üzere râvîsi zayıf olmadıkça hadis münker olmaz" ifâdesi hadis usûlcülerinin yaptığı tanımlardan birine işâret etmektedir, oysa yapılan daha başka tanımlar da vardır.

İzmirli'nin özellikle eleştirilerinin bu merhalesinde ricâl kitaplarından çokça istifade ettiği göze çarpmaktadır. Şeyh Safvet çok ısrar etmesine rağmen usûl-i hadis kitaplarına dayalı deliller serdetmekten çok bu kaynaklara ve cerh ve ta'dil lafızlarına atıfta bulunmuştur. Hadis usûlü müelliflerinin ricâl ilmine veya *Fetâvâ*'larına sıkça başvurmasına rağmen ulûmü'l-hadîse dâir eserlerine mürâaat etmemesi muhtemelen ulaştığı "kâide-i küllî" şeklindeki sonuca buralardan delil bulamaması dolayısıyladır. Bu sebeple İzmirli usûl kitaplarından bir dayanak göstermek yerine örneklerin kendisini böyle bir küllî hükme götürdüğünü söylemekle yetinmiştir.

Ayrıca bu kısımda İzmirli'nin hadis ilmine vukufiyeti açısından dikkat çeken bir diğer husus da Ebû Nu'aym ve *Hilye*'si hakkında yaptığı çok

sayıdaki iktibas ile ilgilidir. Bu alıntılarda İzmirli *Hilye*'de adı geçen ve haklarında tenkid içeren sözler söylenmiş râvîlere işaret etmektedir. Oysa Ebû Nu'aym eserindeki rivâyetleri senedli vermiştir. Bunun anlamı, dönemindeki pek çok âlim gibi, râvîlerin durumu hakkında derin bilgi sâhibi olan diğer ilim ehli kişilere rivâyetle ilgili hükmü kendilerinin vermeleri için malzeme sunmak istemesidir. İkinci olarak Ebû Nu'aym, senedli olarak kaydettiği bu rivâyetlerin ardından çoğu kere seneddeki râvîler hakkında ya sözü edilen rivâyetin hemen altında ya da uydurmacı râvîlere dâir eserinde yapılan tenkitleri dile getirmiştir. Bunun da anlamı, yapılan tenkitleri zikretmek şartı ile zayıf veya mevzû rivâyetleri eserine almayı uygun görmüştür, demektir. Ayrıca, eserin ileriki bölümlerinde dipnotlarda zaman zaman işaret ettiğimiz üzere, şâyet bazı tenkit edilen râvîler hakkındaki değerlendirmelere *Hilye*'de yer vermemişse bile *Kitâbü'd-Du'afâ*'sında bunlara işaret etmiştir. Oysa, rivâyetlerin senedli olarak zikredilme gerekçelerinin açıkça bilinmek ve kaydedilmek şartıyla zikredildiği dönemlere dâir bu uygulamalara işaret edilerek bu tenkitlerin yapılması daha ilmi ve titiz bir davranıştır.

İzmirli burada tenkidini biraz daha genişletip, hadis imamlarının da gevşeklik göstererek kitaplarında mevzû hadislere yer verdiklerini belirtmiş ve bu durumda tasavvuf kitaplarında mevzû hadis bulunmasının gâyet tabii ve normal olduğunu savunmuştur.²⁷ Bu çerçevede tenkit edilen râvînin Buhârî ve Müslim'in eserlerinde bile bulunduğu işaret eden İzmirli, hadislerin âyetler gibi sübût bakımından kat'i olmadığından söz etmiştir. Ona göre sahîh hadislerin en çok bulunduğu Buhârî ve Müslim'de, *hasen* rivâyetlerin en çok bulunduğu Tirmizî ve Ebû Dâvud'ta bidatçilerin ve kendilerine eleştirili yöneltilen kimselerin rivâyeti, tenkit edilmiş (mat'ûn), delil almaya elverişli olmayan hadisleri vardır. Bu çerçevede *Sahîhayn*'de şâzz ve illetleri dolayısıyla eleştirilen hadislerin sayısı 210'dur. Bunların seksen kadını Buhârî'de, otuz ikisi her ikisinde, geriye kalanı Müslim'dedir. Müslim ricâline zayıf olduğu açıklanan râvî yüz altmışı aşmaktadır. *Sahîhayn*'de Kaderî, Hâricî, Nâcî, Şîî gibi birçok bid'at ehli kimse vardır. İzmirli bu açıklamalara yer vermekle birlikte bu tür râvîler ve hadis uydurmacılığı ile iliş-

²⁷ İzmirli'nin tasavvuf ve ahlâk kitaplarındaki hadislerin sıhhatini tespit ederken, bu konuda mürâcaat edilecek asılların temel hadis kitapları olduğunu beyan etmesi ile bu yaklaşımı arasında bir çelişki söz konusudur. Şu halde ona göre bir hadisin temel hadis kitaplarında bulunması da yeterli olmayıp, hadis hangi kaynakta bulunursa bulunsun ricâl tenkidi sonucu varılan hükme göre karar verilmelidir.

kileri üzerinde hiç durmamıştır. Halbuki bunların bir kısmı yalan uydurmayı küfür saydığı, bir kısmının Şiîliğinin sâdece Hz. Ali'yi sevmek anlamında olduğu, bir kısmı uydurmaya karşı olduğu ve mezhebinin propagandasını yapmadığı, yine senedi munkatı' bâzı rivâyetlerin ilgili eserlerin başka yerlerinde muttasıl senedle rivâyet edildiği gibi açıklamaları söz konusudur.

Genel bir prensip olarak her iki âlim de Ehl-i hadisin tenkit yöntemlerini benimsediğini belirtmekle birlikte, delilleri kendilerini destekler tarzda sunmuşlardır. Ne var ki Şeyh Safvet açıklama ve eleştirilerinde geleneksel anlamdaki hadis ilmine dâir birikiminden hareketle küllî bir şekilde meselelere yaklaşırken, İzmirli muhtelif kaynaklardan topladığı delillerden hareketle küllî bir hükme varmıştır. Şu halde Şeyh Safvet'in külliden cüz'îye, İzmirli'nin cüz'iden küllîye varan bir yöntem izlediğini söylemek mümkündür. Ancak, eleştirilen bâzı rivâyetlerde muhtevâ açısından tenkide konu olabilecek hususlar bulunmasına rağmen, her iki âlim de akli istidlâllerle değil klasik hadis tenkidi yöntemleriyle râvî veya rivâyet tenkidi usûlünü benimsemiştir. Bu çerçevede özellikle İzmirli, râviler hakkındaki değerlendirmeleri, rivâyetlerin birbirine nisbetle değerleri, rical âlimlerin rivâyetler hakkındaki kanaatleri, hadis kitaplarının tabakaları gibi konulardan hareketle hükme varmaya çalışmıştır.

Son olarak şunu ifade etmeliyiz ki, *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adlı eserin muhtevâsında tartışılan konulara dâir temel yaklaşım, kendisini her iki müellifin fikrine yakın hissedenlerce de büyük ölçüde benimsenmiştir. Temelde tekke-medrese tartışmaları ve İslâm dünyasının modernleşmesi sürecine ışık tutan benzeri tartışmaların, yorum ihtivâ etmeden özgün hâli ile gün yüzüne çıkartılması mütehasıs okuyuculara sağlayacağı bilgiler ve sunacağı materyaller dolayısıyla da faydadan hâli değildir. Temelde iki farklı yaklaşımı temsil eden ve Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına ışık tutan *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Ehâdis Hakkında* adlı eser dolayısıyla İzmirli İsmâil Hakkı ve Şeyh Safvet Efendi'yi rahmetle anıyorum.

Sevgili Gönlünde Senin

M. Ali EŞMELİ

Ağlama vuslat diyerek,
Sevgili gönlünde senin!
Görmek için dide gerek,
Sevgili gönlünde senin!

Âh çekerek sağ ve sola,
Kesrete dalmak ne ola?
Sapmayıver başka yola,
Sevgili gönlünde senin!

Irmak olup dert ile ak,
Âteş olup derdini yak,
Gayre değil, kendine bak,
Sevgili gönlünde senin!

Gonca niçin açtı sana,
Bülbülü gam saçtı sana?
Yâre sorup anlasana,
Sevgili gönlünde senin!..

Toz dolu çöllerde değil,
Köz dolu küllerde değil,
Göz dolu güllerde değil,
Sevgili gönlünde senin!

Hiç dolanıp durma yeri,
Taşrada yol yok ileri,
Dön öze ey aşkın eri,
Sevgili gönlünde senin!

Dinle denizden karadan,
Bak ne diyor şol Yaradan:
Perdeyi kaldır aradan,
Sevgili gönlünde senin!

Boş havadır ten nefesi,
Ten ki bu Can'ın kafesi,
Çık oradan duy bu sesi;
Sevgili gönlünde senin!

24.04.2002

Kitap Medeniyetinden Tablolar

Dursun GÜRLEK

KIRKAMBAR

Sık sık uğradığım Millet Kütüphanesi'ne geçen gün bir kere daha gittim. Kütühânenin Müdürü aziz dostum Mehmet Serhan Tayşî Bey ile yaptığımız sohbet tam kıvâmına ermişti ki, beni daha fazla heyecanlandıran bir konuya temas etti. Endülüs'te kaleme alınan bir yazmadan, 63 ciltlik bir eserden söz açtı. Derken bu şaheserin ilk iki cildini masaya koyarak gözlerimize bayram ettirdi.

Büyük, çok büyük kitâbiyyât bilginimiz Ali Emîrî Efendi antika bir eseri dostlarına gösterme lütfunda bulunurken alın, bakın, inceleyin gibi sözler söylemez; "Ziyaret buyurun!" dermiş. Ben de o gün Ali Emîrî Efendi'ye ait hazinelerin arasında bulunan ve Ebû Hayyân el-Endelüsî tarafından yazılan altmış üç ciltlik bu hazinenin ilk iki cildini ziyaret ettim. Karşılaştığım manzara o kadar muhteşemdi ki, bir ara gözlerim kamaştı. Düşünebiliyor musunuz, her biri 540 varak olan, yani bin sayfa tutan ve bundan yaklaşık 700 yıl önce yazılan 63 ciltlik bir hazine karşımızda arz-ı endâm ediyordu. Böyle bir hazineden hâlâ haberimiz yoksa sizde nedâmetinizi istediğiniz yere arz edebilirsiniz.

Bir "Bitkiler ve Hayvanlar Ansiklopedisi" diye kaleme alınan ve asıl adı "Kitâb-ü Nebâtât ve'l Hayavânât" olan bu büyük ansiklopedi, bu gün Millet Kütüphânesi'nin raflarını süslemeye devam ediyor. Pe-ki, böyle bir kültür hazinesi şimdiye kadar niçin Türkçe'ye çevrilmedi veya olduğu gibi yayınlanmadı, diye bir soru sormaya hazırlanıyorsanız hemen cevabını vereyim: Efendiler, unutmayınız ki burası Türkiye. Birbirlerine "Türk'ü ye" diye teşvikte ve tahrikte bulunanlar Türkiye'yide, Türk kültürünü de yiyip bitirdiler.

Her ne ise... Bu hamur çok su götüreceğinden kendimizi fazla yormayalım. Sadece bir müjde verelim ve Kurtubalı bu âlimin adı geçen şaheserinin Almanya'da bir enstitü tarafından basılacağını bildirelim. Düşünün, İslâm kültürüne kimler sahip çıkıyor?

Söz yazma eserlerden açılmışken bir iki cümle daha söylemek istiyorum. Eski sahhâflar ve onların has müşterileri basma kitapları kitap kabul etmezler, kitap deyince akıllarına yazma eserler gelirdi. Öyle ki matbu eser almak için dükkânlarına gelen müşterilerine o kadar önem vermezler, yazma müşterisine nisbetle daha az ilgilenirlerdi.

RÂİF YELKENCİ

İstanbul sahafları içinde -bir zamanlar- çok sayıda yazma eser uzmanı bulunmakla beraber, bunların en salâhiyetlerinden, en büyüklerinden biri de -hiç şüphesiz- merhum Râif Yelkenci idi. Sahaflar Çarşı'nın girişinde bulunan küçük dükkânı, üst üste yığılı nadir yazmaların bir hazinesi olarak arz-ı endâm ediyordu. Dünyanın dört bir köşesinden bu küçük ve loş dükkâna akan antika eserlerin sayfalarını açarken, asırların ötesinden yankılanan kalem cızırtılarını duyabiliydiniz. Ve bu kalem cızırtıları size, Levh-i Mahfûz'daki kader yazılarını yazan kudret kalemini ve Hakk'ın kelâmını hatırlattığı için mukaddes mi mukaddesti. Midhat Cemal'in deyimıyla, rafları istilâ eden tozlar, bir veli türbesinin tozları gibi kutsaldı.

Hazretin dükkânına girme bahtiyârlığına eren ilim adamları hemen münhal bir yer bulurlar, derhal kitaplarla "hemhâl" olurlardı. Çünkü merhumun dükkânı sıradan bir sahhaf dükkânı değil tabir caizse tam bir ilim akademisiydi. Kendisi de rastgele bir kitapçı değil, Ali Emiri Efendi gibi, Muallim Cevdet gibi bir bibliyografı. Başı sonu eksik yazmaları kafasından tamamlayacak kadar mesleğinin erbabıydı. Bunlardan biri de yüzyılımızın büyük allâmesi İsmail Sâip Sencer Hoca idi. Hazret, Sahaflar Çarşısı'nda bulunan ve baş tarafı otuz sayfa eksik olan Arapça bir kitabı, hiç kaynağa bakmadan tamamlamış, olaya şahit olan Alman müsteşriki Reşer, bu kitabı Süleymaniye Kütüphânesi'ndeki tam nüshayla karşılaştırmış, bir virgölünün bile eksik olmadığını hayretle ve dehşetle görmüştü.

Râif Yelkenci de diğer seçkin meslektaşları gibi, kitabı erbabına satmaktan büyük bir haz alırdı. Onun için para pul o kadar önemli değildi. Yeter ki kitap sahibini bulsundu. Evet, şimdi bu bilginlerden eser kalmadığı gibi, dünkü medeniyetimizin muhteşem tabloları da hâk ile yeksân oldu. Oysa "Bir zamanlar biz de milletmişiz, milliyet nedir, dünyaya öğretmişiz."

Depremzedelerden "Depremzâdeler" diye söz eden bakanların hükümet ettiği bir ülkede, vatandaşın "sahhaflarla" "sarrafları" karıştırması normaldir.

HANGİSİ DOĞRU?

Nedim, bir taşına bütün Acem mülkünü fedâ ettiği İstanbul'u anlatırken çarşılarında ilim, irfan satıldığını söyler. Tabîi o devirler artık hayli geride kaldı. Şimdi caddeler, yollar, salya sümükten geçilmiyor. Bir yandan cep telefonuyla konuşurken, diğer taraftan adım başı tükürmeye devam eden insanların çoğunluğu teşkil ettiği bir ülkeden ilimden, irfandan bahsetmek abes ötesi abestir.

Kültür dünyamızı istilâ eden kara bulutlar öyle yoğunlaştı ki, bir avuç insanın ziyaret ettiği kitapçılarda bile cehalet kol geziyor. Oysa eskiler bizim bu gün farkında bile olmadığımız ayrıntılara dikkat ederler, soru sorarken veya bir konu anlatırken hata yapmamak için azamî gayreti gösterirlerdi. Geçen gün Kadıköy'de bir kitapçıda tozlu rafları karıştırmaya devam ediyordum. Derken içeri bir müşteri girdi. El yazması kitap olup olmadığını sordu. Karşılıklı konuşurken "el yazması" sözünü o kadar çok kullandı ki, kitapçı -biraz da yüksek sesle- Efendi el yazması, ayak yazması diye bir şey olmaz. Bunun doğrusu yazmadır! diye ikaz etti.

Basma eserlere gelince, bugün zaten kitap deyince hemen aklımıza onlar geliyor. Merhum Neyzen Halil Can, bu "basma" sözünü de yerinde bulmaz, "Hocam, kitabınız ne zaman basılacak?" diye soranlara, "Evlâdım, o ne biçim söz? Kitap, malûm yerler basılır gibi basılmaz, kisve-i tab'a bürünür" diye cevap verirmiş.

Süleymaniye Kütüphânesi'nin eski müdürlerinden sayın Muammer Ülker'in verdiği bilgiye göre ülkemiz yazma kitap bakımından oldukça zengindir. Buna göre, Süleymaniye Kütüphânesi'nde 125 bin, Topkapı Sarayı'nda 18 bin, Üniversite Kütüphânesi'nde 10 bin yazma eser bulunmaktadır. Toplam 200.000 civarındaki yazma eser hazinesi, -doğrusunu söylemek gerekirse- Türk kültürü için bir şeref tablosudur. Fakat "Varâk-ı mihr ü vefâyı kim okur, kim dinler!"

DOĞU'DA KİTAP SEVGİSİ

Kapağı hiç açılmamış, sayfaları asla kesilmemiş, bu demektir ki, kat'iyen okunmamış kitaplarla karşılaştığım zaman onları hem yazan, hem yayınlayan adına üzölmekten kendimi alamıyorum. Oysa önemli

satırları çizilmiş, sayfa kenarların not alınmış eserleri gördüğüm vakit kendimde bir rahatsızlık hissediyor, o türlü eserlere fonksiyonunu yerine getirmiş kitaplar gözüyle bakıyorum. Eskiler bunu çok yapar, okudukları hemen her kitabın kenarına not düşmekten kendilerini alamazlarmış. Kendiside bu işe son derece önem veren merhul Prof. Ünver Hoca'nın notlarını karıştırırken "Şark'ta Kitap Sevgisi" ni dile getiren nefis bir yazısına rastladım, onları da buraya nakletmekten kendimi alamadım. Ünver Hoca diyor ki:

"Yazma kitaplarımızın başlarına, ortalarına ve sonlarına kitap sevgisi hakkında kaydedilen Türkçe, Arapça ve Farsça hem mensur hem manzum çok güzel sözler vardır. Kırk yıllık kütüphâne hayatımda bulduğlarımı topladım. Bunları Necati Lügal, Ahmet Remzi, Nazmi Tural gibi hocalarımıza ve üstadlarımıza tercüme ettirdim. En anlamlılarından bazılarını buraya aktarıyorum:

Kitabımın kâğıdının bir köşesini her kim ki nişan için bükerse bana hançer çekmiş, kanımı dökmüş bir katil olur.

İade etmek için kitap verdiklerimden o kadar ziyan gördüm ki, muvakkat bile olsa, kimseye kitap vermemek için kendime söz verdim.

Bu kitap benim ruhumun ve ömrümün mahsulüdür. Ben ölürsem nâdân bir cahile kalacak diye korkarım.

Kitabın yüzüne baktıkça gönlüm eylenir, emdiğim şeker kamışının sütü gibidir. Sakın kitabımı benden isteme. Çünkü bu, elimden sevgimi almak gibidir.

Eğer kendine hilesiz dost istersen, yalnız olduğun zaman eline kitap al.

Benim için dünyada en aziz, en mukaddes ve en hayırlı arkadaş dost kitaptır.

Eğer okuduklarımı hâfızanda saklayamazsan, kitap toplamanın hiç bir faydası yoktur. İlmin evdeyken, bir mecliste bulunmayı ister misin?

Bu benim malımdır diye öğündüğün bir şey hakkında herkesin, bu vakiyle filan kimsenin elindeydi demesi, onun senin de elinde kalmayacağını göstermek için yeterlidir.

Bu zamanda en hayırlı arkadaş kitaptır.

Dostların kitabına tama' etmek kötü huyluluktur. Okuyup geri vermemekse civanmertlik değil, nâmertliktir.

Benim sevgilim kitap ve kalemdir. Geriye kalanların hepsi mihnet, endişe ve gamdır."

ALİ EMİRİ'NİN KİTAP İÇİN SÖYLEDİĞİ ŞİİR

Sîne-i şevkimde bir hırz-i mübînimdir kitâb
Dîde-i endîşede nûr-i yakînimdir kitâb
Kalbgâhım merci'-i feyz-i necâtım rehberim
Destgîrim mürşid-i hikmet karînimdir kitâb
Yâdgâridir birer şems-i zekânın her biri
Nûrdan bir âlem-i feyz âferînimdir kitâb
Bir mutalsam kenz-i lâ yüfnâsıdır endîşemin
Şebçerâğım gevherim dürr-i semînimdir kitâb
Gûlsitânımdır gül-i neşküftedir ma'nâları
Bir meserretgâh-ı ivicdân-ı hazînimdir kitâb
Sünbûlistândır hutût-ı nevbenevdir sünbülü
Bir teberrücgâh-ı tab'-ı şevkbînimdir kitâb
Âşıkân ma'sûk-ı gûnâgûna rabt-ı kalb eder
Ehl-i aşkım ben de ma'sûk-ı güzînimdir kitâb
Dilber-i nevhatta bakmam var iken hatt-ı sutûr
Yâr-ı cânımdır habîb-i nâzenînimdir kitâb
Âlemin mâzideki ahvâl-i gûnâgûnunu
Keşf için mu'ciznüma bir dürbînimdir kitâb
Hûr ile gılmâna benzer anda mazmûn ü meal
Hoş geçer ömrüm benim huld-i berînimdir kitâb
Andadır esrâr-ı Kur'ân andadır feyz-i Kadîr
Arş-ı dilde hevâ-i mahfûz yakînimdir kitâb
Hikmet anda ma'rîfet anda hakikat andadır
Hâsılı sermâye-i dünyâ vü dînimdir kitâb
Hâlik'a hamd ü senâ olsun Emîrî rûz ü şeb
Kurratûlayn-i hayâtım hemnişînimdir kitâb

Karabatak

Bekir Sıtkı ERDOĞAN

Kül tablalarında eridi zaman,
Çırpındı içimde yabancı bir kuş,
Sabahı bekliyor yeni bir doğuş,
Yeni bir mâcerâ, yeni bir roman...

Dünyâya gelişim bu ikinci kez.
Ama şakaklarım benden erkenci!
Tam yirmi yıl önce kaybolan genci;
Şu anda şahâdet parmağım bilmez!

Nerdesin ey sabah, bitsin bu çile
Bu karanlık koğuş, bu dipsiz kuyu!..
Tavana çakmışım çoktan uykuyu;
Hasretim masmâvi bir düşe bile.

Meğer bir su kuşu batağa sapmış,
Sürüm sürüm çekmiş bunca zilleti...
Ellerim bilmem bu titrek illeti
Hangi acımasız kabzadan kapmış?

Yetiş ey mâverâ, ey sonsuz umut,
Çaksın yakamozun artık sulardan!
Derken bir fısıltı duydum civardan;
Unut o geçmiş diyardı, unut!

Unut ne var, ne yok sil defterinden,
Yeter ki unutma; kalmaz yerde hak!
Suya bağışlandın ey Karabatak,
Çık kurtul çilenin dar çenberinden!

Bu sesle açıldı sırlar âlemi!
Baktım ki, tayfalar ağları salmış,
Dalyandan dalyana gerilmiş kalmış
Yirmi yaşanmamış yılın özlemi...

Kül tablalarında eridi zaman,
Çırpındı son defa içimde o kuş...
Törende çevremi sardı tüm koğuş,
En kral nutkunu çekti gardiyan...

Bir çıkış ararken son acı duman,
Başladı yeniden o lânet film!
O bir anda öldü, ben milim milim,
Ben kader mahkûmu, müebbet kurban

Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım

Kemâl Y. AREN

KÖKÜNDEN KESİLEN SARMAŞIK

Sarmaşığı kökünden kestiler!..

Çünkü,

Cümle kapısının üstündeki altın varaklı yazıları tehdit etmeğe başlamıştı.

Bir iki defa oraya doğru uzayan dallarını budadılar ama faydası olmadı. Ben hadîseyi ta başından beri biliyorum: Kabahat bütünüyle sarmaşıktaydı. Sanki inadına yapıyormuş gibi ısrarla boş bulduğu o alana doğru yayılmaya çalışıyordu.

Eh, o inadında berkarar olunca sonuç da acı oldu tabii.

Hayır efendim, testere kimin elindeyse o haklıdır meselesi değil. Kat'iyen öyle değil!..

Bakin ben, baştan anlatayım:

Onu duvarın iç kısmına diken kimse, elleri vârolsun, duvarın iç yüzünü sarsın da, taşın soğukluğu yeşilin sıcaklığı ile giderilsin istemiş. Çok doğru bir düşünüş aslında.

Sarmaşık da zaten kendisine orada hayat hakkı verenin düşüncelerini anlamış gibi o istikamette gelişmiş, iç tarafı kâmil sarmış. Kısaca dikenle dikilen arasında tam manâsiyle bir kalbî mutabakat var. Çok güzel bir şey!

Ne var ki iki tarafın da unuttuğu, daha doğrusu dikkatten kaçırdığı bir husus var: Zülf-ü yâr meselesi!.. Muhakkak ki hadisede bir katı yoktu.

Kendiliğinden oldu.

Sarmaşık, duvarda hiç boş yer kalmasın telâşında idi. Kendi bulunduğu tarafı macun yeşili yapraklarıyla kapatıktan sonra iki, üç kolla duvarın üstünden aşarak ön tarafa sarktı. Orayı da kaplamaya başladı. Eğer budanma olmasaydı kısa zamanda mesaî tamamlanmış olacaktı. Budanma, işi biraz geciktirdi. Neden budadıklarını anlamadı sarmaşık ama gücenmedi de, belki bilmediğim bir sebebi vardır, düşüncesiyle tekrar işine sarıldı, hem daha bir aşkla, şevkle! Boş bulunduğu o, altın varaklı yazıların olduğu noktaya doğru saldırdı ki görmeyin!.. Tekrar budandı, o tekrar saldırdı.

Ve, işte ondan sonra olanlar oldu. İşyeri görevlilerinden biri, bir

sabah eline testereyi aldığı gibi dibinden kesiverdi sarmaşığı. Adam elindeki testereyi, sarmaşığın toprağa yakın noktasından gövdesine sürüyor, bir taraftan da, sanki anlarmış gibi onunla konuşuyordu: *"Ben sana o altın yaldızlı levhalara gitme dedim, ben kestim, sen gittin, dallarını tekrar kestim, oraya inadına uzandın eh yani, ben hep seninle mi uğraşacağım başka işim yok mu benim, nush ile uslanmayanın sonu kesilmektir. Bunu sen kendin istedin,"* diyordu.

Sarmaşık bu sözlerden bir şey anlamadı. Hayır, adamın dediklerini anladı, ama mantığını anlamadı! O sarmaşıktı: Adı üstünde, ulaşabildiği her yeri sarmakla vazifeliydi, onun varlık sebebi buydu: Sarmak!.. Vazifesini bihakkın yaparken geldiler, kolunu bacağı kestiler ses çıkarmadı, gücenmedi, işine devam etti. Şimdi söylüyor, o levhalar kapanmamalıymış. İyi de her taraf enfes bir yeşil örtüyle kaplanmışken orada cascavlak bir yer çıplak kalsın!.. Olacak iş mi yani? Karşıdan bakınca kimbilir ne kadar çirkin görünüyordur?... Onun için kolu bacağı budansa da kök ve gövde canlıydı, kesilenlerin yerine yenileri gelirdi. Öyle de oldu. Ama bu defa kurnaz davranmaya çalıştı, yandan yandan sarmak istedi.

Ah sarmaşık ah, dedim, sen insanoğlunu hiç tanımamışsın: Hiç kül yutar mı o?.. Bunu da yutmadı tabii ve geldi seni kökünden kesiverdi.

Önce ne olduğunu anlamadı. Testereyi yiyen kısmı ile yaprakların mesafesi bir hayli idi. Üst dallar ve yapraklar aşağılarda olup bitenleri anlayamadılar. Ne zaman ki ona hayat veren su gelmemeğe başladı, o zaman yapraklarda şafak attı. Önce boyunları büküldü, sonra renkleri kirli bir ton aldı, sapsız büzüldü, birkaç gün sonra ise yapraklar halâ yeşildi ama acı ve donuk bir yeşil. Kimse onların yüzüne bakmaz oldu.

Herhalde orada öylece kuruyup düşecekler.

Aman yarabbi, köksüz olmak ne felâket!..

*"Sızlatır bazı saatlar dayanılmaz bir acı
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı."*

-Yahya Kemâl-¹

¹ "Koca Mustâpaşa", Yahya Kemâl Beyatlı.

Rabbim hiçbir canlıyı kökünden ayırmasın.

FİLLER ve LEYLEKLER

"Su içmek üzere gruplar halinde göle giden filler, en yaşlı fil hortumunu suya değdirmeden, diğerleri göle eğilmezler.

Göç zamanını bütün leylekler bilmekle beraber, en yaşlı leylek hareket etmeden hiçbir sürü kanat çırpıp yola çıkmaz."

SÂMIHA AYVERDİ (Râtibe- s.305)

Aziz dostum Dr. Coşkun Yıldırım'a:

ÇOCUK SINIRLARI ZORLADI ZORLADI!...

Unutamadığım sahnelerden biridir: Parkın banklarından birine oturmuş bir genç hanım, bir elinde kitabı, okuyor; diğer koluna bir kayış geçirmiş kayışın öteki ucu yerde topraklarla oynamakta olan bir- bir buçuk yaşlarında bir çocuğun bedenine sarılmış. Çocuk, kayışın müsaade ettiği mesafeye kadar gidebiliyor, daha öteye.. hayır!.. Anne onunla hiç meşgul değil, o elindeki kitaba dalmış. Görünüş ilgimi çekti, ben de yandaki banklardan birine iliştim, onları seyre daldım.

Çocuk bir ara az ilerisindeki bir su birikintisine uzanmak istedi. Suya güneşin ışınları vurmuş, mavi-yeşil pırıltılarla yansıyor, ışık oyunu çocuğu cezbetti, ona doğru uzandı, hamle etti, ışıkları yakalayacak ama kayış... kayış müsaade etmiyor. Bir-iki hamle daha tazeledi, hayır, olmuyor. Olmadı, bir süre baktı, kaldı, sonra döndü, kendine başka bir oyun buldu, onunla oynamaya başladı. Hiç... ne sızlama, ne ağlama... Kadere rıza!

Safiye Erol Hanım'ın "Makaleler"ini okuyordum: (Sümbüllerin Dili. S. 231-232)² Şu satırlara geldiğimde, seneler evvel seyrettiğim, yu- karıdaki sahne gözümün önünde canlandı. "Geçende bir dostumla sohbet ederken, sanki pek lâzımmış gibi, irade bahsine geldik dayandık: Cüz'i irade var mıdır, yok mudur? İslâm düşüncesinin ezeli problemi. Dostum hiç

² Makaleler, Safiye Erol. -Y. Haz. Halil Açıkgöz- Kubbealtı Neşriyatı, Nisan 2002.

beklenmedik buhranlara uğramış bir insandı. Alnını avuçladı, öne arkaya bir iki salladı ve dedi ki: "O irâde-i cüz'iyeyi sen ez ez de suyunu iç!.." Bana pek dokundu, dilim tutuldu âdetâ, portakal sıkamak bahanesiyle mutfığa sıvıştım."

Evet, Safiye Hanım'ın dostu öyle demiş: "O irâde-i cüz'iyeyi sen ez ez de suyunu iç!.." Herhalde 'naz makamında' olsa gerek! Ama, o, seneler evveldeki çocuk hiç bir şey demedi. Sadece iki-üç neticesiz hamleden sonra döndü, kendine başka bir oyun buldu. Ne sızlanma, ne kafa tutma, ne şikâyet!..

Aziz okuyucularım, n'olur, Safiye Hanım'ın o makalesini bulun ve şöyle bir defa tadını çıkara çıkara okuyun. Hele baş tarafı günün aktüalitesine pek uyuyor. Seveceksiniz...

Coşkun'cuğum, bu satırları yazarken aklıma sen düştün. Her iki dünyada da aziz olasin inşaallah!..

Aşağıdaki satırları da spor, bilhassa futbol severlere ithaf ediyorum:

(Bu cümleleri, eserleri dünyanın 30 diline tercüme edilmiş, pek çok milletlerarası ödül almış ünlü Kırgız Şâiri Muhtar ŞAHANOV'un "Cengiz Han'ın Sırrı"³ isimli eserinden aynen aldım. s.104-105)

FİZİKİ GÜCÜN ŞÖVALYESİ

- Hey, spor!. Sen fizikî gücün şövalyesisin! Sağlık veriyorsun, bununla da alkışı hak ediyorsun! Lâkin bazen insanları tek taraflı eğitiyor, asırlardır yaratılan mânevî değerlerle soğukkanlılıkla alay ediyorsun.

- Acaba güç: Ancak güç için; güzellik, ancak beden için; açığızluluk, başkalarını kazıklamak için midir?

- Düşünen baş olmazsa, hızlı ayaklar neye yarar?

- Duygular olmazsa, güçlü kaslar neye yarar?

- Ahlâkî boyut olmazsa, yarışlar neye yarar?

- Fetiş hâline gelmiş spor bu soruları yok sayarak, milyonlarca insanın ruhunu zenginleştirmesine ayrılan zamanını yutuyor."

³:Cengiz Han'ın Sırrı, Muhtar Şahanov, Çev: Tural Rızayev. DA Yayıncılık, Temmuz 2002.

Kubbealtı Akademi Mecmuası 2002 Senesinde Neşredilen Yazıların İndeksi

AYVERDİ, Sâmîha

Mülakat, Ocak 2002, Y.31, S.1,
ss 6-7-8.

Mülakat, Nisan 2002, Y.31, S.2,
ss 6-7

Mülakat, Temmuz 2002, Y.31,
S.3, ss 6-7

Mülakat, Ekim 2002, Y.31, S.4,
ss 7-8

AÇIKGÖZ, Halil

Safiye Erol'un Kendi Kalemin-
den Hayatı, Ekim 2002, Y.31,
S.4, ss 13-22

ALTINBILEK, Cemil

Hoca Cahid Gözkan, Temmuz
2002, Y. 31, S. 3 ss 70-76

AREN, Kemal.Y

Gördüklerim-Okuduklarım-
Duyduklarım, Ocak 2002,
Y.31, S.1, ss 79-82

Gördüklerim-Okuduklarım-
Duyduklarım, Nisan 2002,
Y.31, S.2, ss 90-96

Gördüklerim-Okuduklarım-
Duyduklarım, Temmuz 2002,
Y.31, S.3, ss 88-92

Gördüklerim-Okuduklarım-
Duyduklarım, Ekim 2002,
Y.31, S.4, ss 84-87

AYVAZOĞLU, Beşir

Divan Yolu'nun İmar Târihi,
Ocak 2002, Y.31, S.1, ss 40-47

Cığerdelen Üzerine Bazı Düşün-
celer, Nisan 2002, Y. 31, S.2,
ss 64-67

Türbe'de Tarih, Temmuz 2002,

Y. 31, S. 3, ss 49-61

BİLECİK, Fahrünnisa

Gönül, Ocak 2002, Y. 31, S.1, ss
75-78

BINARK, İsmet

Sâmîha Ayverdi'nin Mektupları,
Temmuz 2002, Y.31 S. 3 ss
36-47

CAN, Şefik

Mevlânâ ve Goethe'de Bulunan
Bazı Ortak Duygular ve Gö-
rüşler, Ocak 2002, Y.31, S.1
ss 23-27

DURSUN, Halûk

Türk'ün Nehri Hangisidir? Ocak
2002, Y. 31, S. 1, ss 48-56

Silistre'den Plevne'den Tuna, Ni-
san 2002, Y. 31, S. 2, ss 28-33

Cığerdelen Nerede? Temmuz
2002, Y. 31, S. 3, ss 17-20

Alaman Dağı'ndan Tuna'ya Bakış
Ekim 2002, Y.31, S.4, ss 36-39

EMİR, Sabahat

Safiye Erol ve Cığerdelen, Nisan
2002, Y. 31, S. 2, ss 86-88

ERKAN, Mustafa

İlâhî, Nisan 2002, Y. 31, S. 2 ss 82

EROL, Safiye

Metruk Yalıda Garip Bir Gece,
Ocak 2002, Y. 31, S. 1, ss 9-12

Alexandra Filipovna, Nisan
2002, Y. 31, S. 2, ss 8-13

İlk Efendim, Pomak Ali Efendi,
Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss
8-11

Laz Sıtkı'nın Florya'da Hovarda-

2002 SENESİNDE NEŞREDİLEN YAZILARIN İNDEKSİ

- lığı, Ekim 2002, Y. 31, S. 4, ss 8-10
- EŞMELİ, M. Ali
Su, Nisan 2002, Y. 31, S. 2, ss 89
Sevgili Gönünde Senin, Ekim 2002, Y. 31, S. 4, ss 77
- ERDOĞAN, Bekir Sıtkı
Acı Salkım, Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss 48
Karabatak, Ekim 2002, Y. 31, S. 4, ss 83
- GÜRSOY, A. Belkıs
Safiye Erol'un Romanlarına Kısa Bir Bakış, Nisan 2002, Y. 31, S. 2, ss 54-59
- GÜRSOY, Kenan
Safiye Erol ve Çölde Biten Rahmet Ağacı, Nisan 2002, Y. 31, S. 2, ss 45-53
- GEÇER, İlhan
İhtiyar, Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss 16
Buruk, Ekim 2002, Y.31, S.4, ss 40
- GÜRLEK, Dursun
Kitap Medeniyetinden Tablolar, Ekim 2002, Y. 31, S. 4, ss 77-81
- HATİPOĞLU, İbrahim
Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati, Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss 77-87
Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Bir İlmi Münakaşının Seyri Üzerine Bazı Notlar Ekim 2002, Y. 31 S. 4 ss 62-66
- İŞİK, Emin
Muhyiddin Arabî'den Fahreddin Râzî'ye Mektup Ekim 2002, Y. 31, S. 4 ss 50-56
- İLERİ, Selim
Safiye Erol'un Romanları Nisan 2002, Y. 31, S. 2 ss 60-63
- İNAL, Ayhan
Açlık Bizi Doyuruyor, Ocak 2002, Y. 31 S. 1, ss 57
- KAFTAN, Ekrem
Gül'e Gazel, Ocak 2002, Y. 31, S. 1, ss 83
- KIZILTUĞ, Fırat
Nağmekâr, Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss 67-69
Nağmekâr, Ekim 2002, Y. 31, S. 4 ss 60-61
- SAYAR, Ahmet Güner
Selman Efendi, Ocak 2002, Y. 31, S. 1, ss 13-22
Cinuçen Tanrıkörür İçin, Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss 64-66
- SERİN, Muhittin
Kemal Batanay, Ocak 2002, Y. 31, S. 1, ss 36-39
Kemal Batanay, Nisan 2002, Y. 31, S. 2, ss 20-26
Kemal Batanay, Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss 12-15
Kemal Batanay, Ekim 2002, Y.31 S. 4, ss 23-26
- TAHRALI, Mustafa
İlâhî, Nisan 2002, Y. 31, S. 2, ss 27
Hüzzam Kâr-ı Nâtık, Ekim

2002 SENESİNDE NEŞREDİLEN YAZILARIN İNDEKSİ

- 2002, Y. 31, S. 4 ss 57-59
- TUNCEROĞLU, Ayşe Göktürk
21. Asrın Başında Dünya, Ocak
2002, Y. 31, S. 1, ss 71-74
- UÇAR, Şahin
A'raf, Ocak 2002, Y. 31, S. 1, ss 35
Şarkı Söyle Bana, Gözlerimi Al,
Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss 35
- ULUANT, Zeynep
Ali Alparslan Hoca ile Hasbihal,
Ocak 2002, Y. 31, S. 1, ss 58-70
Orhan Okay ile Hasbihal, Nisan
2002, Y. 31, S. 2, ss 34-44
Nevzat Athğ ile Hasbihal, Tem-
muz 2002, Y. 31, S. 3, ss 21-34
Zeynep Kerman'la Hasbihal,
Ekim 2002, Y. 32, S. 4, ss 41-49
- UĞURCAN, Sema
Safiye Erol'un Makaleleri, Nisan
2002, Y. 31, S. 2, ss 73-81
- YETİŞ, Kâzım
"Kopuş" ve "Beyefendi", Ocak
2002, Y. 31, S. 1, ss 28-34
Safiye Erol'un Üslubu, Nisan
2002, Y. 31, S. 2, ss 68-72
İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıl-
dönümü Kutlamalarından,
Temmuz 2002, Y. 31, S. 3, ss
62-63
İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıl-
dönümü Kutlamalarından
550. Yıldönümüne (2), Ekim
2002, Y. 31, S. 4, ss 27-35
- YÜKSEL, Aysel
Râtime, Nisan 2002, Y. 31, S. 2,
ss 14-19

osmanlı koleksiyonu bursa serisi

Canakkale Serisi
Kalebodur

"SERAMİK BUDUR"

Dağıtıcı Firma: Kale Pazarlama Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul. Telefon: 0 212 270 70 00

İhracatçı Firma: Kale Export Diş Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul. Telefon: 0 212 270 70 00

www.kale.com.tr

sarkuysan

ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ : Sarkuysan İş Merkezi, Şişhane,
Okçumusa cad. No.1 80020
Beyoğlu - İstanbul / Türkiye
Tel. : (0.212) 252 60 00
Fax : (0.212) 251 23 04

FABRİKA : Osmangazi, 41401 Gebze-Kocaeli
Tel. : (0.262) 653 45 07 - 653 26 04
Fax: (0.262) 653 55 12 - 653 27 69

Altın Çini

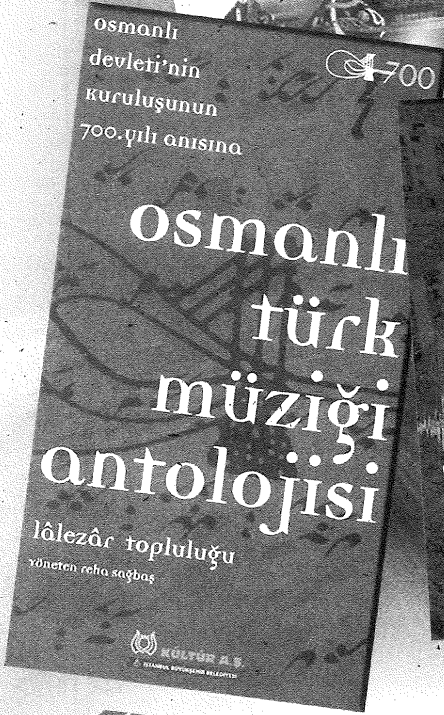
ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

SEMPOLZYUM

İLTÜR VE SANAT'IN HER ALANINDA

KÜLTÜR A.Ş.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

STANBUL KÜLTÜR VE SANAT ÜRÜNLERİ TİCARET A.Ş.

Fulya Mah. Mevlüt Pehlivan Sk. No:23 Gayrettepe - İstanbul Tel: 0212. 317 77 00 Faks: 0212. 274 58 40

<http://www.kultursanat.org> e-mail:kultursanat@kultursanat.org

B

en temizim, tertemizim,

Yarınıym  lkemizin...

Yaşanası günler için

Bana temiz bir dünya verin!

Bir Duru, bir Duru, bir Duru daha...

Haydi daha saf,

Daha temiz bir dünyaya!..

*Duru! Daha saf, daha temiz,
daha doğal bir dünya.*

SARAY ECZAHÂNESİ

Ecz. Saliha USTA

Her türlü medikal, ortopedik ilaç mevcuttur.

Bayındır Sigorta

Bağkur

Emekli Sandığı

Başak Sigorta

Ak Hayat Sigorta

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Fatih Belediyesi

Anadolu Hayat

Yapı Kredi Sigorta

İsviçre Hayat

Mednet

Medex

e-posta: eczsaray6@ixir.com

Fatih Sultan Hospital karşısı Horhor-Fatih

Tel: 0 212 532 20 52

Faks: 0 212 531 78 84

Sizinle aynı takımdayız!

*Hayatın bir takım oyunu
olduğunu, her deneyim bize
yeniden hatırlatıyor.*

*Güneş Sigorta dostlarının, her
parçası uyum içinde çalışan
sistemimize olan güveni ve inancı
işte bu yüzden.*

*Ve işte bu yüzden, uzman bir
kadronun ötesinde, uyum içinde
çalışan güçlü bir ekibe ve tam
bir takım ruhuna sahibiz.*

*Çünkü bizim gücümüz, sizin
gücünüz...*

*Çünkü bu takım daima birlikte
olacak...*

İçiniz rahat olsun...

GÜNEŞ SİGORTA

MARMARA TEKSTİL

**TEKSTİL ÜRÜNLERİ MÜMESSİLLİK
VE DIŞ TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ**

**KÖSE İLYAS KÖYÜ GİRİŞİ
P.K.71 TEKİRDAĞ
TEL: (0 282) 293 14 76 Pbx
FAX: (0 282) 293 15 81**

**9. KISIM B-2 BLOK D.1
ATAKÖY-İSTANBUL TÜRKİYE
TEL: (0 212) 559 00 00
FAX: (0 212) 559 36 92**